

BROWN BOOK ONLY

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204472

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—556—13-7-71—4,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82 Accession No. 98 T357

Author L19P
Title ఉత్తర భారతదేశపు చరిత్ర, పాదుషాహాదీ
ఉత్తర భారతదేశపు చరిత్ర. 1930.

This book should be returned on or before the date last marked below.

ప్రథమాంకము.

గీ. గురగృహంబున శశి గురుఁ గూడినపుడు
 శశికి తనుహాని గురునకు సతివిసర్జ
 నంబు చెప్పితి చంద్రగృహంబునందు
 వారియోగంబు పరమవైభవద మగును.

వసం—కప్పుదాటు.

సునం—అబ్బ ! మీమాటలు నాకుఁదెలియకున్నవి. స్పష్టముగమాట
 లాడుఁడు.

భట్ట—ఇక్కఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది ?

గీ. ధనము విద్యతోఁగూడిన దారిగాఁగ
 విద్యవినయంబుతోఁ జేరువిధముగాఁగ
 కలిమి సంతానయుక్త హా కరణిగాఁగ
 భాగ్య మాయువునుఁగూడఁ బట్టె నిచట.

ఇదికాక యితఁడు కత్తితోజీవింపవలసిన పురుషుఁడు.

వసం—(తనలో) మంగలిజానిపుత్రిఁ డగుటచేఁ గత్తితోజీవించుట
 యితనికి వంశానుక్రమముగ వచ్చినదేకాని కొత్తకాదు.

సునం—చెల్లెలా ! సంతృప్తిపడితివా ? నీవువీరమాతవు ! నాకుమా
 రులకు యోగములే దనువిచారము నాకెంతమాత్రమును
 లేదు. నేనిక ధన్యురాలను. నీకుమాకుఁ డైననేమి ? నాకు
 మారుఁ డైననేమి? అందఱుగూడ నందఱుహోరాజపుత్రులే కద!
 అదిగాక చంద్రగుప్తుఁడు సర్వజ్యేష్ఠుఁడు. సుగుణరాశి. అతఁడే
 పరిపాలించుఁ గాక ! చెల్లెలా ! నాకుఁగొంచెము పనియున్నది.
 నీవింటికిఁ బోయెదవా ?

మొర—అక్కా ! దండము, నేనుబోయెదను.

సునం—(కొంగిలించుకొని) చెల్లెలా ! ఎప్పుడు నాయంతరంగసామీ

శ్వమున నీవుండువు. భట్టనాథా ! ఆలస్యమైనది. మీరుకూడ
మిగ్నహమునకు వెళ్ళవలెను.

చతు—అమ్మా ! అమ్మా ! నేనుగూడ నీబ్రాహ్మణునివలనఁ గొం
చెము తెలిసికొనవలసియున్నది. క్షమింపుము.

సునం—నీయేమి పేరు ?

చతు—ముండ కానక్తియెప్పుడు మగనిమీఁదనేకదా !

భట్ట—శీఘ్రకాలములో నాకస్మికముగ దివ్యుడయిన బ్రాహ్మణుడు
నీకు మగఁడై నీయింటఁ గనకవర్షమును గురిపించును.

వసం—అయ్యా ! దీనికినే నొక ప్రశ్నము చెప్పెదను. దీని పూర్వ
పరసందర్భము తెలుఁగక యంతకాంచనాభిషేకముచేయు మిం
డఁడు తానిచ్చినదియును దీనికిఁ బూర్వముననున్నదియును
సమస్తము నపహరించును. వ్యభిచారిణియిల్లు గుల్లచేయఁదలఁ
చిన విటకానికిఁ గొండంతయూచి ప్రారంభమందే యుండుట
యాచారమై యున్నదేకదా !

సునం—చెల్లెలా ! సరేహమ్మ. (పోవుచున్నది) అయ్యా భట్టనాథా !
పోవచ్చును (పోవుచున్నాడు) చతురా ! నీవుద్వారమువద్దకుఁ
బోయి, వారెంత దూరముగఁ బోయినారో చూచిరమ్మ.

[చతుర పోవుచున్నది.]

వసంతకా ! చూచితివా ? కాలవైపరీత్య మెటులున్నదో !

చతు—(ప్రవేశించి) అమ్మా ! వారుదూరముగ వెళ్ళినారు.

సునం—ఇకమనము చేయఁదగినదేమి ?

వసం—(తలపంకించి యూరకున్నాడు.)

సునం—బ్రాహ్మణవర్యా ! అడిగినప్రశ్నమున కుత్తరము సెప్పక తల
పంకించి నోరు తాటించి యూరకుంటి పేమి ?

చతు—నోటిలో మామిడితాండ్ర యున్నదేమో ?

వసం—(చతుర మొగముపైనుమిసి) అదిగో ! అదిగో ! ఆగింజయేదో చూడు.

చతు—ముద్దకజ్వారమా ?

వసం—భట్టనాథుఁ డమ్మగారికిసమర్పించిన ఖజూరపుఁ బండ్లవరు భక్షించిరనుకొంటివి ?

చతు—భోజనవిద్యాసాగరుఁడవు.

సునం—చతురా ! మాటలాడకు ; వసంతా ! దానితో నెందులకు ? నీకు మహారాజుగారిపైఁ బ్రీతికలదా ?

వసం—వరమాన్నముపైఁ బ్రీతిలేనివాఁ డుండునా ?

సునం—వయసురాఁబోవురాజపుత్రులు ముఖ్యముగ దేనినపేక్షింతురు ?

వసం—పితృమరణమును.

సునం—చతురా ! నీవు ద్వారమునొద్ద వేచియుండి మహారాజుగారి రాకను మాకు నివేదింపుము.

చతు—చిత్తము. (పోవుచున్నది.)

సునం—వసంతా ! నీవునాకొక కార్యమందు సాహాయ్యముచేయవలసి యున్నది.

వసం—చక్కిలములు నేమలుటయందా యేమి ?

సునం—బాగుగఁజెప్పితివి. ఆసన్నవార్ధకమున దంతములు కదలుచునే యున్నవి. అనూయావిచారములచేత హృదయముఁ గూడఁ జలించుచున్నది.

వసం—(నవ్వుచు) మరల మనరాజుగారిచే నే నీచకాంత రాజకాంత గాఁ జేయఁబడినది ?

సునం—ఆసౌభాగ్యము తటస్థించునెడల వేడుకఁజెలికాడ వైన నీకుఁ

దెలియకుండునా ? పరమసీమఁ డైన చంద్రగుప్తుఁడు తక్షక వంశమునందుఁ బాటలీపురమునఁ జిట్టాభిషిక్తుఁడై యేకచ్ఛత్రిముగ భూమినిబరిపాలించునని యీతఁడు చెప్పినాఁడుకదా ! నాపుత్తులగతి యేమియగును ?

వసం—ఏమియగుట కేమున్నది ? పారు రాజ్యభ్రష్టులగుదురని తోచుచున్నది.

సుసం—తనకొడుకుయొక్క మనలోన్నతదశానూచకము లైనమాటలు చెవిని బడఁగానే జల్లుమని యొడ లుప్పొంగ ముసిముసిసగవులు చెంపలాపరింప, నేత్రములయొకవింతలానగ్య మంకురింపఁ దలయాంచి యొయారముగ నది నన్నుఁ గ్రోగంటఁ జూచి చూడనట్లుచూచెను. అప్పుడు నేను దెల్లఁబోయి, గుంజోలు దడదడఁ గొట్టుకొనఁగ విన్నఁబోయి యుదయించుచున్న బాష్పకణములు తొప్పలనప్పళించుచుఁ దలవచ్చుకొని పరధ్యానమును వటించుచు గొంతుకలోనేమోస్తంభించినట్లుండవత్తస్సహరకించిచ్చలన మాత్రముననే నిశ్వాసమును వెల్లడిచేయుచుఁ జెక్కువైఁ జేయినైతి, బొట్టనవ్రేలనెలవ్రాయుచు నాపరిచారిక చతుర మొగము మొగము చెల్లనిదానివలెఁ జూచితిని.

వసం—అప్పుడు నేనునిన్నుఁ గనిపెట్టితిని. స్వప్తివాయనము వోయిన ముఱైదువవలె నుంటివి.

సుసం—సూర్యచంద్రాదులు గతులు దప్పదురా ? కాలము తలక్కినై నదా ! కిరీటము కాలిక్కిదను బాదుకలు నెత్తిమీఁదనా ! వేలేహస్తుఁడై హెచ్చరికలు చెప్పవలసిన నీచుఁడు ఖడ్గకిరీట కేయూరధరుఁ డై తక్షక వంశజాతమహాభూనాథపవిత్ర మైన సింహాసనముపై నెక్క వలసికదా !

జనం—మగలిపొదిని వదలించి యంబులపొదిని బట్టజేసిన యదృష్ట
దేవత నే మనవచ్చును.

సునం—శ్రాహ్మణమంతులును, గౌరవవంతులైన యితరోద్యోగులు,
వేషకచెలికాడ వైన నీవు ఔరకుని యాజ్ఞలకు శిరములను
జేతుల నొగ్గి కీటకములకంటె నీదములైన బ్రదుకులు బ్రదుకఁ
దలచితిరా ? చీ! చీ! మీకందఱికిఁ బాత్రమేలుగదా? ఓభాగ్య
దేవతా ! ఓబాత్సంధురాలా ! ఓమాన్ధురాలా ! ఊరఁబంను
లుండఁ గుక్కలుండ, గాడిద లుండఁ జంద్రగుప్తుడే సింహాస
నార్హుఁ డని యెంచితివా?

వసం—అమ్మా ! శాంతింపుము.

సునం—శాంతి నొందుదును గాని నందమహారాజు నీ కేమి యపకార
మును జేసినాఁడు ?

వసం—ఉపకారమును జేయుటయెఱుంగనివాఁ డపకార మేమిచేయు
గలఁడు ?

సునం—నీ కాలనియెడలఁ గోపమా ?

వసం—నాకు భోజనముపైఁ గోపమున్నయెడల—

సునం—నాపుత్రులు నీయెడల నెప్పుడైన నపరాధ మొనరించిరా ?

వసం—మూఁడవయతఁడు మాత్రము కట్టఁ దీసికొని పొడ ముకుండు
వగులఁగొట్టినాఁడు !

సునం—అజ్ఞానకృతము; మాధనముఁ జిరకాలమునుండి నీవనుభవిం
చుచు మాత్రేమమును గోరినవాఁడవై యుంటివికదా ! మావం
శమునుండి కిరీటముబాటి మాణిక్యము బురదలోఁబడినట్లు, చంద్ర
గుప్తుని నెత్తిపైఁ బడచుండఁగ నీ పూరకుండవలసినదేనా ? ఇట్లే
సమయమున విశ్వాసము మూఁగయై యుండునా ? పోకిరియ

ప్రభువునకాపద రాఁబోవు సమయమున వినియోగపడని యాశ్రితుని బుద్ధియేల ? తను వేల ? అదికాక సర్పమింటిలోఁ దిరుగుచున్నప్పు డింటివారికి మనశ్శాంతియుండునా ? అటులే దుష్టుఁడైనరాజు రాజ్యమందుండఁ బ్రజలకు శాంతియొక్కడిది ? ప్రజోపద్రవ నివారణమునకైనను రాజాభిమానము చేతనైనను, నీవు—
 వసం—ఏమి చేయవలసినదో ? భక్ష్యములన్నియు నెదుట పల్లెరములలో నుంచినఁగాని భోజనమందునాకుఁ జొరవకలుగనట్లు చేయవలసినకార్య మేదియో స్పష్టముగ నెదుటఁబెట్టినట్లు నియోగించినఁగాని నాబుద్ధికిఁ దెగువరానేరదు.

సునం—చంద్రగుప్తునివలన మనకే బాధయు లేకుండునట్లు చేయవలెను.

వసం—అట్లుచేయుటకుఁ జంద్రగుప్తుని బాధించుటతప్ప యితరనాధన
 ౬ మేమున్నది ?

సునం—బాధించెదవో ! సాధించెదవో ! అతఁడు సమాత్మకుఁడైనా నూపశిష్టుఁడు కావలెను.

వసం—విస్తరియం దున్నయశభ్యపదార్థములను జిహ్వాచాపల్యముకల రోగినినుటకును మానుటకును నాందోళనముఁ బడునట్లు రాజు విశ్వాసమునన్నీ కార్యమునకుఁ బురికొల్పుచున్నను, మొక్కవోయిన కత్తిపీటవలె నున్నబుద్ధిమాత్రము—

సునం—ప్రథమమంత్రీ యగురాక్షసుఁడు నీ కిందునఁ దోడపడును.

వసం—సరి; బాగుగనున్నది. రాక్షస కృత్యమేకాన శాక్షససాహాయ్యముగత్యమే.

సునం—చతురా !

చతుర—(ప్రవేశించి) అమ్మా !

సునం—సీత్రపోయి రాక్షసుని దీసికొనిరమ్ము.

చతు—చిత్తము. (పోవుచున్నది)

వసం—చంద్రగుప్తుని, మురను హింసించుటయే తప్పని సరిగఁ జేయనలయునా? లేక శారిని దూరదేశమునకు వెడలఁగొట్టినఁజాలునా?

సునం—దూరస్థతద్వప్తుని దుర్భాగ్యతను దొలఁగింపగలదా? అందున కంటె శిక్షస్థములగు దుష్టగ్రహములే సాక్షులుకదా!

వసం—అమ్మా! భట్టనాథుఁడు నీకుఁ బూర్వపుఁ బొట్టములు రెండిచ్చినాఁడా.
సున—ఏమి?

వసం—ఇదిగో మఱియొక పొట్టము (విప్పుచున్నాఁడు) అమ్మా! సెనగపప్పు కలిపి చేసిన చేగోడీలవలెఁ బ్రకాశించు చున్న మణిఖచితములైన కంకణములు—

సునం—(చూచి) ఇవి మురకు నిన్ననే మహారాజుగారు గోలకొండ వర్తకుని యొద్ద కొని యిచ్చిన రత్నఖచితము లగుగాజులు; నాకుఁ జూపించుటకుఁ గాఁబోలు నది యిచ్చుటకుఁ దీసికొనివచ్చి వెళ్లఁబోవునప్పుడు పుత్తునిపట్టాభిషేకమహోత్సవముఁ వలఁచుకొని మఱచివెళ్లెను.

ఇట్లుచూచి
సునందఁడు

వస—ఈయాభరణములు రాక్షసునికిఁ జూపి మాతంత్రమున కుపయోగించునెడలఁ జూతుము. వీనిని నాయొద్దనుంతును.

సునం—సరే.

చతు—(ప్రవేశించి) అమ్మా! రాక్షసుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

సునం—నేను బోయెదను. నీవే నామాటుగ నన్నిసంగతు లాతనితోఁ జెప్పవలెను. మీరిద్దఱును సాహాయ్యపడి నాహృదయ శల్కమును బెఱికివేయవలెను. చతురా! పిల్ల లీసరికిఁ బాఠములను ముగించి నాకొఱ కెదురు సూచుచుండురు. పోదమురమ్మ!

(సునంద, చతుర నిష్క్రమించిరి)

[రాక్షసుఁడు ప్రవేశించును]

రాక్ష—వసంతా ! దేవిగారినిఁ జూడవచ్చిన నాకు నీదర్శన మైనవేమి ?

వసం—(గాజులు దొడుగుకొని) గాజులఁ దొడిగించుకొని యంతఃపుర

ములోఁ గూరుచుండు నన్నే దేవిగారినిగా భావింపఁగూడదా ?

రాక్ష—(నవ్వుచు) గాజులు ధరించినావెమి ?

వసం—ఇఁక బొరుషముతోఁ బరిలేక.

రాక్ష—రెండుమాత్రమే ధరించి యూరకుంటివేమి ?

వసం—మిగిలినజత మీకొఱకు జాగ్రత్తపఱచినాను.

రాక్ష—చీ ! చీ ! దేవిగా రెచ్చట నున్నారో చెప్పెదవా లేదా ?

వసం—దేవిగా రెవరు ?

రాక్ష—అనవసర మైనప్రశ్న మెందులకు? దేవినే యెఱుఁగనా ?

వసం—ఎఱుఁగ రనియే నాసమ్మతము. ఎవరో చెప్పుము.

రాక్ష—సునంద.

వసం—తప్పు—సునంద యెందుచేత ?

రాక్ష—మహారాజభార్య యగుటచేత.

వసం—మురకూడ మహారాజభార్యయేకద !

రాక్ష—రాజునకు స్త్రీవాంఛఁ దీర్చిన ప్రతికాంతయు భార్యయగునా ?

గీ. విధివిహితభార్య యిహపరవిభవద యగు

విష్ణుమందిరాన్నపుటికవిధము గాఁగఁ

బట్టఁజాలక తెచ్చుకొన్నట్టి దిహసు

ఖంబ యిడును విక్రీతాన్నకబళమట్లు.

వసం—అసంగతి నేనెఱుఁగుదును, యథావిధిగఁ బెండ్లాడఁబడిన కాంత

శాస్త్రీయోపనయన గృహీతయజ్ఞోపవీతలలికవంటిది. ఇంద్రి

యన్యప్రార్థములకు మాత్రమే తెచ్చుకొనఁబడినది బ్రాహ్మణా

శ్రమలు దొరకుటకుఁ గాను ధరింపఁబడిన దొంగజన్నిదము వంటిది. పశ్చింతాంశము దేవి యెవతె యని కాని, భార్య యెవతెయనికాదు. మతితగ్గినకొలది భార్యలశంఖ్య సొచ్చ గుట రాజుల కాచారమేకద ? మనమహారాజుభార్యిసాక్షిగ నింకనలుగుర నుద్వాహమగునెడల వీరందఱు దేవు లగుదోతా?

రాక్ష—నీవాదము పరమానన్యాయముగ నున్నది. ప్రాణము విసిగింపక చెప్పవలసిన దేదో శీఘ్రముగఁ జెప్పము.

వసం—దేవి యెవతె యనఁగ, రాజున కెందఱు భార్యలున్న సేభార్య యొక్కఁపుత్తుఁ డారాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడగునో యామె యే దేవి.

రాక్ష—అయిననేమి ? ఆయుష్మంతిఁ డైనభర్తృదాహనుఁడు కృష్ణనం దుఁడు ముందుగఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డగును కావున నాతనితల్లి సునంద దేవి యగును.

వసం—తప్పు ; చంద్రగుప్తుఁ డీరాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డగును. కావున నాతనితల్లి ముతయే దేవి యగును.

రాక్ష—చీ ! చీ ! అసందర్భప్రలాపములు వలుకకుము. ఈమాటవెల్లడి యైన నీనోటివీఁడఁ గొట్టదురు.

వసం—అందఱనెత్తి వాయు వెండ్రుక టూడఁగొట్టుటకుఁ జంద్రగుప్తుఁడు రాజుగ రానున్నాఁడు.

రాక్ష—చంద్రగుప్తుఁ డేల రాజగును ?

వసం—గ్రహబలముచేత.

రాక్ష—జాతక మెవరైనఁ జూచి చెప్పిరా ?

వసం—కాకేమి ? శబ్దనాథుఁడు.

రాక్ష—ఔత్కఁకుడా ?

వసం—ఊ. నందసుతులకు రాజయోగము లేదనిగూడ నమ్మగారియెదు
టనే స్పష్టముగఁ జెప్పెను.

రాక్ష—(తలవంకించి) చంద్రగుప్తుఁడు రా జగునా ? కొట్టివేయఁదగిన
మాట కాదు. ఏమికావలసి యున్నదో !

సీ. వెడఁదలై నిడుదలై వెలుగొందునేత్రము

జ్జనశాసనాభీలశక్తిఁ దెలుప

సోగయై తుంగయై సుంత వంగినముక్కు—

పరమసర్వంకప్రతిభఁ దెలుప

నడుమ నిర్వంక లై మలచిన ట్లున్నట్టి

పెదవులు చాలపట్టదలఁ జెలుప

వక్షోవిశాలత వరమధ్యసూక్ష్మత

వైరివిధ్వంసకప్రజ్ఞఁ దెలుప

నరులఁ బాలింప వీడు జన్మంబుఁ బొంది

నట్లుగాఁ గానిపించు వన్యంబు లైన

జంతుకోటుల శాసింప జనన మొందు

ప్రబలపంచాస్యశాబముభంగి గాఁగ.

స్వక్షేత్రమునఁ గల్గునందకుమాదుల కీతేజోహాసాతిశయములులేవు
సుమా !

వసం—కట్టుకొన్న దానిపై ననురాగము కంటె నుంచుకొన్నదానిపై
ననురాగము గాముకున కథికము కదా !

సీ. వాలాయేముచు దీర్ప నేలాగొ సతి నంటుఁ

గులటఁ గూడును శూర్మికొనలుసాఁగ

కునికిపాట్లు పడుచుఁ గులకాంత నొందును

లంజెతో రాత్రి చాలదని కూడు

ముక్కుచు మూల్గుచు ముద్దయదరి జేరు
 నుత్సాహమునఁ దేరయవిదఁ గూడు
 నెన్నాళ్లకును గర్భమిదెయంచు సతిఁదాఁకు
 నిదె స్వర్గ మని వెలయితిఁ గూడు
 గాననే యారసులు యోగ హీను లగుదు
 రిలను గులటాసుతులు సురూపేథయోగ
 భవ్యు లొదురుగా వెట్టిపనికిఁ బట్టు
 దలను గలిగినపనికి భేదంబు లేదె ?

రాక్ష-దక్షిణనాయకుడైన నందభూనాథుఁ డీనిందకుఁ బాత్రుఁడు
 గాడు కాని దేవి యాలోచన మెట్లున్నది ?

వసం-గెలవేసిన యరఁటిచెట్టను జేసినట్లు చేయవలెనని— |

రాక్ష-సమాతృకముగఁ జంద్రగుప్తుని ఛేదించవలసిన దనియేనా ?

వసం-కాకేమి ? వారిని సంహరించుటకు సాధనమే మైననున్నదా ?

రాక్ష-చంపుట కనేకసాధనము లున్నవి. కాని వారినిఁ జంపుటకు
 మాత్రము సాధనము లున్నట్లు నాకుఁ దోఁపదు.

వసం-కావున నీ కొక్కయుపాయమును జెప్పెదను. చంద్రగుప్తుఁడు
 రా జగునెడల మనమర్యాదలు దక్కవు. మనమిక్కడ నుండఁ
 జాలము. నే నేచాసివైన రెండుగాగరాలను రెండు అవికలను
 దస్కరించికొని వచ్చెదను. కాన నవి దీసికొని యేదూరదేశము
 న్తెనఁబోయి యక్కడ నాటకములాడుకొని జీవితమురమ్ము.

రాక్ష-(నవ్వుచు) మనముదూరదేశమునకుఁ బోవవసరము లేదు. మురను
 జంద్రగుప్తునిదూరదేశమునకు వెళ్ళఁగొట్టింపవచ్చును. చంపుట
 యసాధ్యమని యేలచెప్పితి ననఁగ-జ్ఞానసింధుఁడనుబౌద్ధసన్యాసి
 సేవ మనమహారాజుగారికిఁ గలిగి నప్పుటినుండియు బౌద్ధును

తాభిమానముగలవాడై యహింసనే ప్రధానధర్మముగఁ జేసి
కొని యున్నాఁడు. చంకుడగిన నేరము చేసినవారి కైన మరణ
దండనమును మానినాఁడు. తాను మాంసభక్షణమేమాని
నాఁడు. నీవు మాత్ర మెఱుంగవా ?

—ఎఱుంగ కేమి !

గీ. దైవమే సున్న ; జగతి వేదంబు మిథ్య
యైన సజ్జాతమతంబున నమంగుణ ము
హింస యొక్కఁడె ; యఖిలదోషవృత్తి యైన
కుక్కయందున విశ్వాసగుణముఁ బోలి.

రాక్ష—ఇట్టియహింసాపథుఁడైనరాజు మురనుఁ జంద్రిగుపునిహింసిత
చునా ? నాకొక్క యుపాయము దోచుచున్నది.

వసం—అది యేది ?

రాక్ష—(తనలో) చాణక్యనిపై నాకుఁగల షగను దీర్చుకొనుటకింత
కంటె నవకాశములేదు. (ప్రకాశముగా) నాకుచుద్వితీయమంత్రి
యైన చాణక్యనకును విరోధ మని నీ వెఱిగినయంశమేకదా !

వసం—లోకమంతయు నెఱుఁగును. అట్టివిరోధము సహజమే.

గీ. ఏక రాజదయాగ్రిహితైకశీలు
రైనమంత్రులు శత్రులే యగుట నైజ
మేకయావనవత్కులటాకృపాప్ర
విమలసారగ్రిహణశీలవిటులఁ బోలి.

రాక్ష—ఏకకాంతాపతులిద్దఱును శత్రువులని చెప్పితివికదా ! ఇది
పూర్వపు దినములలోనిమాట.

వసం—ఇప్పుడు మాత్రమో ?

రాక్ష—అట్టివారే మిత్రులు. నేను వారినిఁ జెప్పినయెడల విరోధము.
చేఁ జెప్పినని నీ వనుకొందువు.

వసం—కొత్త చింతకాయపచ్చడిని దలచుకొన్న నాకు నోయారున్నట్లు
 లీకొత్తసంగతి చెలిసికొననాకు మనస్సు నువ్వి భూర్భూచు
 న్నది. వారెవరో చెప్పుము.

రాక్ష—నీ వెలుగనట్లే నటించెదవేమి? చాణక్యుడు సంధ్యమహారాజుని
 నానోటనే చెప్పింపవలె ననియా?

వసం—(తనలో) ఇతఁడు దొంగ. చాణక్యుని సాధించుటకు మురకును
 జాణక్యునకును సంబంధమని చెప్పుచున్నాఁడు. నేనునుదొంగనే.
 కాని శ్రోత్రియపు దొంగను. మంత్రియగుట చేతనీతఁడు తొడిమ
 దొంగ. చాణక్యునిపై నిట్టి యసంబద్ధవార్త కల్పించి రాజు
 తోఁ జెప్పమని నాతోడ స్పష్టముగఁ జెప్పఁగూడదా? ఒక
 చోరుఁడు మఱియొక చోరుని నమ్మునా?

రాక్ష—ఏమి యాలోచించుచున్నావు!

వసం—నీ విశరీతివార్తతో నామనస్సు చెదరినది. రాజుగారికి స్వాధీన
 యైయున్న కాంతయని యాలోచింపక యాబ్రాహ్మణుఁ డెంత
 సాహసిం చెను! మురకు నాతని కెంతకాలమునుండి జరుగుచున్నది?

రాక్ష—అనేక సంవత్సరములనుండి.

వసం—ఈసంగతి రాజుగారితోఁ జెప్పెదను.

రాక్ష—మిక్కిలి జాగరూకతతోఁ జెప్పవలెను. నేను జెప్పినట్లు చెప్పు
 కుము. ఈ గాజు లెక్కడిచో చెప్పినావు కావేమి?

వసం—ఇవి మురవి. ఇక్కడికామెతీసికొని వచ్చి తొండరగఁ బోవుచు
 మఱిది వెల్లెనది.

రాక్ష—ఈగాజులకుఁ బైనఁగట్టినది భూర్జపత్రమేనా అది?

వసం—ఁ.

రాక్ష—ఈగాజులు నాకిమ్ము. ఇవి చేకరిన స్థానములో భద్రపఱుతును.

(గాజలిచ్చుచున్నాడు.) నేను బోయి శీఘ్రముగ మఱలవత్తును;
నీవిచ్చుటనే యుండుము. (రాక్షసుడు పోవుచున్నాడు.)

వసం—తెల్లవాలుసరికి నాకువిస్తరిలోని కేదయినను, సాయంకాలవగు
సరికి రాజుగారికి బ్రక్కలోని కేదయినను జూడవలసిన సుఖవ్యా
పారముకల నేను నేడు తొకితత్రమందుఁ జిక్కువడితిని. ఇది
నాకు నూతనవ్యాపారము. ఎటులు నిర్వహించుకొనఁగలనో!
అడిగో రాక్షసుఁ డప్పుడే వచ్చుచున్నాడు.

రాక్ష—(ప్రవేశించి) ఇదిరో! ఈయత్తరమును నీవుచూచి యాభూర్జ
పత్రమునందు ముడిచి తటస్థముగాఁ జూచువారికిఁగాక శ్రద్ధతో
జూచువారికిఁగనబడుస్థలమందుంచుము. పోయినగాజులగులముర.

వసం—అబ్బ! యీమాటలు వందునికి హానిసూచకములునుమా!

రాక్ష—కాదు. ఉపపత్తియైనచాణక్యనికి. ముర గాజులసంగతి జ్ఞప్తికి
రావేగమే తానేవచ్చును, లేనియెడలఁ దనదాసి నిటకుఁ బం
పును. నీవు జాగ్రత్తగఁ గనిపెట్టచు నాపరిచారికవచ్చి యీ
భూర్జపత్రపుటమునుఁ దీసికొనిపోవ నారంభించినవెంటనే నీవు
దానిని చేయిపట్టకొని రాజసభ కీడ్చుకొని రావలెను.

వసం—(ఉత్తరముఁ జూచుకొని) సరే నేను రాజుతో నెప్పుడు మా
టాడవలసినది?

రాక్ష—రాజుగారిప్పు డిక్క డికే వత్తురు. కార్యవిజయమంతయు నీలో
నున్నదినుమా!

వసం—ఒక్క మెత్తుకైనఁ దిగఁబెట్టకుండ—కాదు. ఒక్క స్వల్పాశ
మైన విషవక సాలిపురువు తనగర్భమందుండుతత్పుతో వల
యల్లివల్లు స్వకపోలకల్పితము లైనయంశములతో నొకతంత్ర
ముఁ బన్నెదను.

రాక్ష—సీతత్ర మాయుత్తరములోని యంశమేల వనుసరించియుండ
వలెను. అట్టితంత్రమునఁ జాణక్యుఁడు చంద్రగుప్తుఁడు ముర
యుఁ జిక్కి నశింతురుగాక!

వసం—తథాస్తు. విను విను, రాజగోరివందులు ఘుష్టురించుచున్నా
రని తోచుచున్నది.

[తేరలో]

శ్రీమన్మహారాజరాజ దేవేంద్రభాగ్యవన్నందమహారాజనకు
జయము జయము.

రాక్ష—నే నీక నుండఁగూడదు. (పోవుచున్నాఁడు.)

[నందుఁడు పోవేళించును.]

వసం—జయము జయము మహారాజా!

నంద—వసంతా ! యిచటఁ గూరుచుంటివేమి ?

వసం—మఱియొక చోటఁ గూర్చుండియుండకపోవుటచేత. మీరాలస్య
ముగ వత్తురని నే ననుకొనలేదు.

నంద—చాణక్యునితో మాటలాడుచుంటిని.

వసం—ఎవరితో? ఎవరితో?

నంద—చాణక్యునితో.

వసం—అబ్బా ! ఆలాగునా !

నంద—అటు లనుచుంటివేల ?

వసం—ఏమియులేదు. చాణక్యుడు మీయొద్ద కేమిమాటలాడవచ్చెనో
నే నడుగవచ్చునా ?

నంద—ఏమున్నది? ఒకసంవత్సరము నెల వడ్డుగవచ్చినాఁడు.

వసం—ఇప్పు డతనికి నెల పెందునకు?

నంద—రామేశ్వరయారా వ్రేల్లుటకు.

వసం—అతఁడు చేసిన యేదోషముయొక్క పరిహారమునకు ?

నంద—గీ. సౌమ్యరూపుఁడు స్త్రీవిలోచనమిళింప

తత్యనావృతుఁ డద్భుతోద్గాఢభుద్ధి

గతసమిధ సస్కామండుగా యతండు

సకలఫలచంపకాఖ్యప్రసవముఁ బోలి.

అతఁడు బుద్ధిపూర్వకముగ బోషములఁ జేయువాఁడుకాఁడు.

వసం—కావచ్చును. మీరాతని నిష్పక్ష చూచితిరా?

నంద—అతనినిఁ జూడకుండ నెట్లు మాటలాడితి ననుకొంటివి.

వసం—చూచినయెడల నతని ముఖవైఖరి యథాశ్రకారముగనున్నదో

భేదించినట్లుదో చెప్పుగలరా?

నంద—అంత బాగుగఁ బరిశీలింపలేడు.

వసం—పరిశీలించితిని చెప్పితిరికాదా ! పోనిండు. మాటలాడినపు

డేమయిన దడఁబడెనా?

నంద—(ఆలోచనభావముగ) ఏమి!

వసం—జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని చెప్పవలెను. మాటలలో నేమయినతొట్టు

పాటు నొందెనా?

నంద—అశంగతి నేను నిశ్చయముగఁ జెప్పజాలను. అంత గ్రుచ్చి

యడుగుచుంటి వేమి?

వసం—మఱేమియు లేదు. సహజవికాసవంతమైన యాతనిమో మెత్తి

మాటలాడెనా? లేక తల వంచుకొనియే యుండెనా ?

నంద—తల వంచుకొనియే మాటలాడినట్లు జ్ఞప్తియున్నది.

వసం—ఆ. సరి. తలవంపులుకాకేమి? అయ్యా!

నంద—మిత్రమా! తలవంపు లనుచుంటివేల?

వసం—నానందేహనివారణమునకు నే నడిగితిని. మఱేమియుఁ దొందర

లేదు. మొగము కలకలలాడుచుండెనా? లేక సెగ యెక్కువైన

మినుపరొట్టెవలె నల్లబడియుండెనా?

నంద—విశేషముగ సంతోషముగ నున్నట్లు కనబడలేదు.

వసం—మిమ్ముజూచి యతఁ డేల సంతోషించును.

నంద—ఏమి! అటులనుచుంటివి? నా కేమైన హానిఁ దలఁచుచున్నాఁడా యేమి?

వసం—ఇంతమాత్రమునకు మీకు హాని యేమున్నది?

నంద—ఇంతమాత్ర మంటివి. ఎంతమాత్రము?

వసం—ఎంతమాత్రమును మీకు హానిలేదు. భయంకరమైన రహస్య మేదో వెల్లడియగుటవలనఁ గలిగిన యాందోళన మాత్రని ముఖముపై నేమైనఁ గనిపట్టితిరా?

నంద—నేను బాగుగ జ్ఞాపకముఁజేసికొనిచూడ నతని మో మేమో చిన్నబోయినట్లు కనబడెను.

వసం—చిన్నతనపుఁజేష్ట చేసినవానికంతకంటె భిన్నముగ నుండునా? పై రెండుదంతము లడుగుపెడవిపైమోపి తల నిలుపునపంకించెనా?

నంద—ముతదుదంతములుపొంగి యధరోష్ఠమునంటుటచేనాసంగతిఁ జెప్పఁజాలను. కాని యింత విశేషపరిశీలనముగనడుగుచుంటివేల?

వసం—మఱేమియుఁ దొందరలేదు. సావకాశముగ మాటలాడెనా? లేదా?

నంద—నేనే సావకాశముగ మాటాడలేదు. అతనికి సెలవీయ నాకిష్టములేక యాతండ్రిక నేమో మాటలాడుచుండఁగనే నేను జక్కవచ్చితిని.

వసం—నాపయి నేమైన దోషములఁ గల్పించి చెప్పెనా?

నంద—(జ్ఞాపకమును జేసికొనుట నటించుచు) ఆ! ఆ! నీయపూర్వ

జ్యోతిషజ్ఞానమును భట్టనాథునియొద్ద జ్ఞప్తిచింతివని పరిహాసముగఁ జెప్పినాఁడు.

వసం—దొంగముండకొడుకు—

నంద—(తొందరతో) ఎవరు? ఎవరు? చాణక్యుడేనా?

వసం—కాదు. భట్టనాథుఁడు.

నంద—పోనమ్మ. చాణక్యుఁడు మంచివాడేకద!

వసం—అహా! మంచివాడే. అతనికంటె జెడ్డవానికంటె నాతండు మంచివాఁడు కాకేమి?

నంద—చాలు. చాలు. నీయుత్తరము బాగుగ నున్నదికాదు.

వసం—ఇంతకంటె చెడ్డయుత్తరముకంటె ఇది మంచిదే.

గీ. మంచి చెడ్డల కవధియే మహిని లేదు;

మంచియే చెడ్డయగు; చెడ్డ మంచి యగును ;

బుద్ధి నొకటితోనొక్కటిఁ బోల్చిచూడ;

ధరణి నిమ్నొన్నతంబుల దారిగాఁగ.

నంద—అట్లులైన నతఁ డందటివంటివాడేకద!

వసం—అందటివంటివాఁడుకాఁడు. ప్రత్యేకమిప్పుడు నీవంటివాఁడయ్యెను.

నంద—నీయభిప్రాయము నాకుఁ దెలియకున్నది. చెప్పుము.

వసం—అతఁడేమో ఖిన్నుఁడైయున్నట్లు మీకుఁ దోచినదనిచెప్పితిరి కదా! అందుకుఁ గారణమును గ్రహించితిరా?

నంద—గోచారరీతి నతనిదినములు బాగుగనున్నవికావని చెప్పినాఁడు. అందుకొఱకే తీర్థయాత్రాసేవనము.

వసం—దినములు బాగుగనున్నవికావని చెప్పినేమి? దినములత్యుచ్ఛ్రయములుగ నుండుటచేతనే యింతకాలము మహాతాజకంటె నెక్కువగ జరిగినది. దినములు సామాన్యముగ నున్నవనుమిషమీఁద నాద్రోహి శీఘ్రముగ రాజదండనమునకు నురిగిపోదలచినాడా?

నంద—ఏమి! ఏమి! అతండు రాజదండనార్థుడా? శీఘ్రముగఁ జెప్పవేమి?
వసం—రాజదండనమునకుఁ దగినవాఁడైన శిక్షించువారెవ్వరు? అతని
పై మీకుఁ గొండంతనమ్మకముగదా!

గీ. రోగిజహ్వా కపథ్యంబె రుచ్యమగుచు;
గటికవానినె నమ్మెడుఁగాయజంబు
వెలచెలిసె నమ్ము నింద్రియవిహ్వలుండు,
దోహినే నమ్ము మనుజనాథుండు మిగుల.

నంద—చాణక్యుఁడు ద్రోహయని యెఱుంగక నేనాతనిని విశ్వసించిన
మాట నిభము. తెలిసిన నే నతనిని నమ్మియుండునా! అతండు
ద్రోహమేమియొనర్చెనో శీఘ్రముగఁ జెప్పినంగాని నాకు మన
శ్శాంతి కలుగదు.

వసం—అబద్ధము.

నంద—నీవు చెప్పట యబద్ధమా?

వసం—కాదు-నేనుఁజెప్పిన నీకు మనశ్శాంతికలుగుట.

గీ. తగుప్రతీకాశమును జేయఁ దగనియప్పు
డజ్ఞతయె సౌఖ్యదం బట్టియంశములను
మరణమును హోగభంగంబుఁ బొరయునట్టి
కాలమును నరుఁ డెఱుంగమి మేలుకాదె?

నంద—ఏమి! ఏమి! నన్ను చాణక్యుఁడు చంపఁదలచినాఁడా? లేక
సింహాసనభ్రష్టుని జేయఁదలచినాఁడా? అబ్బ! చెప్పవేమి?

వసం—హరిహరి-తొందరపడకుము-తొందరపడకుము.

గీ. ఆపదలలోన ధైర్యంబు నందునగులు
వినుతవిజ్ఞాను లసః చుకొనుదు రిలను
చేటగాలివి బొల్లట్లు చెడరిపోక
నిలుచుగింజ లె గట్టవై వెలయుఁగాడె?

అయినను నిన్నింత శీఘ్రముగ సింహాసనభ్రష్టునిఁ జేయఁగలఁడా?
 నంద——“ఇంతశీఘ్రముగ” నని యరుచున్నావు, ఎప్పటికైన నాకా
 యపకృతి యాఁగఁడు సేయఁగలఁడా?

వసం——నేను దైవజ్ఞుఁడనుగానుగదా! మహాప్రభూ! నన్ను క్షమింప
 వలెను. నేను మీయెడల నెట్లువ్రవర్తించితినిని మీయభిప్రాయము?

నంద——ఇప్పుడు నిన్నుగుఱించిన స్తోత్రపాఠమెందునకు? చాణక్యుఁ
 డెట్టివాఁడో శీఘ్రముగఁ జెప్పెదవా లేదా?

వసం——నేను నీయెడల విశ్వాసవిధేయతలు గలవాఁడ ననియేనా నీ
 యభిప్రాయము?

నంద——విశ్వాసివగుట నిశ్చయమేకాని విధేయతగలవాఁడవనుట సం
 దేహస్పదము.

వసం——ఎందుచేత?

నంద——విధేయతగలవాఁడవైనయెడలఁ చాణక్యునిగుఱించి శీఘ్రముగఁ
 చెప్పియేయుండువు.

వసం——చెప్పిన నీకెంతమాత్రమురు లాభించునదికాదు. గొప్పవారల
 పై నేరము జరిగినది కూడఁదీయుట యసాధ్యము. ఏమాత్ర
 మల్లరిఁజేసికొనినను మఱింత మర్యాదహాని కావున నోరు
 మూసికొనక తప్పదు. నీవంతకంటెముందు తెలిసికొని నెంచక
 యగౌరవమును దుఃఖమును మ్రింగి కూరుచుండుము. వారల
 సంగతి నిఁకఁ దలపెట్టకుండు.

నంద——“వారలు” అనుచుంటివేల? చాణక్యునితో మఱెవరైనఁగూడి
 నాకు ద్రోహముఁ జేయరుండిరా?

వసం——గుహావాస! ముగ్ధులైనవగుదువలె నామెను విధేయులె

పనిఁజేయునట్లు కనిపెట్టుటకు, నామెకుఁ గావలసినసమస్తవస్తువులను బరిశీలించి యిచ్చుటకు నెవరిపై నధికార ముంచితిరి? నంద—చూచుకొనిపై. అతఁడు దానితో నేమైనకుట్రఁజేయుచున్నాఁడా? వసం—కుట్రకాదు. అయిన నాతని నాయుద్యోగమునుండి తప్పించిమఱి యొకరినినియమింపఁగాదా? అతఁడేయందవలెనన్నమాటయేమి?

నంద—(ఉస్సరనుచు) ఎందుచేత? ఎందుచేత?

వసం—ఆసంగతి సన్నడుగకుము.

నంద—నీవు చెప్పకతప్పదు; లేనియెడల నీవాగ్రహపాత్రుఁడవగుదువు.

ఆ. వె. మనసులోనినిప్పు మండఁజేయఁగనీక

యారిపోవనీక యూర కిటులు

రాఁజఁజేయ ధూమరాజి జీవావళి

యూర్పు నలువ కార్తి సొందునయ్య!

వసం—నీకు బాధగనున్నదని నేనెఱుఁగుదును. నేవాగ్రహపాత్రుఁడవగుదుననిమాత్ర మెఱుఁగనా?

గీ. భూపునకు నర్థిపై నున్న పూర్ణకరుణ

ముందుజన్మంబులో ఫలమొందా నేమొ

కాని యాతనిపై స్వల్ప మైవయ్యటి

యాగ్రహంబు సద్యఃఫలం బగుట నిజము.

అయినను రాజవిశ్వాసము ప్రేరేప, మనసుఁడబ్బక ప్రమాదములకు భీతినొందక, యన్నిటికిని సాహసించి యంతవఱకుఁ జెప్పితిని. నన్ను క్షమింపుము. నే నిశముందు చెప్పను.

నంద—మిత్రమా ! నీయెడల నాకుఁ గోపముండునా?

ఆ. వె. పోల్లయెద్దు వచ్చుఁ బోవతె నే పని

భృత్యుచేత విడిచిపెట్టఁబడిన

ముసలిగ్రుడ్డివాని పోలిక నేనార్చిఁ

బడితి నీవు పైన నుడువకునికి.

నాకుఁ బ్రాణసముద్రవైన మిత్రుఁడవు. నీవే నాకు రాజాజీవు నాపదయు నమానుషమును దాచెదవా? నీవు నాయెడ విశ్వాస లేకమైన నున్నవాడవైన శీఘ్రముగఁ జెప్పుము.

వసం—మహాప్రభూ! నాకు నోరురాదు; నన్నుక్షమింపుము.

నంద—నోరురానియెడల వ్రాసి తెలియఁజేయుము—తప్పదు.

వసం—నావ్రాత బాగుగ నున్న నేనుచు మహారాజమంత్రులలో

నొకఁడనై యుండనా? కానిమ్ము! చాణక్యుఁ డింతకాలమును

బ్రహ్మచారిగనుండుటకుఁ గారణమేమో యూహించితిరా?

నంద—అతనికిట్టి యగత్యములేదని యాతఁడు నాతో నొకప్పుడు చెప్పినాడు.

వసం—అగత్య మేలయుండును? నిత్యమును బ్రాహ్మణార్థభోజనమును సుష్టుగననుభవించు బ్రాహ్మణుఁడంటిప్రాయ్యిలోనిప్పువేయునా?

నంద—ఆ—ఎవతెనైనఁ జేరఁదీసెనాయేమి?

వసం—(కన్నులనీరుపెట్టుకొని) ఎవతెనో చేరఁదీసిన మనకీకడుపుమంటతోఁ బనియేమి?

నంద—ఆ! ఆ! మనముర నాతఁ డుంచుకొనెనాయేమి?

వసం—(ఏడ్చుచు) కాదు. మురయే యాతని నుంచుకొనెను.

నంద—(పెద్దనిట్టూర్పువిడిచి) హా! ఎంతమాటఁ జెప్పితివి. కలలోనైన నిట్లు జరుగునని నేననుకొనలేదునుమా! ఆహా! ఖత్రమా! ఎందుకేడ్చెదవు? నీగండఫలకమున రాజవిశ్వాసమును సూదించు నక్షరపంక్తులవలె బ్రకాశించుచున్న బాష్పధారలకు దుడుచుకొనుము. హా! ప్రాణమిత్రమా!

ఆ. వె. నాయగారవంబె నీయదిగా నెంచి

వనరుచుంటి వేక భావయుతుల

మైన మనకుభేద మగుదేహయుగమేల ?

కొఁగిలింపు నన్ను గాఢముగను.

వసం—(కొఁగిలించుకొని తనలో) సమయానుకూలముగఁ గన్నుఁ
బొడుచుకొనుటవలనఁ గలిగిన బాష్పములు న న్నపూర్వ రాజు
గారవమునకుఁ బాత్రముఁ జేసినవి.

ఆ. వె. దొంగవాని కన్నిహంగు లుండినఁగాని

దొంగతనముఁజేయ దుర్భర మగు

నింతలోన నవ్వి యంతలో నేడ్వని

చెనఁటినటుఁడు రంగుచేటుకొఱకె.

ఆ. వె. రాజ్యవృద్ధినిచ్చు పూజ్యకార్యములచే

రాజకరుణ సుంత తాదు కొండె

ములను బొల్లియేడుపులు నక్కవినయముల్

చూచి రాజు మిగుల సొక్కిపోవు.

(ప్రకాశముగా) ఈశరీరమా మహారాజాశ్లేషముచే బవిత్రిమైనది.

నంద—ఓయివెట్టివాఁడా! మహారాజాశ్లేషముచేతనే యొకరిదేహము

పవిత్రమగు నెడల నింతకాలము మురయొక్కదేహ మపవిత్ర

ముగ నుండనేల? ఆహా! ఎంతదుర్మార్గురాలి నెంతకాలమునుండి

యెంతయుచ్చదశలోనుంచి పోషించి యెంతయజ్ఞానముగల

వాఁడనైతిని. ఆనీచు నీనిర్భాగ్యురాలితో సంబంధించినవాకెవరు?

వసం—ఎవరున్నారు—కామదేవుఁడు—

నంద—నలువదేండ్లు జాఁటినముండ—పడు నెన్నిదేండ్ల కొడుకునకుఁ

దల్లి—దంతములుఁ గాయముఁగూడ స్వల్పముగఁ జలించుచున్న

దాని నోకామదేవుడా ! నీకైన సిగ్గులేదా ? ఏలచలింపజేసి
తివి ? ఓ ! అస్థలితబ్రహ్మచారీ ! చాణక్యడా !

వసం—మహారాజా ! ప్రశాంతినొండవలెను.

నంద—మనసు కుదురులేక, ముందుడి వెనుకను, వెనుకడి ముందు
నడుగుచుంటినేమో ? ఈసంగతి నీకెటులు దెలిసెను ?

వసం—జను లట్లు చెప్పకొనుచున్నారు.

నంద—గాలి యొకవైపున వీచునా ? జనులవాక్యము లొకకోణన
నుండునా ? నీవు స్వయముగఁ జూచితివేమో చెప్పము ?

వసం—వారునాయెదుటఁగఁగిలించుకొనుటకుసిగ్గులేనివారైననుదత్త
కృత్యమును నేనుగనులారఁ జూచుటకు శక్తిఁగలిగియుండునా ?

నంద—కేవలమును జూడ నక్కఱలేదు—తత్తుల్యమైన నిదర్శనమూ
గావలెను.

వసం—నిన్నరాత్రి భోజనమేమో యాపోవకపోవుటచేత నరఁటిపండ్ల
కొఱ కంగడికిఁ బోయితిని. చాణక్యనియింటిప్రక్కనుండి పోవు
చుండఁగ మురయొక్క దాసియైన (పాపపుదినములు దానికి
దాసీశత ముండవలసిన యోగము తటస్థిచెను)మల్లికాయను
దానితో చాణక్యఁ డిట్లనుచుండెను.

నంద—ఎటులు ?

వసం—“ నేనిక రెండుగడియలలో వత్తును. నీవుపోయి మురతో
జెప్పము ” అనెను. అంతలో చాణక్యఁ డిటు తిరిగి నన్నుఁ
జూచి “ వసంతా ” అని పిలిచెను.

నంద—నిన్ను నీచేరున నాతఁడు పిలిచెనా ? దానితో నాతఁడు మాట
లాడిన మాటలు రహస్యమై తననేరమును వెల్లడించునవియే
యైన లోనికి వెంటనేపోవునుగాని ధైర్యమున నిలువఁబడి
నిన్నుఁ బిలుచునా ?

గీ. తప్పప్రకృతిభీరువు దివాంధంబుగోలె
రాత్రిఁ దలసూపునపుడైన గాత్రీమంత
నిండువలె నత్తులైచూచు నింతవంతఁ
గని పటాపంచలైపాటు వెరుకఁ జూచు
చెట్టుబట్టను గాంచుకారెద్దవలెను.

వసం—మీరు చెప్పినమాటలు కొంతవఱకు నిజమేకాని భయమన్న
నేదో యెఱుంగని చాణక్యునెడల నవి వర్తింపవు. చాణక్యుఁడు
లోనికిఁ బొజ్జిపోయినయెడల—

నంద—ఆతఁడు దోహియని నిశ్చయముగ నమ్మవచ్చును.

వసం—మహాబుద్ధిమంతుఁడై బంగారపుపిచ్చుక తనగూఁటి నెంతయడ్చు
తముగనల్లునో తంత్రములుపన్నుటయందంతకంటె నిపుఁడుడైన
చాణక్యుఁడు తాను దోహియని వెంటనే నావంటి మంచునిఁ
దెలియనట్లు ప్రవర్తించునా? చాక చక్రముగల బుద్ధిగలవాఁడు
తప్పొనర్చి యది మిక్కిలి చతురతతోఁ గమ్ముకొనును గాని
మఱింత తెలివితక్కువపనిఁ జేసి దానిని వెల్లడించి స్థిరపఱచు
కొనునా? తాను రాత్రిభాగమున విజనస్థలమున మురయొక్క
దానితో మాటలాడినరహస్యములు నాచెవిని బడె నని తనకు
సందేహము గలుగ నది రహస్యమని నే ననుకొనిపోవుమనని
యెంచి రహస్యము కాదని నేను దృఢముగ నమ్మునట్లుగ
“రావోయి వసంత” అని స్వేచ్ఛగ ధారాళముగ నెంతమాత్ర
మును టాంకక నడువీధిలోఁ బట్టపగలు దొమ్మరాట జరుగు
చుండ నటకుఁ బోయిన యొకనిని దన హితుఁడు పిలుచునట్లు
పిలిచెను—మిత్రమా! చాణక్యుఁడు విశ్వాస ఘాతుకుఁ డని,
నిఘ్నుఁడని నీకు నమ్మకముఁ గలుగఁ జేయుటకుఁ గంకణముఁగట్టు

కొన్నవాడను గాను. ముర మహాపతివ్రతయే కావచ్చును. మీరు సౌఖ్యముగ నుండుటయే నాకుఁగావలసినది. అదిగాక యిట్టి యాశములలో జ్ఞానము కలిగినకొలఁదిని బ్రహ్మాదములు హెచ్చుగుచ్చు. అజ్ఞానమో సర్వసౌఖ్యప్రదము. ముర కొక్క చాణక్యఁజేకాక ప్రపంచమునందుఁ బురుషస్వరూపమును ధరించువా రండఱును సంబంధమున్న నట్టిసంగతి నీకుఁ దెలియక పోయినయెడల నింద్రుఁడుశచిత్ దేవు వసిష్ఠుఁ డరుంధతితోడను భోగించినట్లు నిర్మలమైనమహావిపులానందముతో ననేకశతసహస్రపతిప్రతయైనముర ననుభవింపఁగలవు.

ఆ. వె. ఈపు త్రావినట్టియిప్పటిపాల కి

త్రడినిఁజేరి చిలుము దగిలె ననుచుఁ

బబుక వాంతియగుచు బాష్ట్రొందుదువు చెక్కు

కున్నఁ జేలుఁబొంద కుండు గాదె ?

జీవించిన నాలుగురోజులును సుఖముగ జీవింపక పాగిరాపాయకరమగు జ్ఞానము నేలతెచ్చుకొనవలెను ?

నంద—మిత్రమా ! ఎంతమాటాడితివి ! ఈగలోకమూల, చీమలోకమూల, విగిలినపురుగు లొకమూల, చుంచు లొకమూలఁ బెద్దపల్లెరములోనున్న పాలను ద్రావుచుండఁ బిల్లివలెఁ గన్నులుమూసికొని నేమెకవైపునఁ ద్రావుదునా ? అంతమూఁడునా ? అంతమదాంఘ్రుడనా ! ఓ పొరులాతా ! మీయందఱి కొఱకే దీనినుంచుకొంటిని రండు అందఱు స్వచ్ఛందముగ ననుభవింపుఁ డని కేకలు వేసి పారిని, నాప్రక్కకుఁ దోడుకొనివచ్చునంతటి లజ్జాశూన్యుండనా ? నేను దానిప్రక్క శయనించి గుఱుక వెట్టి నిదురించుచుండగ నల్పుడైన నాసేవకుఁ

దొంగడు దానికొడుకు నాపక్కను జేరి యీ ! పేయీ !
 ఇదిగో గుడ్డిరాజు! తనప్రక్కలో నేమిజరుగుచున్నదో యెఱుఁ
 గక తప్పుద్రాగినవానివలె నొడలు తెలియక పందివలె గుట్టు
 పెట్టుచున్నాడు. ఈమాత్రపు మగతనపుఁ బ్రయోజకత్వము
 నకు సానిగూడ నొకతె యుండవలెనా యని యాతుచ్చుడు
 తిట్టుతిట్లకు లోనైయుందునా ? నేనాలోచించునదే దనఁ బ్రత్య
 క్షనిదర్శనము లేకపోవుటచేత జరిగినసంగతు లన్నియును
 బాగుగఁ దఱచవలె ననికాని యమర్యాదను సహించి యూర
 కుండవలెనని కాదు.

గీ. వాదముఖమునఁ దఱవంగఁ బడినమాట
 చిత్తమందున దృఢముగాఁ జేరుసుమ్ము
 భూమిలో లోతుగా దింపఁ బూరుకట్ట
 నలల నాడించి ది. పంగవలెను గాదె ?

వసం—ఊడఁదీయుటకును గొంత యదియే యుపాయము. పోనిమ్ము
 నన్నుచూచి చాణక్యుడు లోనికిఁ బోకబోవుటచేత నేరముఁ
 గలవాఁడు కాడని యరుకొందము. రాత్రిభాగమున నాతఁడు
 మురయింటికి వచ్చెదనని చెప్పినమాట నెట్లు సమర్థించుకొం
 దము.

నంద—ప్రియులు ప్రియరాండ్రు జేరు నాసమయమున మఱి యేపని
 యుండును.

వసం—దొంగతనమునకు వెళ్ళెననుకొందమన్న నట్టిసంగతిని ముం
 దుగఁ బరిచారికచే వార్త బంపునా ? అబద్ధము.

నంద—ఓయి వెట్టివాడా ! కావలసినంతధన మున్నయాతనికి దొంగ
 తనమేల ? తనకులేని వస్తువు నాతఁడు దొంగిలించును. బ్రహ్మ
 ధారికావున—

వసం—నీయెడల విశ్వాసినగుటచే నేనీసంగతి నీకుఁ దప్పక చెప్పదు
నని యెంచి దుష్టదినము లనువంకమీద నొకసంవత్సరము
వఱకు సెలవుగోరినాఁడు సుమీ.

నంద—సిశ్యయమే—సంవత్సర మనుమితియేమి ? శాశ్వతముగ
సెలవుఁ దీసికొనవచ్చును.

వసం—ఈప్రపంచముచుండియేనా ?

నంద—కొన్నికొన్ని స్వప్నములలో జరిగిన వృత్తాంతములు మేలు
కొనినవెంటనే జ్ఞప్తికిరాక యాలోచించుకొనిన కొలఁదిని తరు
వాత జ్ఞప్తికివచ్చురీతిని జాణక్యుఁడీయదయమున నాతో మాట
లాడిన వైఖరి నాకప్పుడు బాగుగ జ్ఞాపకము లేకపోయినప్పటికి
నిప్పుడు బాగుగ జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది.

వసం—(తనలో) క్రమక్రమముగ విషమెక్కుచున్నది.

నంద—నాఁడు వచ్చి “జయము మహారాజ ” యరుచు నామొగ
మట్టై పాఱజూచెను. నాకేమైన సంశయము కలిగినదో కని
పెట్టుటకేనా ?

వసం—మఱెందునకు ! (తనలో) ఇదివఱకుఁ జెప్పటలోఁ దలవంచు
కొనియే మాటలాడినట్లు జ్ఞాపకము అనిచెప్పినాఁడు. ఆహా !
అసూయప్రభావము.

నంద—మిత్రమా ! సెలవిచ్చుటకు నాకు సమ్మతముకాదని చెప్పఁగ
నిచ్చినఁగాని వీలు లేదని యెంతయో పట్టాదలగ మాటలాడి
నాఁడు. నాకాతనివైఖరిఁ జూడఁగ సెలవీయకపోయిననుఁ
బాటిపోవునని తోచుచున్నది.

వసం—ఉండిన శిరచ్ఛేద మని యెఱుఁగఁడా ? నాయపూర్వజ్యోతిషజ్ఞాన
ముచుగూర్చి యెందునకు బరిహాసముగఁ బలికెనో తెలిసినదా ?

నంద-బాగుగఁ దెలియలేదు.

వసం-జ్యోతిషమందు నాకుఁ బ్రవేశ మంతమాత్రమును లేనిదే యీ శాస్త్రమునందుఁ బ్రజ్ఞావంతుడ నైనట్లు నేనునటించినని చెప్పటలో దెలియనియంశముల నైనను దెలియుననిచెప్పు దుష్టస్వభావము కలవాడ నని నీకుఁ దెలియఁజేయవలె నని యాతని యభిప్రాయము.

నంద-ఇప్పుడదికొనిది. ఈసంగతి నీవు నాతోఁ జెప్పుదు వేమో చెప్పినయెడల నేను నమ్ముదువేమో అని ముందుకాపునలై చెప్పినట్లైనా?

వసం-సందేహ మేమి !

నంద-పోవునపుడు “ పోయెదను ” అని చెప్పకుండఁ జల్లఁగ జారి నాడుసుమా !

వసం-(తనలో) అడిగిన సెలవిచ్చుటకు సమ్మతి లేనివాడనై యింక నాతడేమో మాటలాడుచుండగనే వచ్చినని యీతఁ డిదివఱకు చెప్పినాడు. ఇప్పుడు “ పోయెదను ” అని చెప్పకుండఁ బోయినాడని చెప్పుచున్నాడు. అట్లు చెప్పట కవకాశమిచ్చినదేది ? (ప్రకాశముగ) అతనికి నీసెలవుతోఁ బనియేమి ?

నంద-చెప్పినయెడల నీవునమ్మవేమో అతఁడు చేసిన దోషమును గుఱించి లేశమాత్ర మతనితో మాటలాడునప్పటికి నేనెఱుంగక పోయిన నాతని ముగము సూడఁగ నేమోయసహ్యముగ నున్నట్లతనిలో మాటాడ నెందుచేతనో యిట్టములేనట్లును నాకప్పుడే పొడకట్టినది సుమా !

వసం-(తనలో) అసూయావేశముచేఁ గల్గుదాగినవానికివలె వింత యూహ లుద్భవించుచున్నవి. చుర్యాదపోయి యేడ్చుచున్నప్పు డీమాశ్వుసతి యెందుకు?

నంద—గీ. ఇతఁడు దోహియనుచు నీవుచెప్పటచేత
పూర్వసంశయార్థములు దొలంగెఁ
జిక్కువిప్పదాతి చెప్పటచే దాని
సంకులన్ని వీడుసరణిఁగాఁగ.

వసం—మిత్రమా! క్రొత్తగానివృత్తము లయిన సందేహార్థము లేవో
నేను వినవచ్చునా?

నంద—నీయొద్ద రహస్యమేమున్నది? వెనుకను “చాణక్యా నీవుపెంకు
ట్టి కట్టుకొనుచున్నట్లు నీవు నాతోఁజెప్పకపోయినను ముర
చెప్పినదినుమా! చెప్పటయేకాక నీకుఁ దగుద్రవ్యసహాయము
చేయవలసినదని కూడ ననుకూలముగఁ జెప్పినదినుమా! అని
యాతనితోడనేను బలుకుసరికి నాతఁడు పెండ్లికొడుకువలెముసి
ముసినవ్వులు నవ్వినాడునుమా!

వసం—నిజముగానే! నిజముగానే! నవ్వెనా? ఎంతనిర్భయముగలవాడు!

నంద—ఎందుచేతనవ్వెనో నాకప్పటనుండియు సందేహముగనుండెను.
కాని యిప్పుడదినివృత్తియైనది. మఱియొకసారి “చాణక్యా! రాజ్య
తంత్రమున విశేషశ్రమ జేయుచుంటివిగాడా!” అని నేననఁగ
“కష్టమేమున్నది మహారాజా! కష్టమంతయుమీది. అనుభవ
మంతయు మీది” యని పరిహాసముగఁ బలికెను. ఇప్పుడా
మాటలయర్థము తెలిసి గుండెలు వగులుచున్నవి. ఈసంగతులు
జరిగి కొంతకాలమైనది. కావున వీరికి సంబంధము నిన్న నేఁటఁ
గలిగినదికాదునుమా!

వసం—చిరకాలమునుండి యని వాడుక—చంద్రగుప్తుని జన్మమునకుఁ
బూర్వమే యీతఁడు—

నంద—ఆ! ఇరువదియేడలనుండియే అవిచ్ఛిన్నవ్యభిచారము, చంద్ర
గుప్తుఁడు వాని కేఱుటైనాయేమి?

వసం—చంద్రగుప్తునిది బ్రాహ్మణముఖమని స్పష్టముగఁ గనఁబడుట లేదా?

నంద—యథార్థమేసుమీ. అదిగాక,

గీ. బ్రహ్మబీజోద్భవుఁడైనవాఁడె కాన
నట్టియసమానధీశక్తి యలరె నచట
బ్రహ్మజాడ్యుద్భవం బైనవజ్రమునకె
భాశధోన్యధతులుగల్గుదారిగాఁగ.

వసం—(తనలో) అసూయ యాశ్చర్యస్వభావముఁ గలదికదా!

౩. పిన్నవస్తువులను బెద్దవస్తువులుగాఁ

గాంచునుదయ్యంపుఁ గన్నఁబోలె
రుచ్యపదార్థ మరుచ్యంబుగాఁ జూచు
సర్పదప్తునిజిహ్వసరణి గాఁగ
లఘు వై నవస్తువులను భారముగదూఁచు
కుటిలుఁ డాదొంగకోమటిని బోలె
శిష్టవాక్యములకు దుష్టార్థములఁ జెప్పఁ
దలతిక్కయర్థవిద్వాంసుఁ బోలె

తే. గీ. నన్నియును దనపరముగా నన్వహించు
ధరణియంతయుఁ దనమేలు కొఱకెయున్న
దనుచు నెంచెడుపరమమూర్ఖునివిధాన
నిల నసూయకంటె విచిత్ర మేమికలదు?

(ప్రకాశముగా) మిత్రమా! మాటనుబట్టియు మట్టెలచప్పుడును బట్టియు రాగతాళములను గుర్తించునట్లు మానినిని గనిపెట్టి వచ్చును సుమా!

నంద—ఇప్పు డాసంగతి యెందునకు!

వసం—కాలిచప్పుడును బట్టి మురవచ్చుచున్నట్లు నేననుకొనెదను. అడుగో
ఉఱుముతరువాత మెఱు పగపడుచున్నది. ఆహా! కాలనైప

రీత్యము. మహారాజుప్రక్కలో మంత్రియేమి!

నంద—మురవచ్చుచున్నదా? రానీ, దానినిగొప్పపట్టుకొనియడుగనా?

వసం—అయ్యయ్యో! తగదు. దాని నిప్పుడేమియు మాటాడింపనని
ప్రమాణము చేయవలెను.

నంద—ఎందుచేత?

వసం—దాని సమయము వచ్చును.

నంద—ఇప్పుడు నే నేమిచేయవలెను?

వసం—ముందు ప్రమాణము చేయుము.

నంద—సరే చేపితిని. తరువాత?

వసం—సీపు నిదురఁబోవునట్లు నటించుము.

నంద—సరే. అది యిక్కడి కెందులకు వచ్చును?

వసం—మఱెందులకు? నాకీసంగతి దెలిసిన దని తనదాసివలన వినియుం
డును. కావున సీతోఁజెప్పవలదని బలిమాలుకొనవచ్చుచున్నది.

నంద—అలాగుననేమి! నేను నిదుర నొందునట్లుండెదను.

(నిదురను నటించును.)

వసం—సరే. (ముర తొట్టుపాటుతోఁ బ్రవేశించును) కుక్క పెంటా
డించిన చెవులపిల్లివలె వచ్చితివేమి?

ముర—వసంతా! రాజుగారసమయమున నిద్రించుచున్నారేమి?

వసం—ఆహారాదిత్యమున కావశ్యకతయే యవసరము.

ముర—(రహస్యముగ) చూట. మహారాజుగారు నాకిచ్చినగాజులనెచ్చట
నో పారవైచికొంటిని. జ్ఞప్తిలేదు. సీపు చూచితివా?

వసం—(బిగ్గరగ) రాజుగారు గాఢనిద్రావస్థలో నున్నారు, గట్టిగ మాట

లాడిన భయము లేదు. కాని నీవు చెప్పినసంగతి రాజుగారితో నేను నిద్రలేచినవెరుకఁ జెప్పెదను.

ముర—(బిగ్గరగ)నాతండ్రి! నీకడుపునఁ బుట్టెదను. ఏమాత్రముందెలిసి నను రాజుగారు నాగొంతుఁ గోయుదురు.

వసం—అబ్బ! ఇంత భయభక్తులుగలదాన విటుల చేసితివా?

ముర—ఎమైన నేమి! చెప్పకునుమా!

వసం—సరే! శీఘ్రముగఁజూమ్ము. రాజుగారు లేచెదరేమో!

ముర—ఇప్పుడు వెదుకుటకు సమయముకాదు. కొంతసేపుండి మల్లికను ఇతరుఁ బంపుదును. (నిష్క్రమించెను.)

నంద—ఆహా! ఇంక నేమున్నది! ఇంక నేమున్నది! తననోటనే పలికినది.

వసం—ఇంక విూ రీచింత మానవలెను.

నంద—(ఉస్సురనుచు)

సీ. కట్టఁ బుట్టములేక నట్టాడుచానికి

బంగారుజలతారు బట్టలయ్యె

నలపూస కుతికంటు కలలోనిదాదాని

కొడలెల్ల రతనాల తొడవులయ్యెఁ

జోడియంబలి వింతసూగి చాచానికి

శాల్యన్నడుగ భోజనములయ్యె

ఈతాకు చాపయే యెఱుంగనిదానికి

బంగారుతొట్టెలే పాశ్వులయ్యె

తే. గీ. నంట్లు తోమెడుపెద్దమ్మ యుద్భవంశ

సంభవయగుమహాదేవి సవతియయ్యె

మంగలిపిశాచి మహినాథమహిషియయ్యె

నిలదేసిన నాకది యంతఃజేసె.

గీ. ఒంటెను సుందరత, గేదె కొడలిశుభ్ర
త, ముసిడికిఁ దీపి, కపికిఁ జిత్తస్థిరత, వె
లుతునునకు బహ్వ, కపికిఁ గలుములు, గులట
కును గృతజ్ఞత, యాకాశకుసుమమటులె.

వసం—యిత్రమా! అటులుకాదు. విశ్వాసమనునది జనునకు నైసర్గిక
గుణముకాదు. అసహజ మైనయట్టిగుణము మురకు లేనందుకు
నేను విచారించుచుండుటలేదు. సహజగుణ మగుభయమే పూ
ర్ణానుస్వారమయ్యెను. నీకింత ప్రాణమిత్రుడ నయిన నేను
సహిత మబద్ధమాడుటకు గడగడ లాడుచుందును. అటులుండ
నింతకాలమునుండి యింతస్వేచ్ఛగ నింతగా సాహసించినదాని
గుండె నిబ్బర మొత్తని చెప్పవచ్చును. నావెట్టియేకాని బుద్ధి
విభవముచే బ్రపంచము నల్లలనాడింపఁగల చాణక్యుడు తన
కు ముద్దులమగడుగాఁగ నాసె కేమిభయము?

నంద—నిశ్చయమే. నన్ను నపుంసకునిగ నెంచుచున్నారు. రాజ్యమండలి
ధనమును హరించుచున్నాడని యెందఱెందఱు చాణక్యునిపై
జెప్పినను లక్ష్యపెట్టక—

వసం—అంతటితో నూరకుండెనా? ఎంతధన మపహరించినను సంతోష
మే. ధనహర్త యైనచోరుని దల వ్రక్కలుచేసియైనను దానిని
తిరిగి సంపాదించవచ్చును, గాని హరింపఁబడిన మర్యాదను
దిరిగి తీసికొనివచ్చు టెటులు?

నంద—ఇతజన్మావధిగ నాకీయమానషము తప్పదుగదా !

సీ. చింకిపేలికలతోఁ జెడమండకడుపుతో

నతిహీనదారిద్ర్య మందవచ్చు

గనగనమండెను నినుపశలాకతోఁ

గనులను గాల్పించుకొనఁగవచ్చు

చిక్కుగల్గని చోట మొక్కవోయినకల్తి,
చే గొంతుకోతలఁ జెందవచ్చు
కుసుమసన్నిభులైనకొడుకుల నొక్కట
మృత్యువు మ్రొగ సహింపవచ్చు
వంశహానికి నోర్వంగవచ్చుగాని
ప్రాణమునకుఁ బ్రాణంబ యశాభార్య అకు
మగని మఱగెను వింటివా మనుజనాథ
యనెడుమాట సహింప నా కలవియగునె?

(వచ్చుచున్నాడు.)

వసం—హరిహరీ! ఎందులకేడ్చెదవు? తెచ్చుకొనినదానిఫల మనుభవించక
తీరునా? ఓచాణక్యా! ఓద్విజరూపపశువా! మేగుసమానధీరు
లగుమహారాజుగారిని వలవలనేడ్చించుచుంటివి! నీ వెంతవాడవు!

నంద—ఆ! ఆ! వాఁ డేడ్చించువాఁడను నే నేడ్చువాడనా?

వసం—అంతకిన్న నీచయైనముర యేడ్చించుచున్నదన్న మీకు మఱింత
కోపమురాదా?

నంద—హింసచేయనని జాడసన్నాసియొద్ద శపథముఁజేసితిని. దానిని
వ్యతిరేకించుటెటులు?

వసం—హింసాదూరుడగురాజు దంతశూన్య యైనవారకాంతవలె
బరిహాసపాత్రముసుమా!

నంద—(ఉస్సురనుచు) చాణక్యుని, మురను, దూరదేశమునకు వెడలఁ
గొట్టింతుచు.

వసం—నీవు తలఁచుకొననప్పటికి వారు దేశాంతరగమనమును దలఁచు
కొనియే యున్నారు.

నంద—ఈస్వేచ్ఛ చాలదుకాబోలును!

వశంత—మిత్రమా! ఇద్దఱిని వదలుకొందువా? తలలోఁ జేనుపట్టిన
దని తల గొరిగించుకొందురా?

బండ—సిగ్గులేక మురలో నింకనుగులుకుచుండుమని నీయభిప్రాయమా?
భీ! ఎంతకక్కురితిమాటఁ జెప్పితివి! ఎంగిలికూడుదినుముంటివా?
వసం—పీ. దూడఁ ద్రావగ నున్నదుగ్ధంబులెంగిలి

యనితోయుపాఁడెవ్వ జవనియందు
నీగలు భక్షింప నెగరఁగొట్టెను వాని
మిగిలినయన్నంబు మెసవలేదె?
తేనెటీగలుద్రావి తిరుగఁగక్కినదాని
నమృతాభ మని ప్రీతి నావలేదె?
జలజంతువితతి యాస్వాదించి యుమిసిన
సీఘ లాసక్తితోఁ గ్రోలలేదె?
ఇన్నియేలయ్య! జీవాళి యెన్నిపటులా
పీల్చ వెలిదార్చుపవనంబు పీల్చలేదె?
ఎంగిలినిద్రోసి జీవింపనెవరితరము?
తనును దప్పించుకొని తాను జనఁదరంబె?

అదిగాక—

తే. గీ. నామనతికి నే నొక్కండ నాదు ననుచు
మిడిసిపడువాఁడు నాల్గవమిండ డగుచు;
మురకు నీ విత్ప డైదవపురుషుఁ డగుదు
వంతలో నేమి మునిగినదయ్య చెప్పును.

బండ—భీ! మిత్రమా! నీయసందర్భప్రలాపము విని నా కేడ్పుపోయి
సప్రసవచ్చుచున్నది.

వసం—స్నేహితునవాని కాళారమే యదికావా?

నంద-అయ్యయ్యా! కడుపులో నేమో యావేదనముగ నున్నది. నే
నిచ్చినయాధరణముల నుంచుకొని ముర చాణక్యునియొద్దనే
శయనింపనిమ్ము. గృహదానఫలముతోఁ బాత్రునికి భార్య
దానఫలముకూడఁ దక్కినది.

వసం—పండ్లు తేవిసాని తననోటినుండి తమలపాకులచిలుక జారి నేల
బడఁగ నది భూదేవి కని పలికెనట-మిత్రమా!

గీ. కవిశిఖామణికి నసత్యకల్పనంబు

వలనఁ బాపములే దడె బ్రతు కగుటను

గుటట కట్టల వ్యభిచారకలనవలనఁ

బాప ముండదు దాననే బ్రతుకుగాన.

నంద-ఎందునకీమాటలు! ముంగుతులుచువ్వుచు నేనొకప్రక్కను జెంప
ముద్దుపెట్టికొనుచుఁ జాణక్యుఁడొకప్రక్కఁ గూర్చుండియుండ
బ్రాతమగనిమొగము రోత యని యది శానికై తిరిగి కనుఁ
గీట, నేను మూతిముడివెట్టి, వాఁడు కిలకిలనవ్వు, నీవార్త
యింత వడవీధి కెక్కిన నీపీడ వదలివదికాదని యది రుసరుస
లాడ నేను బ్రాతులాడ, వాఁడు కెప్పుడుని సకిలింప శీతజ్వరి
తునివలె నేనిగిలింప, వాఁడును నేను నేకకులటాలోలతనుండి
కాటులాడుచుండుమని నీయభిప్రాయమా? ఛీ! ఛీ! ఇంక దాని
మాట తలపెట్టుము.

వసం-మురను వదలినందువలన నొక లౌకిక బాధయున్నది.

నంద-ఏది ?

వసం-మురాచాణక్యులు దోషసహితులు గావువ వారినిఁ జ్యజించుచు
న్నారనుసరే. సిద్ధోఘఁజైన చంద్రగుప్తుఁడు తల్లినిఁ దండినిఁ
గూడ విడిచి యిచ్చట చుండ గలఁడా ?

నంద-అహా ! పోటు బ్రహ్మరంధ్ర మంటుచున్నది. ఎంతకాలమునుండి యెట్టి దుర్భిమలో నుంటిని. ఆతనితండ్రితోడనే యాతడు పోవును.

[తెరలో]

తే. గీ. దుర్భరాన్నత్యగతుఁడైనద్యుమణి వ్రాల్చొ
గమువడసెఁ గాలికింద రూపముదొఱుగు
నీడ వృక్ష్యన్ముఖంబయ్యె కాలగమన
మహరిమిత నైపరీత్యమా ననెనుమాడ్కి.

నంద-వసంతా ! సేవకుఁడు సమయానుగుణముగనే చెప్పినాఁడు సుమా ! మహారాజునైన నే వల్పుడనై హాస్యాస్పరుడను గాఁగ నల్పుడైన నా సేవకుఁ డధికుఁడై త్రుల్లిపడుచున్నాడు గదా !

[తెరలో]

మహాప్రభూ ! మధ్యాహ్నాన్న సంత్యానంతానములకు వేళ దాటవచ్చినది. దయచేయఁ బ్రార్థితులు.

వసం-మిత్రమా ! లెమ్ము. పోవుదము.

నంద-లేవలేను. చేయిపట్టుకొని లేవఁదీయుము.

వసం-(లేవఁదీయుచు తనలో) పుస్తకముఁజూచి వల్లించిన తద్దినపు మంత్ర మేకదుపు పెట్టినట్లు, రాక్షసుఁడు నాచేతికిచ్చిన యుత్తరములోని సంగతులననుసరించి యిదివఱకుఁ జర్యజరిగించి నాను. అయిన నేమి? మిడిమిడితొకిక జ్ఞానమగుటచే బాణక్యుఁడు చంద్రగుప్తునికిఁ దగుకాలమందు పట్టాభిషేకము చేయించెద నని మురకు వాదానము చేసియున్నాడని చెప్పట మొనరిపోయినాను. ఈసంగతి రాక్షసునిచే జెప్పించెదను. అర్థతొకి

కము నూతనవైద్యమువలెనే ప్రాణసంకటముకొఱకే. రాక్షసుఁ
డిచ్చిన భూష్టప్రతపుటము నక్కడ భద్రపఱచినాను.

నంద—మిత్రమా ! ఏమియూలోచించుచున్నావు ?

వసం—ఇంత సేపు కూర్చుండియుండుటచేత కాలు తిమ్మిరెక్కినది. నడు
వఁగొంకుచున్నాను.

నంద—భోజనపుఁగక్కుఁగితి యెటులోతీర్చి యీదినమున నలవాటుప్ర
కారము మధ్యాహ్నము నిదురింపక వెంటనే సభకువత్తును.
నీవుకూడ శీఘ్రముగరమ్ము.

వసం—చిత్తము. (ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ పచండచాణక్యము.

ద్వీ తీ యాంకము.

పాటలీపురము.

[నందుడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

సంత—గీ. వటుడు నాసతివిటుఁ డౌచు నిటులు హానిఁ

శేయఁ జిత్తవేగము కలిచెడును గట్ట !

కాలమా ! నీకువేగంపులీల గూడఁ

జెడను నీ కవ్వ రేకీడుఁ జేసినారు ?

గీ. తిన్న పెంటనె ప్రక్కకు వర్షుఁదార్చు

నిద్రకును శత్రు వైతిని నిద్ర ! ముసలి

నగుటచే ముత న న్నొల్ల దకట ! నీవు

నాదరిని జేర వేకాకణంబుజేర ?

గీ. ఎంతనాఁ డెన్నిగతులఁ బోషించుచున్నఁ

గులట నీచుఁ డిచ్చెడుగవ్వ కెలిమిఁ జెందు;

మధుఁ డఖిల మొసంగఁగఁ దోటమాలి యిచ్చు

పెంటచేఁ దుష్టిగఁజుతీవవిధము గాఁగ.

ఆ. పె. చంపుటకునుగూడ సర్వాధికారి నై

పాలుచునన్నె కులట మోసపుచ్చె

శక్తిహీనులైనవారులు వీరిచే
బడెడు పాట్ల దలఁప బ్రహ్మవశమె ?

ఆ. వె. కల్పలతికఁబోలు కంజాక్షి సతియుండఁ
బుద్ధరీతిఁజూచి బమ్మజెవుడు
కంప యింట నిడితిఁగా దానికై తుట్టై
పురుగు చేరియుంట యగుదుగాదు.

(ఉస్సురచుచు) కూర్చుండుటకుఁదోచదు. పంజీయుండుటకుఁదోచదు.

ఆ. వె. చింత నాదుమనసు జేరి శక్తిహరింపఁ
జిత్తమిట్టు లటులు తత్తవపడు
లోన భృంగి చేరి తేజను గ్రహియింప
సంబుజాత మూఁగులాడునటులు.

(ఉస్సురచుచు) ఎవరక్కడ ?

(నేపథ్యమందు) మహాప్రభూ ! యేమిసెలవు ?

నంద-దేవిరాకృత యెదురుచూచుచుంటినని చెప్పము.

(నేపథ్యమందు) చిత్తము.

నంద-ఏమియుఁ దోచకపోవుటచేతఁ గాలక్షేపమునకు దేవికి వ్హార్త

సంపిలినిగాని యామె వచ్చునేమో యని కొంకుచున్నాను.

ఆ. వె. మొదట మురను గూడునదనున దేవి నీ
క్షింప నాకు మొగము చెల్లదయ్యె
నదియె కాకయున్న నట్టియవస్థయే
సరగ నిపుడు నాకు సంభవించె.

ఆ. వె. కులట నుంచుకొంటి లలన నీవు సహించు
కొనవలెనని చెప్పకొనఁగ హైన్య
మంతకంటె హైన్య మయ్యెడి నానోట
భైష్ట్యగొట్టి యీడ్చినేసె ననుట.

సునం—(పవేశించి) జరిగినసంగతులు వసంతునివలన వింటిని. ఇంత వఱకు బాగుగనే యున్నది.

(సమీపించి) ప్రాణనాథా ! నమస్కారము.

నంద—దేవీ ! నీకు నమస్కారాన్తః శ్రేణవాఁడు నీకంటె సుగుణసంపన్నుఁడు కావలెనుగాదా ! నందాహ్వాయుఁడ నేను. సునందా హ్వాయపు నీవు. ఎవరు యోగ్యతరులో పేరులే చెప్పుచున్నవి. దుస్సహభూయిష్టుఁడనైన నాకు నీవు నమస్కరించెదవే ? నేనే నీకు నమస్కరింతును. (కాళ్ళపైఁ బడుచున్నాఁడు.)

సునం—ప్రాణనాథా ! నీవామపాదపరాగలేశతుల్య యైన యీశేవకు రాలికెండుల కిట్టివిహరీతగౌరవమువలనఁ బాపముఁ గట్టఁదలఁచితివి. అయ్యో ! నీ కీపని తగునా ?

నంద—ఈపని తగినపనియె; వెనుకఁ దగనిపనులు చేసినందుకే త్నమి యింపుమని ప్రాణమిల్లినాఁడను.

సునం—చాలు ! చాలు ! నేను నిన్ను త్నమించునంతటిదాననా ? అనవసరమును నీతోట్రుపాటు నీ కిప్పు డెందులకు ?

నంద—గీ. కులట నెప్పుడు నమ్మంగఁగూడ దనుచు
నీవు చెప్పినమాటలు నిక్క మయ్యె
నట్టిమాటలఁ బెడచెవిఁ బెట్టియుంట
కిప్పుడు తగుశిక్ష యయ్యె నా కిందువదన !

సునం—ఇప్పుడు కలిగిన ప్రమాద మేమి ?

నంద—ప్రమాదముకాదు. బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేయఁబడినదె. నీసవతి నాద్వితీయమంత్రి నుంచుకొనెనట.

సునం—ఏమి ! ఏమి ! ఎంతమాట ! ఎవరు చెప్పినారు ?

నంద—వసంతుఁడు.

సునం—కొండములు చెప్పటయే జీవన మైనవసంతునిమాటలవలన
మోసపోవచ్చునా? వసంతుఁ డొకనిపై మంచిమాటచెప్పనా?
ఆతఁ డిప్పుడే యీవద్యుత్తాంతమును జెప్పెను. మొగము
వాఁచునట్లు చీవాట్లు పెట్టి వచ్చితిని.

నంద—నిర్దోషుఁ డైనయాతనికి జీవా స్థైర్యములకు ? ముఠ తనంతలానే
యొప్పుకొనఁగ వింటిని.

సునం—అది వసంతుఁడు చేసిన యేకాగ్రమో! అది యేసంగతియొప్పు
కొనిన మీ రేదనుకొంటిరో. ఆఁడుదానిమర్యాద స్వచ్ఛమైన
యద్దమువంటిది. ఎవఁడేమాత్రము దానిపై నూపిరివిడిచిననది య
స్వచ్ఛమగును. అజాగ్రత్తతో వాడిన నది భిన్నమగును. తనకిది
యెట్టిమర్యాద యనుకొనెను! నిర్దోషయగుముఠపై నన్నివార్తలు
చెప్పి సంసారభూతము సేయవచ్చునా? తానాఁడుతోడునఁ
బుట్టినవాఁడు కాఁడా? ఒకవేళ నట్టిసంబంధమున్నదనుకొందము.
కులసతులకు గతి లేదుగాని యింక జెలసతులకా! తనవారలందఱి
యంధతులైయుండిరా? ఇట్టిప్రాణాపాయకమగుమాటలు చెప్ప
వచ్చునా? మీరింత వెట్టిపడితిరేల? ఇట్టియంశములందుఁజూచి
చూడనట్లుండవలెనుగాని యల్లరిఁ జేసికొందురా? వారకాం
తలనుంచుకొన్నవారి కెవ్వరైన నీతో భము తప్పినదా?

నంద—అబ్బా! అదినిర్దోషయని యూరకుండవలసినదనియా? లేక,
సదోషయైనను సహింపవలసిన దనియా?

సునం—దోషముచేసినప్పుడే సహనముగాని మతెప్పుదు?

నంద—అంతసహనమునకు నాకు శక్తిలేదు.

సునం—లేనియెడల దానిదోషమును గుఱించి నిశ్చయమైన నిదర్శనము
కలుగునంతవఱకును నది సదోషయని యెంచకుము.

నంద—అటులైన నే నిప్పు డేమిసేయవలయును?

సునం—వసంతుడు చెప్పినమాటలు యథార్థములగునో కావో మఱి యొకరి నడిగి తెలిసికొనుము.

నంద—ఎవరినడుగను ?

సునం—సత్యవాది యైనరాక్షసు నడిగిన నేరు ?

నంద—అతనికిని చాణక్యనకును వైరమేకదా !

సునం—చాణక్యనియెడల నాతనికిఁ గోప మున్నను నాయందలిప్రీతి విశ్వాసములకంటె మురయందలి ప్రీతి విశ్వాసము లాతనికి హెచ్చని నే నెఱుఁగుదును.

నంద—సరే. రాక్షసునిఁ బిలిపించి యడిగెదను. ఆతడు విదూషకుని మాటలు స్థిరపఱచినయెడల మురద్రోహిణియని నమ్మవచ్చునా?

సునం—ఆ ! కొంతభాగము నమ్మవచ్చును. కాని దానిని శిక్షించుటకు మాత్రమీమానమృకము చాలదు. అయినను రాక్షసుడేమి యామూర్ఖుడు చెప్పినట్లు చెప్పను ?

నంద—నేవకా !

(నేపథ్యమందు) చిత్తము.

నంద—రాక్షసుని శీఘ్రముగఁ దీసికొనిరమ్మ.

(నేపథ్యమందు) చిత్తము.

(తనలో) తనకుఁ జిరకాలశత్రువైన ముర నీమె యెట్లువెనుక నైచుకొని వచ్చుచున్నది! ఆహా ! ఈమె సౌజన్యము !

(ప్రకాశముగా) దేవీ ! మురయందు నీ కీవెట్టినమృక మేల ?

సునం—ముర యట్టిగుణవంతురాలని నేనెఱుఁగుదును. వసంతుడు దుష్టస్వభావుడని ప్రపంచ మెఱుఁగును. రాక్షసుడు షణ్చున్నట్టన్నది. నేనిక్కడచుండిన నీతో ధారాళముగ మలాడఁడేమో, లోనికిఁ బోదునా ?

నంద—నీ పూడిన నేమి ?

[రాక్షసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాక్ష—జయము జయము మహారాజేంద్ర !

నంద—రాక్షసా ! అత్యవసరమైనమంత్రాలోచనకు నిన్ను బిలిపించితిని.

రాక్ష—మహాప్రభూ ! నెలవైనయెడల మహాబుద్ధిమంతుఁడైనచాణక్యునిఁ బిలిపించెదను. ఆతఁడు లేని మంత్రాలోచన మనమం జసముగదా !

సునం—(అశవారించి) పాణినాథా ! చూచితిరా ? రాక్షసుఁడంతనిష్పక్ష పాతబుద్ధిగలవాఁడో ! ఇట్టివాఁడు చాణక్యునిపై నిందమోపునా ?

నంద—చాణక్యునితోఁ దరువాతఁ బ్రత్యేకముగ నాలోచింతును. కాని యిప్పుడు నీతో మాత్రమే యాలోచింపవలయును.

రాక్ష—మహాప్రభూ ! చిత్తము.

నంద—(అపవారించి) దేవీ ! యెట్లు లారంభింపవలెనో నాకుఁ దోచుకున్నది. నీవు కొంతవఱ కడుగుము.

సునం—సరి ! సరి ! నావలన నేమగును ?

నంద—(అపవారించి)

గీ. తెలియవలె ననునాసక్తి తీపరిపఁ

బరిభవాలాప మని సిగ్గు వారణంబు

సేయ నుత్సాహ దైన్యము ల్పొంది చిత్త

ములుకుఁ జెందు నూసర వెల్లితలను బోలి.

(ప్రకాశముగా) రాక్షసా ! నీకును జాణక్యునకును విరోధమేనా ?

రాక్ష—గీ. కలసి నిర్వహింతుము రాజ్యకార్యములను

వేగుగానుండు మితరషావిషయములను

దలను బరువున్న రెండుచేతులును గలియు

లేని హా భేదగమనంబు తానుగాదె ?

నంద—మీకీశత్రుత్వమేలగలిగెనో నాకుఁ దెలిసికొనవలెననియున్నది.

రాక్ష—మహాప్రభూ ! ఊమింపుము.

నంద—ఊమించితిని—చెప్పము.

రాక్ష—రాజేంద్ర! మీరు తెలియఁదగని యంత మదియొకట.

నంద—ఏమి! తెలియఁదగినా?

రాక్ష—చిత్తము.

నంద—ఎందుచేత?

సునం—(తనలో) రాక్షసుఁడు రాజుగారినునస్సునకుఁ బురి బాగుగ నెక్కించుచున్నాఁడు.

రాక్ష—కారణమును తెలియ నెఁచకుఁడు.

గీ. కనులఁ దేజ మైనను మాపుకొనెద, స్వేచ్ఛ

నైన విడిచెదఁ నుద్యోగమైన వదలు

కొనెదఁ గాని యట్టిరహస్యమును విడువఁ

నేర ఊమియింపు చెప్పని నేరమిపుడు.

సునం—రాక్షసుఁడా! నీ కింతవట్టేల?

రాక్ష—నే నడుగవలసివత్త మీ రడుగుచున్నారు.

నంద—రాక్షసా! నీ వీరహస్యమును మాకుఁ జెప్పవా?

రాక్ష—రాజవిశ్వాసమూలక మగునీయనిధేయతను సహింప వేఁడు చున్నాను.

నంద—తిరుగ నడుగుచుంటిని. చెప్పవా?

రాక్ష—ఇప్పుడు చెప్పను. ఊమింపవలెను.

నంద—ఎప్పుడు చెప్పెదవు?

రాక్ష—చాణక్యచింత ముందుగా నాకు మరణము తటస్థించునెడల నాయవసానకాలమునఁ జెప్పెదను.

సునం—చాణక్యఁడే ముందుగాఁ గాలధర్మము నొందు నెడల—

రాక్ష—చెప్పవలసిన యావశ్యకతయేలేదు.

నంద—దేవీ! విడిచివా? చాణక్యఁడేదోద్రోహమునాయెడలఁదలఁచియున్నట్టితనిమాటలవలన స్పష్టపడుచున్నది. ఆద్రోహ మేదో యీతఁ డెఱుఁగును. అట్టి యపాయము నాకు జరుగకుండఁ దాను నన్నుఁ గాచెదననియుఁ దనయవసానము చాణక్యుని మరణము కంటె ముందుగఁ దటస్థించునెడల “నీకున్న యాపద యిది. ఇక నీవు నిన్నుఁ గాచుకొనుము.” అని యీతఁడు చెప్పఁదలఁచుకొన్నాఁడు.

సునం—రాక్షసా! నీయభిప్రాయ మదియేకద?

రాక్ష—అమ్మా! యేదైన నిష్ఠ డీతర్జునభర్జున మొందునకు?

నంద—యంత్రీ! నీవు భిన్నాభిప్రాయపడుచున్నావు. నీవుబుద్ధిమంతుడవే. ఐననీవునన్నెప్పుడును కనిపెట్టుకొనియు. సువా? ద్రోహశుగమే వేళవచ్చి నన్నుఁదాఁతునో! ఆద్రోహ మేదో నాకుఁగూడఁ దెలిసినమంచిదికాదా? శేను జాగరూకతతోనుండును. అందువలన నపాయము రాశేరదు.

గీ. ఎన్నఁగా జల్లెడకుఁ దూటు లెన్నె యన్ని

దారులను ద్రోహము నరునిఁజేరి పనిని

జేయుఁగాన నన్నికనులచేతఁ దాని

గాంచఁ గర్తవ్యమిది దాఁచ నొంచఁజనదు.

కావున, నీవు నాతోఁ జెప్పక తప్పదు.

రాక్ష—(రాజు కాళ్ళపైఁబడి) మహాప్రభూ! క్షమింపుము. ఏపనిని జేయుమనిన సంతోషముగఁ జేసెదను. ఇదిమాత్రము—

నంద—దేవీ! చూచితివా? నీనిహాన్యము!

సునం—(చెవిలో రహస్యమును జెప్పట నటించును.)

నంద—(తలయూచి) ఇదితప్ప మతేది సేయుమన్న జేసెదవుగా?

రాక్ష—చిత్తము.

నంద—ఆకత్తి నిటు దీసికొనిరమ్ము.

రాక్ష—రాజేంద్రా! ఎందునకు? ఇది న్యాయమేనా?

నంద—ఎందునకని యేలయడిగెదవు? తత్తుణ్ణములుతీసికొనిరమ్ము.

రాక్ష—(తీసికొనివచ్చుచు) చిత్తము. తీసికొనివచ్చితిని.

నంద—ఆకత్తిచే నాతల నటుకుము.

రాక్ష—(మోకారించి)మహారాజా! ఈమంత్రియంతదుర్మార్గుడుకాడు.

నంద—అవుగో! కత్తిని విడుచుచున్నావేమి? విడువకు, లే.

రాక్ష—మహాప్రభూ! నన్ను వంచించితిరిగదా!

నంద—సీపు మమ్ము వంచినపకుండ జాగ్రత్తపఱచుకొని యుంటిమి.

రాక్షసా! ఒక్కమాట చెప్పుచున్నాను. విను.

సీ. ఆచంద్రాతారకం జాయశంబుచు బొంద

సుగుణజాలము నాకు సున్నయయ్యె

నెట్టులైన నేగీర్తి నెనయగోరితిం గత్తి

యంచుచే నన్ను ఖండించి తేరి

యెందఱు రాజులో యేలి రీధువి కాని

సచివునిచేతను జంపఁబడిన

భూనాథుఁ డొకనందభూపాలుఁడే యని

దేశచరిత్రలోఁ చెలువఁబడును

తే. గీ. కవి యొకడు దీని నొక నాటకముగ వ్రాసి

వేలవత్సరములు చాటువెరుక నైన

దానిని బ్రదర్శనముజేయ నేను జనుల

గసరలను నిల్చి నప్పటి గాజు వలెను.

రాక్ష-హరిహరీ! ఏమి మహారాజా! ఇట్టి యపకృతిని నేను జేయ గలనా?

నంద-చాణక్యుడు సేయగలడుగద! ఎవడైన నేమి? నీ చేతనున్న కత్తి నాకంతమున విడుతువా? నీ మనస్సున నున్నరహస్యము నా చెవిని విడుతువా?

రాక్ష-రహస్యమును విడుతును.

నంద-కానిమ్ము.

రాక్ష-మీపుత్రుడైన చంద్రగుప్తునియెడల—

నంద-చంద్రగుప్తుడు నాపుత్రుడని నీ కేమి నమ్మకము? చాణక్యుని పుత్రుడేల కాగూడదు?

రాక్ష-మహాప్రభా! బ్రహ్మచారికాతఁ డెట్లు పుత్రుడగును?

నంద-వ్యభిచారిణికిఁ బుట్టిన వాడు నాకొడు కెటులు కాగలఁడు?

రాక్ష-రాజేంద్రా! మీరు దానికిఁ బతులుగదా!

నంద-యధార్థమే-మేముదానికిఁ బతులమే! నేమెకవైపున చాణక్యుఁ డొకవైపున—

రాక్ష-సమస్త మెఱిగియుండియు నన్నేల యడిగెదరు?

నంద-ఇది యంతయు యధార్థమేకద!

రాక్ష-యధార్థమని నే నెటుల చెప్పగలను? నేను జూడలేదు.

సునం-వసంతుఁడు చూచి చెప్పినాడు.

రాక్ష-ఎవరిని జూచినాడు?

నంద—ఇంటికి వచ్చెదనని మురతోఁ జెప్పమని దాని దాసియైనమల్లికా తోఁ జాణక్యుఁ డర్థరాత్రిభాగమునఁ జెప్పుచుండఁగ విదూషకుఁడు చూచినాడు.

రాక్ష—ఇంతమాత్రమునకే ఇంత రాధాంతము చేసినాఁడా? మురతో

నొంటరిపాటున రాత్రిభాగమున గదిలోఁ దలుపోర చేసికొని
చాణక్యుఁడు గుసగుసలాడుచుండఁగ నే ననేకపర్యాయములు
వినియుంటిని.

నంద—అది చాలదా? అంతకంటెబలవత్తర నిదర్శనము లభించునా?
పుత్రత్వముగఁ జూచువారుందురా?

గీ. వాఁడు బ్రహ్మచారి, వ్యభిచారపర యిది,
కలయువేళ రాత్రి, ఫలము గదియె,
యునికి యొంటరితన, ముంచునాతఁడు సుగ్రీడి
కంటి పండ కొంప లంటుకొవవె ?

రాక్ష—మొదటయిందుకొఱకే యతనికి నాకును వైరమారంభమయ్యెను.

నంద—ఎందుకొఱకు ? నీవుకూడ దాని నపేక్షించితివా ?

రాక్ష—హరి హరీ !

నంద—తప్పేమున్నది ?

గీ. నాథనంబె మీది, నావస్త్రములె మీవి,
నాగృహములె మీవిగా గణింపఁ
బడినయపుడు, నాదుగుడిసెవేటును మీకుఁ
గులటకాఁగ నేల దలఁపరాదు ?

సునం—నాథా ! రాక్షసుఁడు చెప్పఁదలఁచినదేదో తెప్పనియ్యరేమి ?

నంద—మఱివునచ్చినది—యేమిచెప్పనుంటివి ?

సునం—రాక్షసా ! చాణక్యునకును నీకును గలిగిన వైరకాళణమును
గుఱించి చెప్పము.

నంద—ఆలోచనీయాంశ మదియేక దా !

రాక్ష—చిత్తము. చాణక్యుఁడు మురతో నెక్కువచనపుగ నుండఁగ—

నంద—ఎక్కువ చన వనఁగ నేమి ?

రాక్ష—ఇదివఱకు చెప్పలేదా? ఆమెతోఁ బరిహాసము సేయుటయు సంజ్ఞలచేఁ బిలుచుటయు నేకాంతమాదుటయు మొదలైన పను లాతఁడు సేయుచుండఁగఁ జూచి నేను సహింపక యాతనితో నిట్లంటిని.

నంద—ఎటులు ?

రాక్ష—గీ. “ రాజు లేనియపుడు రాజకాంతలతోడ
మంతనంబులాడ మనకుగూడ
దతఁడు విన్న హానియగు వినకున్నను
మానకు నీతిగాదు మంత్రిచంద్ర ! ”
అని యంటిని.

నంద—అతఁ డేమనెను ?

రాక్ష—రాజు నెదుటనే మంతనము లాడవలె నని నీయభిప్రాయమా ?
నాకు బుద్ధులఁ గలప నీ వెవఁడవు ?
గీ. శ్రీయుతుండు దరిద్రిత శ్రేష్ఠ మనును ;
బూరితోడనుఁ డుపవాసమును నుతించు ;
భార్యకును వాసుఁ డగువాఁడు వటున కబల
తోలుబా మ్మంచు మెట్టనీతులను జెప్పు.
అనియొకసక్కెముగఁ బలికెను.

నంద—అప్పుడు నీ వేమంటివి ?

రాక్ష—అట్లులైన నీసంగతి, రాజుగారితోఁ దెలియఁజేయవలసియున్నది, యని పలికితిని. అందుపై నాతఁ డేమనె ననఁగ రాజునకులేని మత్సరము నీ కేల ? అతనియంగీకారము చేతనే జరుగుచున్న దని చెప్పెను. కాఁబోలునని—

నంద—నే నందునకంగీకరించితినియే చెప్పెనా? అహహా! బ్రాహ్మణ

చండాలుడు ! వేనే తార్పితినని కూడఁ జెప్పినాఁడా?

సునం—దానిపేరే యది.

రాక్ష—ఎంతమాటాడుటకైన భయముకాని, లక్ష్యముకాని లేనివాఁడేమిమాడ కుండును? మాశత్రుత్వమున కాదికారణ మిది. తరువాత మఱియొకప్రబలకారణముచే వృద్ధి నొందెను.

నంద—ఇంతకంటెఁ బ్రబలతర మైనది యుండునా ?

రాక్ష—చంద్రగుప్తసకు న్నిసింహాసనమునఁ బట్టాభిషేకమును జేయ జలఁచి యున్నాఁడు !

నంద—(సవ్వచు) ఆహా ! ఈబ్రాహ్మణునికి మతి పోయెనా యేమి ; నేను జీవించియుండఁగనా ? నాయనంతరమందా ?

రాక్ష—మిక్కు వఖించియైన నాతనికి—

నంద—(సవ్వచు) ఆహా ! రాజవధనుకూడ సంకల్పించుకొనెనా ?

సునం—రాజేంద్రా ! మీరేమో సవ్వచు నతని సంకల్ప మలక్ష్యముగ భావించుచున్నాడు. ఆతఁడుతలఁచుకొనినంతచేయువాఁడేమో !

నంద—నరే యతనిని దూరదేశమునకు వెడలఁగొట్టెను. కాని ముర యొక్కనేర మిప్పటికైన స్థిరపడినట్లేకద ! భోజనమైనవెంటనే వచ్చెద నని చెప్పి వసంతుఁ డింకను కాకున్నాఁ డేమో ?

సునం—ఇంతెవఱకు భోజన మగుచునే యుండును.

నంద—వసంతుఁడు దుష్టుఁడని యతనిని దిట్టితివిగదా !

(తెర వెరుక) తిట్లు తిట్టుటయేకాక కొట్టుచున్నది. అయ్యయ్యో !

రా. బానిసకూతురా ! రా.

సునం—(సంభ్రమముతో) ఏమది ? ఏమది ?

నంద—అది వసంతునిరవమువలె నున్నది.

సునం—అయ్యయ్యో ! ఏనికేమి చేటుకాలమో ! మల్లికనుఁ గొప్పఁ

బట్టుకొని బలవంతముగ నభ కీడ్చుకొని వచ్చుచున్నాడు.

నంద--రాక్షసా ! ఎందునక్తెయుండును ?

రాక్ష--అతడు భోజనప్రియుఁ డని త్విప్తనదేమో !

[పూర్వోక్తప్రకారముగ మల్లిక వసంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు]
వసం--మహాప్రభూ ! మహాప్రభూ ! ఇది చేసిన నేరమును గుఱించి
తరువాత నాలోచితుగుగాని యిది నన్ను దారిలో గాడిద
వలెఁదన్ని, కుక్కవలెఁబీకి, పిల్లివలె అక్కి, నాదేహమంతయు
రక్తమయముఁ జేసిన యీ నేరమును గుఱించి మీరిప్పుడే
యాలోచింపవలెను.

రాక్ష--(అపవారించి) దానీసంశ్లేషమువలన దంతక్షత సఖక్షతము
లాచారమేకాని నీయదృష్టమువలన నీకుఁ దన్నులుగూడ సధి
కముగ సందర్భ మైనవి.

సునం--(కోపముతో) వసంతా ! దాని నేరమేదియో యాలోచింపవ
చ్చును గాని, నీవీయాఁడుదాని నేల దాఁకితివి? మీఁదుమిక్కిలి
యీతెలివితక్కువదానిని గొప్పబట్టుకొని, సభకు నిశ్చంక
ముగ నీప్పుకొని వచ్చెదవా ? ఇందులకు నీవేమి చెప్పెదవో?
వాఛా ! ముందుగ వీనిని విచారింపవలయును. ఇంకనుదానిని
వదలవేమి ? ఆ ! ఆ ! భయభక్తులులేని ప్రవర్తనమైపోయెను.
రాజునకు వేమక చెలికాఁడనని కన్నులు--

మల్లి--అమ్మా ! అమ్మా ! నేను-నేను-బెల్లము--

నంద--అదియేమి ? అట్లు మాటలాడుచున్నది ?

మల్లి--అమ్మా ! నేను బెల్లముననియుఁ దాను చీను ననియు వసం
తుఁడు నాయెడమచేతిని-కాదు కుడిచేతి నని జ్ఞాపకము-గట్టి
గఁ బట్టుకొని, అమ్మా ! చెప్పుట మఱచితిని. ఈనడుమనే

గాజులు తొడిగించుకొంటిని. ఆమహారాజు చచ్చి స్వర్గమున నున్నాడు. ఆయన యిచ్చినగాజులు కట్టపాములవలె నెంతో శృంగారముగా నుండు. మ్మా !

జనం--జెష్టిపోతున్నట్లుకట్టవలె నీడెబ్బ యెంతోకరుణరసప్రధాన ముగియుండెనహవా ! (కొట్టుచున్నాడు)

నంద--అది యట్టులు కాలులు పోలుచున్నదేమి ?

సునం--తెలివిలేక్కువదానినకూతు రని చెప్పలేదా ?

రాక్ష--కానిపై విదూషకునివలన మోహబడిన నేర మేదో పరిశీలింపకుండ నావసర మగుకాతక్షేప మేల ?

నంద--గీ. ఎగచి తెగవేయఁ దగు నపకృతులు నాకుఁ

జేసినట్టిదుష్టుల నేమి చేసినాడ ?

నిక నిది వసంతునెడ నాచరించినట్టి

తప్పరసి శిక్షణముఁజేయఁ దప్ప దొక్క ?

వసం--మహాప్రభూ ! ఈదాసి యెవతెయో యెఱుగుదురా ?

సునం--మురయొక్క దాసియని యెఱుఁగరా ?

నంద--ఎఱుఁగేమి ? నీపేరేమి ?

మల్లి--పుట్టినకొన్నాళ్లవఱకు పేరేలేదు. తరువాత మాముసలమ్మ--
ఆహా ! చల్లనివేళ జ్ఞాపకమువచ్చినది. ఎన్నిరోగములతోఁ
దీసికొన్నను నూతొండవరకు--

రాక్ష--(ఉస్సరనుచు) ఛీ ! ఛీ ! తెలివిలేక్కువదానా ! నిన్నడిగిన
ప్రశ్నమునకు సరియైన యుత్తరమును జెప్పము.

వసం--నీపేరు మల్లికకాదా ? చెప్పవేమి ?

మల్లి--నేను బెద్దదావనైనతరువాత నాపంతులుగారు పెట్టిన పేరు
మల్లిక. జవ్రుచువరుసపచ్చడము కప్పకొని యానీటుకాఁడు
వీధినిరాఁగా--

నంద—వసంతా ! దాని నోరునొక్కుము.

వసం—(కొట్టుచు) సరియైన సమాధానము చెప్పము.

నంద—మల్లికా ! నిన్నరాత్రి నీవు మాద్వితీయమంతరి యంటికిఁ బోయితివా ?

మల్లి—చాణక్యుఁడు బాబుగారియింటి కేనా ? మేనల్లుఁడు విస్త్రాకుట్టు చుండఁగా—

నంద—చాణక్యుఁడు నీకు బాబుగారగుదురా ! నీతల్లిని వాఁడుంచు కొనెనా ?

మల్లి—మాముత్తవతల్లిని చాణక్యుఁడుబాబుగారి తండ్రియింనుకొ నెను. మొదటినుండియు సంస్థానమంత్రులతో సంబంధమున్న కోవమాది. అటు కారణఁడిచ్చిన లీగయే యిది. ఇప్పుడు చాణ క్యుఁడు పెద్దపెద్ద చూపులచేత మాపేరు తలపెట్టెను.

వసం—పెద్దపెద్ద చూపు లనఁగ మీకు విశద మైనదా ?

నంద—(ఉస్సురనుచు) తెలియ కేమి ? రాక్షసా ! వింటివా ?

రాక్ష—వసంతా ! అది యిప్పుడు చేసిన నేరమేమి ?

వసం—దొంగతనము—

రాక్ష—ఏమి ! ఏమి ! యిదివరకు చెప్పక యూరకుంటి వేమి ?

వసం—చెప్పనిచ్చిననా రెవరు ?

నంద—మొదలు వ్యభిచారిణి తరువారఁ దార్చుడుకత్తె. ఇంక దానికి దొంగతన మాశ్చర్య మేమి ?

గీ. నిర్ధనత కనత్యమువలె, నిపుణగాన

మునకుఁ గచ్చవదలుతనమువలె, సంప

దకు చుకాశలాగున, అంకుతనమునకుఁ ద

అచుగ దొంగతనము, వలులును గాఢ ?

వసం—అంతఃపురములోని దొంగతనము ప్రబలమైన నేరము.

నంద—మురాచాణక్యుల సంబంధముకూడను నంతఃపురములోని దొంగతనమేకద ! మల్లికా ! నీ వంతఃపురములో నేమి హరించితివి ?

వసం—ఏమితస్కరించినదో పైటచెఱుగును బరీక్షించినఁ దెలియును ఇదిగో మూట.

మల్లి--ఆవస్తువు నీవంటకుము. అది మాదేవిగారిది.

రాక్ష--మీ దేవిగారి వస్తు వెక్కడనుండి తీసికొని వెళ్ళుచున్నావు ?

సునం--ఆవస్తువును నిన్ను నీదేవి తెమ్మనినదా ?

మల్లి--చెప్పటకుముందు మఱియొక సంగతినిఁ జెప్పినది. అప్పుడు నాకుఁ బూసలలోని త్రాడు తెగుటచేత--

వసం--ఇప్పుడుకూడ నది సిగ్గముగానే యున్నది.

సునం--ఆవస్తువు నిన్ను ముర తెమ్మని చెప్పినదా ?

రాక్ష--అమ్మా ! ఉండుఘ్నము. మల్లికా ! మఱియొకసంగతిఁ జెప్పిన దని చెప్పితి వదియేమి ?

మల్లి--చాణక్యని యింటికిఁబోయి కొన్నికొన్ని రహస్యముల నడిగిరమ్మని చెప్పినది. నేను బోవుచుండగఁ బిల్లియెదురుగ వచ్చుటచేత--

నంద--ఆరహస్యము లేవియో చెప్పెదవా లేదా ?

మల్లి--చెప్పవీటలేదు. చెప్పవద్దని దేవి నాతోఁ జెప్పినది. పూర్వ ముందుఁగూడనిట్టి--

రాక్ష--వానిస్వభావమైన చెప్పెదవా ? లేదా ?

మల్లి--ముందుజరుగఁబోవునట్టి సంగతులు.

సునం--(అపవారించి) భట్టనామఁడు చాణక్యునింటిలోనుండెనా ?

రాక్ష--(అపవారించి) అవును. ఇదిభట్టనాథునివలనఁ దనభవిష్యద్గ్రంథమును దెలిసికొనఁ బోయెను.

నంద--తల నెప్పియెత్తుచున్నది. మల్లికా ! నీచెంగున నేమి ముడిచి తివో యిటఁబెట్టము.

మల్లి--అది యెవ్వరికైనఁ జూపించిన దేవి నాతలఁ బగులఁగొట్టును. అదియేదో యెవరికిని జూపవలదు. ఎవరితోడను జెప్పవలదని దేవి నాతో నూఱుమాఱులు చెప్పి పంచినది.

రాక్ష--అది చాణక్యుడు నీచేతి కిచ్చినాడా ?

మల్లి--ఆసంగతి న న్నడుగవలదు. నేను జెప్పఁజాలను. చెప్పఁ గూడదు.

నంద--వసంతా ! దానిని నెత్తివాయఁగొట్టి యావస్తువును దీసికొనుము.

వసం--(బలవంతముగఁదీసి రాజునకిచ్చుచున్నాఁడు)

మల్లి--(ఏడ్చుచు) నేనింటికిఁ బోయి యీసంగతి మాయమ్మగారితోఁ జెప్పెదను. (పోవయత్నించుచున్నది)

రాక్ష--(అపవారించి) వసంతా ! దానిని బోసీయకుము. అది పోయి నయెడల నీవృత్తాంతము వెల్లడియగును. చాణక్యున కేమాత్రము దెలిసిన నింతతంత్రము నాతఁడు విఘాతము చేయఁగలఁడు. అతఁడిక్కడికి వచ్చువఱకు నాతని కీసంగతిఁ దెలియనీఁ గూడదు.

వసం--మల్లికా ! నీవు పోఁగూడదు. (ఆపుచున్నాఁడు.) (మల్లిక యేడ్చుచున్నది.)

రాక్ష--(తనలో) ఆయుర్మితము నేను సృష్టించినది. చాణక్యుని పెట్టెను నూరుతాళిమునఁదీసి యాతనిముక్తకరు దానిక్రింద ప్రాణ నకుఁ బ్రీతినిధిగ వేసితిని.

నంద—(ఉత్తరమును జూచుచున్నాడు.)

సునం—వసంతా ! ఎంతగట్టివాడవు. భూర్జపత్రశకలమును దెచ్చి
నందునకు దొంగతనముఁ జేసినదని యెంతయల్లరిఁ జేసితివి!

నంద—అహహా !

గీ. మురకుఁ జాణక్యుఁ ముద్ధతి మరగి నంద

జనవరేణ్యుని ద్రోచిరా జనియె నన్న

వార్త జగతిపై వెల్లడిపఱచునట్టి

స్థిరశిలాశాసనం బిది దీనిఁగనుము.

(మంత్రి కిచ్చుచున్నాడు.)

వసం—(తనలో) పౌద్ధమతప్రకారము జగతి యబద్ధము. రాక్షస మత

ప్రకారమీవార్తయబద్ధము. ఇతనిరోదనముమాత్రముసత్యము.

సునం—ప్రాణనాథా ! అందుఁ గ్రొత్తసంగతు లేమైనఁ గలవా ?

నంద—కొన్ని కొత్తవి యున్నవి. ప్రాతయంశములన్నియు స్థిరపడినవి.

రాక్ష—మహాప్రభూ ! యీపత్రమును జమవుమని నెలవా ?

వసం—అయ్యా ! మీకు జోడవసరమైనయెడల—

నంద—అక్కఱలేదు. అందులోఁ బ్రశస్తమైన బోడిన్నది.

సునం—మురాచాణక్యులా? రాక్షసా! చదువు. విందము.

(రాక్షసుఁడు చదువుచున్నాడు) ప్రాణప్రియయగు మురకు—

నంద—గీ. నీకుఁ బ్రాణప్రియయె యాను, నాకుఁ బ్రాణ

పీడ, నీకు సుధయె, నాకు విసపుడిఁగె,

కుసుమమాల నీ కగు, నాకుఁగోడైత్రాఁచు,

రాగలత నీకుఁ, మెడ కురిత్రొడు నాకు.

వసం—ప్రాణవీరియైనముర యిప్పుడు మీకుఁ బ్రాణప్రియ యైనది.

విశేష భేదములేదు.

సునం--వసంతా! సమయ మెఱుంగకుండ మాటలాడెదవేల? రాక్షసా!
చదపుము.

రాక్ష--(చదపును) నీ కుపపతిమైనచాణక్యఁ డాశీర్వచనపూర్వకముగ
వ్రాసినది.

నంద--అహా! ముర కుపపతియయ్యెవా?

గీ. తనును బ్రాహ్మణు డని పిల్చుకొనుట సిగ్గు;
తను సచివవరుఁడని పిల్చుకొనుట లజ్జ;
ముర కుపపతియనెను పేరఁబరగఁదనకు
నిహపరోత్తారకం బని యెంచినాఁడు.

వసం--ముర కుపపతియని బిరుదువహించుట తన గౌరవార్థముకాదు.
ముర నుంచుకొన్న మీ కగౌరవమునకు.

రాక్ష--మహాప్రభూ!

గీ. మదనసమరూపుఁడవు, రాజమాళి, వసను
భాగ్యశాలి వనుచు నెన్నఁబడిననిన్ను,
మోసపుచ్చి, నీచునిఁ బొందుమురకుఁ గన్ను
లేదొ, మనసుకుదురు లేదొ లేదొ సిగ్గు.

సునం--భయము లేదు.

వసం--రాక్షసా! నీవు బుద్ధిమంతుఁడవే కాని యీయంశమునందుఁ
బొరఁజాటు నొందితివి. స్త్రీలవలపున కొకకారణ మగపడదు.
పురుషునిరూపరాజ్యధనాదు లందులకుఁ గారణములు గావు.
అది యకారణముగఁగూడ నుద్భవించును.

సీ. ఆడువైఖరిఁ జూచి యాసించు నొక్కతె
కోరమీసముఁజూచి కులుకు నొకతె
నడకతీవినిజూచి తడఁబడు నొక్కతె
మందహాసముఁజూచి మరగునొకతె

కేరడంబులుఁజూచి కిచ కిచ మనునోర్తు

బొట్టువెఖరిఁ జూచి మురియునొకతె

సిగపువ్వులను జూచి యిగిలించు నొక్కతె

చూచువెఖరిఁ జూచి సోలునొకతె

తే. గీ. నరుని యైశ్వర్యమునకు, నున్నత్తు నవ్వు

నకును, గాంతల మోహంబునకు నెవండు

కారణముఁజెప్పనేర్చు నెవ్వారికైనఁ

దెలియ దని నేను దృఢముగాఁ దెలుపఁగలను.

నంద--రాక్షసా! తరువాతఁ జదువుము.

రాక్ష--చుహాప్రభూ! క్షమింప వేడుచున్నాను.

నంద--చదువుము. నీవువ్రాసినట్లే భయపడుచుంటివేమి?

వసం--వ్రాసినవానికి భయమెక్కడిది? (అపవారించి) రాక్షసా! నందు డటు లచుచుండెనేల?

రాక్ష--(అపవారించి) నిజము చెప్పుట కుద్దేశింపఁబడినజిహ్వా ప్రిమాదముచేత నొక్కసారియైన నిజము పలుకఁగూడదా?

(చదువుచున్నాఁడు)

గీ. అనుభవింపలేడు, త్యజియింపగను జాలఁ

డితరుఁడనుభవింప నేడ్చుచుండు,

నెంతపాపకర్మ మీరాజభూతఁబు

విడుచుదారి గానఁబడకయుండె.

వసం--హరిహరీ! హరిహరీ! ఏమి యీనోటి క్రొవ్వుతనము!

నంద--అహా చాణక్యడా! క్రిందును మీఁదుచుఁ దెలియక యుంటివా?

నేను నీకంటికి రాజభూతము నైతి నా?

నీ. దానిని చూడ నుత్సాహ మొందిన నీదు

కన్నులు కొఱచిచేఁ గాల్చలేదు;

దానితో మాటాడఁ దవలిననీనాల్కఁ

గొడవలిచేతను గోయలేదు ;

దానియింటికి నీప్రుదారినందున నీదు

పాదముల్లదచోత మోడలేదు ;

దానికొగిలిచేత ధన్యుడవౌనీదు

కరములు కత్తిచే నఱుకలే దిఁ

తే. గీ. కేమి చేసితి నని యిట్లు లేడ్చుచుంటి

వెంటోధన మిచ్చి, ముత్రిత్వ మిచ్చి, సతిని

గూడ నిచ్చి, నోటినిమూసికొనిన నైన

చెనఁటి నీ చేతఁ దిట్లు తప్పినవి కావె!

వసం—(అపవారించి) నూతనజాడమతముచే వచ్చిన నపునకత్వ

మిదిఁ తీవ్ర మగుకోపమే రాదేమి? వారిని జంపునని తోచదు.

రాక్ష—(అపవారించి)నిశ్చయమే.

వసం—(అపవారించి) ఇది వృథాప్రయాసమేనా?

రాక్ష—(అపవారించి) ఇంకఁ గొంచ మాశ యన్నది. తరువాత నీకే

తెలియు. (ప్రకాశముగా) తరువాతఁ జరువనా?

వసం—సరే.

రాక్ష—(చదువుచున్నాఁడు)

గీ. ఎనిన్నరాతిరి మల్లిచే నీకుఁ బులి

నట్టి వార్త విదూషకుఁ డట్టై వినియెఁ

దుచ్చు డగువాఁడు భూనాథుతోడఁ జెప్ప

కుంబునే యింక మనమిట నుండరాదు”.

వసం—రాజేంద్రా! వింటివా? నేను మీ కీసంగతిఁ జెప్పినందునకుఁ

దుచ్చు డగునక్షతలు నాకుఁబడినవి.

రాక్ష—(చదువుచున్నాడు.)

గీ. ఉదయమున రాజసభ కేగి యుద్విపతిని
గాంచి రామేశ్వరముపోవ నెంచినాడు;
నత్సరము నాకు నెల వీయవలె నటన్న
నతఁ డనిష్టతఁ దనతల నట్టెయూఁచె.

వసం—(అపవారించి)రాక్షసా! నీవునాకీయుత్తర ముదయముననిచ్చి వెళ
లిసపిమ్మటరాజసచ్చి, చాణక్యఁడు రామేశ్వరయాత్ర కిష్టఁడే
నెలవడిగి వెళ్ళినాఁడని చెప్పెను. నీవు నా కీయుత్తర మిచ్చుటకు
ముందే యాతని కట్టియాత్రాభిప్రాయ మున్నదని యెటుల కని
పెట్టి వాసితివి?

రాక్ష—(అపవారించి) నే నీయుత్తరమును వ్రాయుచుండగ నె చాణ
క్యఁడు రాజతో నెలవును గుఱించి పట్టుదలగ మాటలాడుట
గోడచాటునుండి వింటిని. వెంటనే యాసంగతినిగూడ నిం
దుదాహరించితిని (ప్రకాశముగఁ జదువుచున్నాడు)

గీ. సకియ ! హిమగిరిప్రాంతదేశమున కేను
ముందుగాఁ బోదు, నెకమాసము గడచిన పి
దప మనసుతునితో నాదుదరిని జేర
వలెను నీవు, నే నినుఁ బాయఁగలన ? లలన !

నంద—హిమాలయప్రాంతమున కేగుట యతిశైత్యావశ్యకగాఁ ధపరిరంభ
సాఖ్యానుభవమునకా ?

వసం—ఇక్కడికి రామేశ్వరయాత్ర నామమాత్రమేనా ? రాక్షసా !
ఈయుత్తరమును బద్యములతో వ్రాసెనుగదా ! చాణక్యని
కిఁ గవితాశక్తి యున్నదా !

నంద—కాంతానురాగము కవిత్వప్రోత్సాహకముగదా !

వసం—అన్నియు గీతములే చెప్పినేమి? ఇతరవృత్తలక్షణములెఱుంగ
నట్లున్నది? ఇట్టికవిత్వము నేచుమాత్రము చెప్పలేనా? |

నంద—వసంతా! నోరుమూసికొని యూరకుండుము. రాక్షసా!
తరువాతఁ జదువుము.

రాక్ష—(అపహరించి) వసంతా! నీ వడిగిన మతిమాలిన ప్రశ్నయు
నకు రాజుగారు దివ్యమైన సమాధానము చెప్పినారు సుమా!
(చదువుచున్నాఁడు.)

గీ. చంద్రగుప్తుని మగధరాజ్యంబునందుఁ,

బట్టమును గట్టనెంచితి, నెట్టులైన;

నంద—ఆగు. ఆగు. ఎట్టులైన నననేమి?

వసం—నానాలుక నైనఁగోయించుకొందునుగాని యమాంగళ్యములు
నేనుఁ బలుకఁగలనా?

నంద—నన్నుఁ జంపి నావంశనాశనమును జేసియైన నని యతని
యభిప్రాయము.

వసం—హరి హరీ!

నంద—తరువాత చదువుము.

రాక్ష—(చదువుచున్నాఁడు)

మహితమూర్ధాభిషిక్తునిమాత వగును

నీకుఁ బెనిమిటి నగుటయే నాకు ఘనత.

నంద—చీ! చీ! నిన్నుఁ జిత్రవధ సేసినను బాపములేదురా!

సునం—నాథా! ఈమాటలు వినినప్పటినుండియు నాకు గుండెలు
తల్లడిల్లుచున్నవి. వారకాంత లెన్నటికైనఁ బతివ్రతలగుదురా?
మంతులందఱును రాజవిశ్వాసపంతులై యుండురా? అందు
లకు పిచాఠింపవలసినపని లేదు. కాని, సర్వసమిధ్ధలక్షణధురం

ధరులైన తొమ్మండ్రుకొడుకులు నీకుండఁగ దానీపుత్రుఁ డగు
చంద్రగుప్తుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడగుట యసందర్భము. అసహ
జము. అట్టియుపద్రవమును నివారించుట కెంతయైనఁ జేయఁ
దగును. నిరంకుశప్రతిజ్ఞఁ డగు చాణక్యుఁడు—

నంద—దేవీ ! ఏలతొందరపడెదవు ? చాణక్యనకుఁ దగుశిక్షఁజేయి.
తును. రాక్షసా ! ఇఁక నాయుత్తర మటుంచి మురాచాణక్య
లను విలిపింపుము.

రాక్ష—మహాప్రభూ ! సంపూర్తి కావచ్చినది. (చదువుచున్నాఁడు.)

గీ. “ విక్రయింప వచ్చువెలతోడ గ్రహశాంతిఁ

జేసికొమ్మటంచు జిత్రరత్న

ఖచితము లగునీదుగాజులు పంపితి

వందుకొంటి, ముడముఁ జెందియుంటి.

గ్రహింపవలెను. చాణక్యుఁడు. ”

నంద—ఆహా ! దీనిసాహసము ! నిన్న నీభరికి నింకను భేరమాఁడు
చున్నయమూల్యమణిసహితము లగుగాజు లప్పుడే యాతని
కిచ్చినదా? విక్రయించుకొనివచ్చినసాముచే గోచారరీతిని దన
కానుకూల్యరహితములుగ నున్నగ్రహములకు శాంతులు చే
యించు కొమ్మనెనా ! హా ! దీని కండకావరము.

సునం—ఏమి ! నిన్నను కొనినవేనా ? నాకుఁ గనఁబడినయెడల
నేను గొనిపెట్టు మందునేమో యని నాకుఁ జూపకుండదానికిఁ
గొనియిచ్చితిరి. దాని కిచ్చినందులకుఁ జింతలేదు. కాని యది
యిట్లు చేయుట వింతగనున్నది.

వసం—ఆ. పేరికొఱకు మగఁడు విస్తారధనయుతుఁ

డిచ్చుగనము సంత నెవఁడో తుప్పు

ప్రేమముద్దుమగుని కర్పించి వెలసలి

గ్రుడ్లు మిడుకరించుకొనునుగాదె ?

సంద — రాక్షసా! ఇంకను చాణక్యనకును మురకును వార్తపంపవేమి?

రాక్ష — మహాప్రభూ! క్షమించవలెను.

సంద — ఇంకను జెప్పవలసిన దేమున్నది ?

రాక్ష — నే నొకసంగతి మనఃజి జేసికొందును, క్షమించవలెను.

సం — క్షమించితిని.

రాక్ష — చాణక్యఁడు పరమద్రోహి యని స్పష్టపడిపోకదా! ఇతఁ
వాని కేశిక్ష విధింతురో స్థిరపఱచినతరువాత నాతనిని బిలిపిం
చెదను. శిక్షయే విధించుట కిష్టము లేనియెడల వారినిటకు
రప్పింపకుంటయే శ్రేష్ఠము. మఱింత లోకుల యగును.

గీ. ద్రోహి యనుచు నెఱిగి తుద శిక్షఁజేయని

రాజదృష్టిబొమ్మ, ప్రజలువాని

జెక్కిరించి కీడు వేఁ జేయుదురు దాని

కాకులెక్కి తన్ని పీకునటులె.

సంద — ఆ! ఆ! అతనిని శిక్షింపక యుపేక్షింపువాఁ డెవఁడు? దూడ,

దూశమునకుఁ బంపుదును. మరణశిక్షనే విధింపవలసినదికానిచ్చ

రాక్ష — రాజేంద్ర!

గీ. ద్రోహి యగుప్రతిభావంతు ద్రోహ మాపక

గంటికడనె యుంపఁగవలెఁ గాక స్వేచ్ఛ

నిడివ నందఱకును హాని వడిగఁ జేయు

బోనునుండి విడువఁబడుపులిని బోలి.

సంద — అట్లులైన నీ చేమందువు ?

రాక్ష — ఏమనుట కే మున్నది? అతనిఁ జుంపుటశపథమే. ఆతన

నిక్కడనే యుంచుట మీకిష్టములేదు. అతనిని మఱియొక
 దూరదేశమునకుఁ బంపి యక్కడ కారాగృహబద్ధుని జేయిం
 చినను మన కేతీరుననైన మహాధీశాల్మయైన యాతనిచే సంఘ
 మరణము తప్పదు. ఏమిచేయఁదగునో మీరే సైతవీయవలెను.

వసం—ఇతనిని నపుంసకునిఁ జేసిన సర్వోత్తమమని నాయభిప్రాయము.

సుసం—నిన్ను మూగవానిగఁ జేయుట సర్వోత్కృష్టము.

రాక్ష—పశ్చిమపాంచాలదేశాధిపతి యగుయాదవసేనుఁడు నీకత్యంత
 ప్రియుఁడు విధేయుఁడే కదా!

నంద—సందేహమేమి? ఆశఁడు నాయాజ్ఞను శిరమునధరించువాఁడు;
 సత్యవాఁ.

రాక్ష—ఆరాజున కొకయుత్తరమునాసి చాణక్యు సతనియొద్దకుఁబంప
 వలెను.

నంద--లేఖ యేమని వ్రాయవలసినది?

రాక్ష--“నాయెడల భక్తి విశ్వాసములు గలవాఁడ వగునీవు నావిరోధి
 యగుచాణక్యుని శిరచ్ఛేదము చేయింపవలెను” అని వ్రాయ
 వలెను.

నంద--ఆయుత్తరమును నేను వ్రాయుట నాకిష్టముకాదు.

రాక్ష--లేనియెడల మీసెల వైనదని నేను వ్రాయుదును. అందున
 కంగీకరింపవలెను.

సుసం--ప్రాణనాథా! ఎంతమాత్రమును సందేహింపవలదు.

నంద--మూరాచాణక్యులను వినినతరువాతఁ జెప్పెదను.

వసం--దీపమాటిపోయిన దీపస్తంభమువలె మల్లిక ముఖకాంతిహూన్య
 యై యిక్కడనే యున్నది.

నంద--మల్లికా! నీవుపోయి మురను దీసికొనిరమ్మ--సేవకా!

(నేపథ్యమందు) అయ్యా!

నంద-నీవుపోయి చాణక్యుని దీసికొనిరమ్ము.

(నేపథ్యమందు) చిత్తము!

సేవ-(ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! చాణక్యుఁ డింటియొద్ద లేడు.

నంద-ఛీ! ఇంటియొద్ద లేడని తిరిగివచ్చితివా? వసంతా! వానినిదన్నము.

వసం-(కొట్టుచున్నాడు.)

మల్లి-(ప్రవేశించి) అయ్యా! ముర కొంచెము సేపు తొలివచ్చెదనని చెప్పినది.

నంద-వసంతా! దీనిని గొప్పపట్టుకొని యిటు లీడ్చుకొనిరమ్ము.

వసం-(రాజనాద్య కీడ్చుకొనివచ్చును.)

రాక్ష-చాణక్యుఁ డింటియొద్ద లేడనుటవలనను ముర యిప్పుడు రాసని చెప్పటవలనను చాణక్యుఁడు మురయింటియొద్దనున్నట్లు నాకుఁ దోచుచున్నది. ఈమల్లికను మీకు బెదరించినయెడల యథార్థము తెలియఁగలదు.

నంద-ఆ! ఆ! పట్టపగలే యంతఃపురమును దూరినాడా? మల్లికా! చాణక్యుఁడు మురయొద్దనుండెనా లేదా? యథార్థమును జెప్పము; లేనియెడల నీతలఁ బగులఁగొట్టెదను.

మల్లి-సేను వెల్లుసరికిఁ గుక్క గొలను విప్పకొని కుడితిగోలెములో-

నంద-(నోటిపైఁగొట్టి) నోటికివచ్చినట్లు ప్రేతకు. అడిగినదానికి సమాధానమును జెప్పము.

మల్లి-గోపీచందనముతో ముక్కుమీదనుండి ముఖముమీఁది కట్టకట్టవలె--

నంద--ఛీ! ఛీ! పేలిరి! (కొట్టుచున్నాడు.)

రాక్ష--రాక్షేద్రీ! కొట్టవలదు. అది యథార్థమే చెప్పుచున్నది. మల్లికా! చెప్పు.

మల్లి--పాపగుణ రెండుపాయలుగా బొట్ట పెట్టకొని చెవులకు బెద్ద పోగులు పెట్టుకొని క్షూర్పున్న బాణసయ్యతో మాటలాడుచుఁ జాణక్యుఁడు బాలుగా లేదో భజప్రణామము జూచుచున్నాఁడు.

శాక్ష--చంద్రగుపునికిఁ బట్టాభిషేకయోగ మున్నదని యోగశ్రీజోష్యునిచేత ముర్రకుఁ జెప్పించుచున్నట్లున్నది.

నంద--అవ్వతి ముర యేమిచేయుచున్నది?

మల్లి--మంచమువకు నల్లులుపట్టివవని--

నంద--ఛీ! ఛీ! నోరుమూయుము. ముర వానియొద్ద నున్నదో లేదో చెప్పుము.

మల్లి--మిక్కిలి దగ్గరగ లేకు. కొంచెముదూరముగ నిలువఁబడి తమల పాకులచిలుకలు చుట్టుచు నున్న మువకు నడితెగ్గినదని--

నంద--(నుల్లికనువిడిచి) పతిభక్తిఁ గవఁబటచుటకై నిలువఁబడి యుండ నశాఁబాలు!

నంద--తమలపాకులు తవకొఱకే చుట్టుకొనుచుండెననితోచుచున్నది.

నంద--తనకేయైనయెడలఁ జుట్టటక నేకపరిచారికలున్నారు. చాణక్యుని కొఱకేకాపునఁ జాణక్య దాసియగుతాను చుట్టచున్నది. ఓరి సేవకా! ఓసీచుల్లికా! మీరిద్దఱుమ పరుగెత్తి వారిద్దఱిని దీసికొనిరండు. రామనినయెడలఁజుట్టమెలఁత వేసియూడ్చుకొనిరండు.
(నుల్లికయు సేవకుఁడుఁ బోవుచున్నారు.)

నంద--ఆ. ద్విజాలు మోసకాండ్రు; విగతబుద్ధుల మోస

పుచ్చుటకు ఖశాస్త్రమును రచించి,

రందువలన జనులు హానిఁ జెందుదురుగా

వలను దగులవడ్డ పట్టులట్లు.

శాక్ష--(తనలో) బాధచుతాభిమాన మిట్టి బ్రాహ్మణునిందను జేయించుచున్నది.

వసం—అట్టి గ్రహశాస్త్ర మభ్యసించి యభాగ్యుల కధికరాజయోగము లవలీలఁ జెప్పచున్న భట్టనాథుఁడు శిక్షాపాతుఁడు.

నంద—అసంగతియే నేనుగూడ నాలోచించు చున్నాను. రాక్షసా ! ఆశ్చర్యమిదిగూడఁ బిలిసింపుము.

రాక్ష—చిత్తము—సేవకా !

(నేపథ్యమందు) అయ్యా !

రాక్ష—మహాజగారిద్వితీయభార్యారంతఃపురమునకుఁ బోయి—

నంద—మహారాజగారి ద్వితీయభార్యకాదు. ద్వితీయమంత్రిభార్యయని చెప్పవలెను.

రాక్ష—చిత్తము సేవకా ! మురయింటికిఁ బోయి భట్టనాథుని కీసి కొనిరమ్ము.

(నేపథ్యమందు) చిత్తము.

నంద—హా ! చాణక్యుడా !

గీ. పడుచుతనమునఁ బిక్కటిల్లెడుమదేధ

గమనలగువెలచెలు లుండఁగా నలువడి

యేండ్లతొక్కుకై కక్కుర్తి యేల నను న

గవులపా లేయ నీపట్టు కాఁయున్న.

హా ! చాణక్యుడా ! హా ! చాణక్యుడా ! (నేపథ్యమందు) మహా ప్రభా ! వచ్చుచుంటిని.

వసం—రాజేంద్ర ! మంత్రివచ్చుచున్నాఁడు. (శేనలో)

గీ. దొంగయూబిని బడుచున్నున్నవలెను,

వలఁదగుల్కొనియెడ నూరఁబడినోలె,

నుచ్చనను బడుపెరుకొండముచ్చితలెను,

వచ్చునాతఁడు నిటఁజిక్కు పడుట కహహ !

[చాణక్యుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

చాణ--జయము--జయము--మహారాజా !

నంద--అటు లనఁగూడదు. “ జయము--జయము--మహారాజభూతమా ! ” అనవలెను.

వసం--(తనలో) ఇదివఱకుఁ బంచభూతము లనుకొంటిని. ఇంక వేదాంతశాస్త్రచుండు షడ్భూతము లని దిద్దవలసి యున్నది.

చాణ--(తనలో) గీ. రాజవదనంబు కోవతీవృతను జెప్ప
మిగులువారలు మొగముల దిగులవైచి
మిన్నకుండిరి, వీరు నామీదఁగొండె
ములను జెప్పినవైఖరిఁజెలుపుచుండె.

కానిమ్ము.

నంద--చాణక్య ! ఇప్పుడు నీవెక్కడినుండి వచ్చుచున్నావు ?

చాణ--మనమురయింటనుండి--

నంద--“ మనముర ” యేమి ? మురయెడల నీవు నాతో భాగస్వామి
వైతివా ?

చాణ--(తనలో) నాకు మురతో సంబంధ మున్నదని రాక్షసుఁడు
చెప్పిన ట్లున్నది. కానిమ్ము. (ప్రకాశముగా) తొందరపడక
యీలోచింపుడు.

నంద--నీ కిప్పుడు మురతో మంతనములేమి ?

చాణ--ఇదివఱ కిరువదిసంవత్సరముల నుండి యున్నమంతనములే;
ఇప్పుడు కొత్తయేయున్నది?

వసం--(అపవారించి)రాజేంద్ర! ఒప్పుకొనుచున్నాడు--చూచితిరా?

నంద--ఛీ! రాజద్రోహి! సిగ్గుమాలివవాఁడా!

ఆ. ఇరువదేండ్లనుండి యిష్టవైఖరి ముర
ననుభవించు చుంటి ననుచునంటి

రాజులే డటంచు యోజించితివా నీకు

మృతియెలే డటంచు నెంచినావా?

చాణ-ఆ. నీవు లేవటంచు నే వనుకొన నాకు

మృతియె లేడటంచు నెంచఁగాని,

నన్నుఁ దెలియ బుద్ధిసున్నయా నీకని

యెంచవలసివచ్చె నిప్పటికిని.

నంద-భీ! ద్విజరూపశువా! ఏమియటచుచున్నావు! మాకు బుద్ధి

లేదనుచుంటివా? దొంగగడ్డిఁదిను నీ కున్నమాత్రపుబుద్ధికూడ

మాకులేదా? భీ! నోరుమూయుము.

ఆ. బ్రహ్మచారినంచు రజ్జులుగొట్టుచు

సందెవేళఁ గులట నొందుచుంట

జ్ఞానమయ్యెనేమి గాడిదా మానరా

యన్నఁ దెలివిలేమియగునె నాకు.

రాక్ష-మంత్రిశిఖామణి! సోదరుఁడా!

గీ. ప్రజ్వలించునగ్నిని నేయి వడివయటులు

రాజుతీండ్రించె నీయుత్తరమున నింక

బాష్పధారలచే నైన వానికోప

మార్పడగు నేటిసాహసమతనితోడ?

చాణ--రాక్షసుఁడా! నీవుచేసినద్రోహమిది--నేనెఱుంగుదును--శీఘ్ర

కాలములో ననుభవించువుగాక!--బాష్పధారలు విడుచుట

కంత చేతకానివాడనుగాను. నేను తోహినిగానపు డెవని

కోపము వానినే మండఁజేయును.

వసం-(అపవాదించి)మహాప్రభూ!నా కేయిమాటలుసహించుటకుఁగట్ట

ముగనున్నవి.ఇంకమీకెటులనున్నదోయని నేనేడుచున్నాను.

చాణ--గీ. ఒక్కరాత్రి యబ్రహ్మణుఁ డున్నయిల్లు
ద్విజుఁడు సొరఁడు, మంగలి దది, విటుఁడ వీ నె
పుడు తగులుదాని నే నెట్లు ముట్టుదునని
యెంచినాఁడ వీమాత్రీమే యెఱుంగదొక్కొ!.

నంద--అబ్బ ! అబ్బ ! ఏమి. శ్రీరంగసీతులు--బ్రాహ్మణసీతి పరోప
దేశమున కే కాని స్వాచరణమునకుఁ గాదు.

ఆ. యాయజ్ఞాకులేమి యాపనిషదులేమి

బ్రహ్మచారులేమి రాత్రిపడెడు

పఱికె నిష్ఠ నుంట తమవార లంజెల

కొంపలందు రోతకొలుపుకాదె ?

చాణ--కులక్షయకరమైన యాబ్రాహ్మణునింద మీకుఁగూడను.

నంద--చీ ! చండాలుఁడా ! చీ ! వరఘాతుకుఁడా ! నాకులక్షయము
నీవే చేయఁదలఁచితివికాదా !

ఆ. నాదుగొంతుకోసి, నాపుత్త్రనవకంబు

శమనుపురికిఁ బంపి, చంద్రగుప్త

బాలిశునికి నిటనె పట్టభిషేకంబు

సేయ నెంచితొర చీ ! కృతఘ్ను !

చాణ--(తనలో) నే నిదిపఱకు నీ కేయాపత్తును సంకల్పించుకొనలేదు.
కాని నిర్దోషుడనైనను బరాధవించుటచేత నీవంశచ్ఛేదమును
జేయుటకు నేను బ్రతిజ్ఞచేసినాను.

(ప్రకాశముగ) నిదర్శనములేనిమాటలతో నేమి ప్రయోజనము?

నంద--ఆ! నిదర్శనమేలేదా? ఇదిగోచూడు. ఇది యేచండాలుఁ డే
తుచ్చురాలికి వ్రాసినదో కన్నులు తెఱచికొనిచూడు. రాగికా
పైన వ్యయము లేకుండ రేయుంబగళ్ళు ప్రక్కలోని కమరినదని

కులుకుచున్నావు. గ్రుడ్లపీడించెదనుజూడు. వసంతా! ముర
యింక నేలరాలేదు?

వసం--గ్రామదేవతయాలయమునకు మేక తనంత తావచ్చునా?

నంద--చాణక్య! వార్త నంపినను ముర రాకయున్నది. నీవుపోయి
దానిని బైటచెఱుగుఁబట్టుకొని తీసికొనిరా.

చాణ--నేను మీకుమంత్రి నని యెఱుఁగరా?

నంద--షడ్జకుఁడవుకూడను. ముర కుపపతివి. అబ్బబ్బ! యెంతభ్యాతి
గలపేతు నెండితివి! నీకు ముందును వెనుకను బడునాల్గు జన్మమా
లింకఁ దరించినవి. పో. పో.

చాణ--(పోబోవుచున్నాఁడు.)

నంద--ఛీ! ఛీ! రా! చూచెదవేమి? ఇంకనురావేమి? బట్టుబట్టుకొని
యిడ్చుకొనిరావలెనా?

(నేపథ్యమందు) వచ్చుచునేయున్నాను.

ఈమాత్రమాలస్యమున కేకొప్పఁబట్టుకొనియిడ్చుకొని రావలెనా?

రాక్ష--మహాప్రభూ! మురవచ్చుచున్నది.

[ముర ప్రవేశించుచున్నది]

ముర--(తనలో) రాజుగారేమో కోపఁపులైయున్నారు. (అపవారించి)
వసంతా! గాజులసంగతి ప్రభువువారికిఁ దెలియఁ జేయవలదని బతి
మాలుకొనినను వినకపోతివిగదా! (ప్రకాశముగ) ప్రాణనాథా!
నమస్కారము.

వసం--(బిగ్గరగ) ఆసంగతినేను రాజుగారితోఁ జెప్పలేదు; నీయొద్దనున్న
తెలివితక్కువ--పరిచారికయింతకొంపతీసినది. మాడకుముగ్గురు
శానిసలు దొరకుసుభిక్షపురోజులలోనంతఛాందసపుదానినుంచ
నేల? పశువులసంతకుఁ దీసికొనిపోయి దానిని విక్రయింపుము.

సునం—చెల్లెలా! ఇటురమ్ము (కొంగిలిండుకొని) రాజున కేమో యీరో
జున వెట్టిపట్టిన ట్లున్నది.

ముర—ప్రాణనాథా! పొరఁబాటును త్తుమింపవలెను.

నంద—ఇరువదేండ్లనుండి జరుగుచున్ననిరంకుశమైన అంకుతనముప్రమా
దమేమి?

ముర—ప్రాణనాథా! అటులనుచుంటి రేమి?

నంద—అడుగోసీ ప్రాణనాథుఁడు—ప్రాణప్రియుఁడు—నీ కుపపతి. అతనికి
నమస్కరింపవేమి?

ముర—నా కతఁ జేల ప్రాణనాథుఁ డగుచు?

నంద—ఏలయా! ఏలనే?

గీ. రూపరహితుఁ డభాగ్యుఁడు పాపచిత్తుఁ
డజ్ఞుఁ డవమతి యగునన్ను నవలఁ ద్రోసి
మదనసముని భాగ్యయుతుని మహితశౌర్య
కలితు నవనీశు నాతనిఁ గలసి తపాహ!

ముర—మహాప్రభూ! నీకంటెనాకు దైవములేడని నమ్మియుంటిని. సమ
స్తము నాకు మీరే. త్రికరణశుద్ధిగ మిమ్ము నెన్నిసంసర్తరముల
నుండియో యాశ్రియించి పాదసేవఁ జేయుచుంటిని.

నంద—(మురనోరు మూసి) చాణక్యునివైపునకుఁ దిరుగుము. ఇప్పుడు
నాతోఁజెప్పినమాటలాతనితోఁజెప్పము! ప్రాణనాథా! మీకంటె
నాకు దైవము లేడు. త్రికరణశుద్ధిగ మిమ్మునమ్మితిని. మీవలన
సంతానముగూడ గాంచితి ” నని చెప్పవేమి చెప్పవేమి ?
కులటా! పాంసులూ! బ్రహ్మచారిప్రియా! (అనికొట్టుచున్నాడు.)

సునం—నాథా! ఏమిపని? అడుదానిని జేయిచేసికొందురా? చాలు
చాలు. ఒక్కశేష దోషమున్నను బాచిచూడన ట్లుండవలెను.

సంసారులకు గతిలేదుగాని యీక సానులకా !

ముర—(వచ్చుచు) నీపాదములతోడు నేను నిర్దోషము.

సునం—(ప్రకాశముగ) చెల్లెలా ! నేనెఱుంగనా ? నిన్ను గుఱించి రాజుతో నిదివఱ కెంతో పోరాడితిని. (తనలో) చంద్రగుప్త పట్టాభిషేకమహోత్సవ మీతీరునఁ బరిణమించుచున్నది.

నంద—చాణక్య ! ఉత్తరము చూచితివా ? ఆముద్రానిదేనా ?

చాణ—(తనలో) భట్టనాథుఁడు చంద్రగుప్తునికిరాజయోగమున్నదని చెప్పుటవలనఁ గలిగినతంత్రమిది. (ప్రకాశముగ) ఈయుత్తర మే—చండాలుఁడొసృష్టించినాఁడు. రాక్షసా! నీకు గోపమక్షత లేదు. ఈతంత్రమొకదుష్టగ్రహప్రోత్సాహముచే జేయఁబడెను. అమ్మా ! నీ కులు కకటలేదు ; ఈవ్రాతనాదికాదు. నాము ద్రికను హరించికాని యట్టిది చేయించికాని దీనికీడుఁజే వేసి నాఁడు. ఒకరిచేత నేనిది వ్రాసియిచ్చితి ననుట యసందర్భము. ఇట్టియుత్తరము స్వలిఖితమై యుండవలెను. నిన్నరాత్రి నేను మల్లికతో మాటలాడఁగ విదూషకుఁడు నన్నుఁజూచినసంగతి మురకుఁ దెలియఁజేయ నీయుత్తరము వ్రాయఁబడినట్లు కనఁ బడుచున్నది. నేను మల్లికతో మాటలాడుట యథార్థమైయుం డినయెడల నట్టివార్తను మల్లికచేతనే మురకుఁబంపియుందును. ఉత్తరమవసరములేదు. ఒకసంగతి యాలోచింపుము. ఉత్తర మెప్పుడువ్రాయుదుము ? స్వయముగా వెళ్ళి మాటలాడుట కవకాశములేనపుడకదా ! ఈయుత్తరమును నేనేవ్రాసితినిని నిశ్చయపఱపుము. మురతో నేను వ్యభిచరించుచున్న సంగతి విదూషకుని వలనఁ దమకుఁ దెలియుటచేత నేను బగలుగాని రాత్రిగాని మురయింటికి వెళ్ళుట కవకాశ ముండదని యీ

యుత్తరమువ్రాసినట్లు నిశ్చయపఱపుము. ఇప్పుడు నేను మురయింటినుండి వచ్చుచున్నాను. ఉత్తరము నేనే వ్రాసియుండిన యెడల దానియింటికిఁ బగలు నేను బోయియుందునా? అదిగాక నేను మీయొద్ద నుదయమున సెలవుఁదీసికొని వెళ్ళునరికి జాము పొడ్డెక్కి నది. అటుతరువాత నుత్తరమువ్రాసి పంపితినియుత్తరమువలననే స్పష్టమగుచున్నది. రెండుయోమములకు మురయింటికిఁ బోఁదలఁచి పోయిన నేను జామున్నరయైపెమ్మట నీ యుత్తరము నేలపంపియుండును ? అసందర్భమనుట స్పష్టముగఁ దోచుటలేదా? కావున నేను మురయింటికిఁ బోయిన మాటయైన నసత్యముకావలెను. లేక యీయుత్తరమైన స్పష్టికావలెను. ఆమెయింటనుండి వచ్చుచున్నట్లు నాకొఱకు వచ్చిన మీసేవకు లే సాక్షులు. కావున నీ యుత్తరము కల్పితము.

నంద—నీమహాబుద్ధి నాసానిని హరించుటయందు, నిట్టియంశములకువిపరీతార్థములను జెప్పటయందు నుపయోగించినది. కాని, గాజుల మాట కెట్లుబొంకెదవు?

చాణ—ఉత్తరమసత్యమైనపుడు తదంశములన్నియు మిథ్యలే. గ్రహశాంతులకు నాయొద్ద ధనములేదనుకొంటిరా? ముర తనగాజుల నిందుకొఱకు నా కీమువలసినపని యేమున్నది?

నంద—ముద్దలమగఁడవుకాదా? మమకారముచేత వలపు బులుపుచేత నిచ్చినది. గోచారదుష్టగ్రహశాంతి నీవుసేయ నెంచ వ్యభిచారదుష్టగ్రహశాంతి యవిచేసినది. ఏవి? అది నీశిచ్చినగాజులఁ గనఁ బఱపుము.

చాణ—నాకీయలేదు.

నంద—ఓసీతుచ్చురాలా! నిన్ననిచ్చితగాజు లాతని కీములేదా ?

ముర—లేదు.

నంద—నీయొద్దనున్నవా ?

ముర—లేవు.

నంద—ఇంటియొద్ద నున్నవా ?

ముర—లేవు—ఎచ్చటనో పోయినవి.

నంద—గాజులకు తెక్కలువచ్చిచాణక్యని చేతిలోని కెగిరిపోయెనా ?

ఛీ ! ఛీ ! తుచ్చురాలా ! నేనిచ్చినసొమ్మంత తేరమగనికిఁగొల్ల పెట్టుచుంటివా ? ఓరీయధమా ! ముండ యిచ్చునీవిచేతఁ గడుపు నిండించుకొనుచుంటివా ? ఛీ ! రాజద్రోహీ ! ఛీ ! కులూ ! నీవే యీతనిని వరించితివి ! నీవే యీతనిని ధన మిచ్చిపోషించుచుంటివి ! నీవే యీపెద్దమ్మకు భర్తవు ! గాజులు తొడిగించి లివికదా ! ఇక మంగళసూత్రమును గూడఁగట్టుము. (మెడలో పుసైలను ద్రొంపును) ఓరాక్షసా ! ఓవసంతా ! ఇక్కడనిప్పుడు జరుగఁజూపు విచిత్రవివాహమునకు మీరు సదస్యులు. సంతానము కలిగిన యెనిమిదిసంవత్సరము లయిన పిమ్మట నుద్దాలకునికి వివాహమైనది. కుమారుఁడగు చంద్రగుప్తుఁడు కలిగిన పదునెనిమిదేండ్లకు చాణక్యునికి మురతో నిప్పుడు వివాహమగుచున్నది. ఓసీ ! నీచేయి చాపుము. ఓరీ ! నీవు దీనినిబాఁకి గ్రహణము చేయవలెను. ఓసీ ! యవిధేయురాలా ! నీచేతి సతనివైపు చాఁప వేయి ?

(కొట్టుచున్నాఁడు.)

ముర—(ఏడ్చుచు) మహాప్రభూ ! నే నేపావ మెఱుంగను. చాణక్యుఁడు నాకు సోదరుఁడు.

నంద—కగ్గటసు రాసంతవటసు—

ముర—హరిహరీ! (రాజకాశ్యపైబడి) మహాప్రభూ! నిర్దోషనైననన్నుఁ గటాక్షింపుము.

రాజ—(తన్నుచున్నాడు.)

చాణ—రాజా! నీకుమతిలేదా? సిగ్గులేదా? నిర్దోష నేల కొట్టుదువు? నంద—దానిని గొట్టగ నీకొడలునొప్పు లేత్తుచున్నదా? (చాణక్యుని తలపైనున్నపాగఁ గిందకుఁ బడఁగొట్టి జుట్టుఁబట్టుకొని) ఏదికత్తి ఏదికత్తి!

చాణ—ఛీ! శూరుఁడవైనయెడల నాగొంతు గోయుము. ఇదిగోకత్తి (తనచేతికత్తి నిచ్చుచున్నాడు.)

రాక్ష—సేవకులారా! సేవకులారా! రండు; ప్రమాదము సంభవించును. చాణక్యునిఁ బట్టుకొనుఁడు; (ఇద్దఱు సేవకులుచాణక్యుని చేతులు పట్టుకొనుచున్నారు.)

నంద—చాణక్యా! నిన్నుఁ జిత్రవధము సేయవలసియున్నది. కాని (చాణక్యుని జుట్టుఁబట్టుకొని యొడ్చి వదలుచున్నాడు.)

చాణ—(తనలో) (ఏడినముడి చేతఁబట్టుకొని)

ఆ. వె. నందవంశ మేను నాశముచేసెను

వఱకు జుట్టుముడిని నైవ వేగ

దహన మొంద నున్న తక్షణవంశంబు

నకును ధూమశిఖయె నాదుజుట్టు.

ముర—నాథా! నేను మాటలునేర్చినదానను గాను. నిర్దోషను. ఏడ్చుట యైన నెఱుంగను. రక్షింపుము.

నంద—ఏడుచువై ఖరి యింతటినుండి యవిచ్చిన్నముగ నేర్చుకొని యాపనియందు విద్వాంసురాల వగుదువుగాక!

ముర—హా! చంద్రగుప్తా! చంద్రగుప్తా! రాజు నన్నుఁ దృజించునెడల

సీబ్రతు కేమికావలసినదిరా ? తండ్రీ—(వచ్చుచున్నది.)

సునం—ఏమియగుట కేమున్నది ? మగధరాజ్యమున నాతఁడు పట్టాభి
షిక్తుఁడగును.

ముర—హా ! చంద్రగుప్తా ! (చంద్రగుప్తుఁడు పర్యవేషించుచున్నాఁడు.)

చంద్ర—అమ్మా ! ఎందులకేడ్చెదవు ?

ముర—నాకును జాణక్యునకును సంబంధమున్నదని యెవఁడో
తుచ్చుఁడు నెప్పినమాటలను విని రాజు నన్నుఁ దృజియింపఁద
లచి యున్నాఁడు. నీవైన నాతనికాళ్లమీఁదఁబడి ప్రార్థింపుము
నాయనా !

చంద్ర—అమ్మా ! ఎవ్వరేమనిననేమి ? ఇందులకై దుఃఖ మొందెదవా ?

గీ. అతఁడు నావంటివాఁడు నే నతనివంటి

వాఁడ నొదు, నాతనికాళ్లపైనఁ బడెడు

సంతనైన్యము నా కేల ? నదియుఁగాక,

మ్రొక్కుటయె చేతగా దమ్మ మొదటినుండి.

చాణ—(తనలో) సెబాసు. ఈసింహాసనమున రాజ్యముఁ జేయుఁడగన
వాఁడవు నీవు. నేను జీవించియుండినయెడల నిన్ను మగధరా
జ్యాధిపతిగఁ జేయుట నిశ్చయము.

సునం—(అపవారించి) వసంతా ! చంద్రగుప్తునినోటిలోఁ జేరుఁడు
నిప్పులను బోయుము. వానికప్పుడే రాజలక్షణము లగపడు
చున్నట్లున్నది.

వంద—ఓరీ ! కులటాసుతా ! నీవు నావంటివాఁడవై నా సింహాసనము
నధిష్ఠింపఁదలచినవాఁడవు, నాకు మొక్కుదువఁటరా ! నీతల్లి
వంటి స్వభావముకలవాఁడవే నీవుఁ గూడ నగుదువు. ఇంతకా
లముచుండి పోషించిన నన్ను విడిచి బ్రాహ్మణునిఁ జేరుటయం

దెంత విశ్వాసము నీతల్లి నాయెడలఁ గనఁబఱచినదో నాకు
మొక్కుటయందు నీ వంతభక్తిఁగనఁబఱచుచున్నావు. ఛీ !
తుచ్చుఁడా ! నీమోముఁ జూడరాదు.

చంద్ర—గీ. నదసదూహరహితధరాజాని విడిచి

ప్రిప్రవరుఁ జేరువేశ్య పవిత్రశీల ;

దోషరహిత యాతల్లిని దోచినట్టి

తండ్రి కెఱఁగని సుతుఁడు నిందుండుకాఁడు.

చాణ—(తనలో) భరి చంద్రగుప్తా !

నంద—రాక్షసా ! నాకు వీరి మొగములు చూడ నసహ్యముగ
నున్నది. శీఘ్రముగ వెడలఁగొట్టుము.

రాక్ష—(అపవారించి) మురాచంద్రగుప్తులనుగూడ చాణక్యునిఁ బంప
దలఁచుకొన్న పశ్చిమసాంచాలదేశాధిపతియొద్దకే పంపినయె
డల నాతఁడు వీరిని కారాగృహమందుంచుటగాని లేక వధిం
చుటగాని తమయాజ్ఞానుసారముగఁ జేయును. అక్కడకుఁ
బంపు మని సెలవా ?

నంద—(అపవారించి) సరే కాని వారు గమ్యస్థలమును జేరువఱకును
వారి కక్కడ విధింపఁబడు శిక్షమాత్రీ మిచట వెల్లడిచేయకు.

రాక్ష—(అపవారించి) మహాప్రీతా ! చాణక్యునిఁ జంపుమని యుత్త
రము వాయుమని సెలవా ?

నంద—గాజలసంగతి తెలియనిమ్ము. ఆహా ! చాణక్యా !

ఆ. ఇంతవాని నన్నె యిట్టే మోసం బిది

చేసినపుడు నిన్నుఁ జేయ కున్నె ?

ఈవుగూడ ననుభవించువుగాక వి

శ్వాసహ్రస్వమునను వచ్చు బాధ.

వసం—(తనలో) అపూర్వశాపము ! అబ్బ ! అపూర్వశాపము.

రాక్ష—రాక్షేంద్రా ! చాణక్యునిపెట్టెలో నే మేమి రాజకీయవ్యవహారమునుగుఱించినతాళపత్రము లున్నవో యని యాతనిపెట్టె నుండి యాతనియెదుటనే తీయించిచూచిన ట్లేమఱుకాదా ?

నంద—సరే.

చాణ—ఇదిగో తాళము.

(రాక్షసుఁడు పెట్టెఁ దీయుచున్నాఁడు.)

(నేపథ్యమందు) (జ్యోతిషికుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

వసం—రాక్షేంద్రా ! మీకుఁ గోపమునిలిచియుండఁ గనె నే నెవరి నైశే పురుషునిఁ గొట్టుటకు ముచ్చటగ నున్నది.

నంద—ఎవరిని గొట్టుదువు ?

వసం—ఇదిగో ! ఈభట్టనాథుని—

(భట్టనాథుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

నంద—భట్టనాథా ! నీవుకూడ మురయింటికి చాణక్యునితో నెందుకుఁ బోయితివి.

భట్ట—మఠ కొకప్రశ్నముఁ జెప్పఁబోయితిని.

నంద—చంద్రగుప్తునిపట్టాభిషేకమునుగుఱించిన ప్రశ్నమేనా ?

భట్ట—అది యదయమున నైనది.

నంద—ఇప్పుడు తిరిగిప్రశ్న మేమి ?

భట్ట—పోఁగొట్టుకొనిన గాజు లెక్కడ నున్నవోయని—

వసం—రాక్షేంద్రా ! వీడుగూడ దొంగలజట్టులోనివాఁడే.

(భట్టనాథుని రెండుచెవులను బట్టుకొని) చిడుముపట్టినవాని

వలెఁ బసపునూనె యొడలికి రాచికొనుచు నాగు పెలుకవలె

“ బిబిబి ” యని యెఱుచుచు జగన్నాథ దేవస్థాన మహానద

మును గవిపెట్టుకొనియుండక యిక్కడ కేలవచ్చితివి ? (నెత్తి

మీదగొట్టుచుఁ ద్రోసివేయుచున్నాఁడు.)

రాక్ష—ఇవియన్నియుఁ దీసి యుచ్చటరుంచినాను. ఇవి తాళపత్రములు.

ఇవి భూకృష్ణపత్రపుటము.

నంద—ఈట్రమున నేమున్నది ?

రాక్ష—ఎఱుంగను.

నంద—పరువుగనున్నదే (విప్పచు) ఆహాహా ! ఇవిగో ! మురయొక్క

గాజులు. ఓరీచండాలుఁడా ! నీగొంతుఁ గోయఁదగినదే. గాజు

లసంగతి యెఱుంగ నని చెప్పితివికాదా ? నీపెట్టెలోని కెటుల

వచ్చినవి ? ఓసీపాపీ ! అంకుమగనికి గాజులిచ్చి పంచపక్షినిఁ

ప్రశ్న లడుగుచుంటివా ?

రాక్ష—(తనలో) చాణక్యునిపెట్టె మాఱుతాళమునఁ దీసి యీగాజుల

నే నందులో నుంచివాను.

(ప్రకాశముగా) మహాప్రభూ శాంతింపవలెను.

నంద—(అపవారించి) చాణక్యునిజంపవలసినదనియే నీవు చెప్పినవైఖ

రిని బాంచాలాధిపతి కుత్తరము వ్రాయుము.

రాక్ష—(అపవారించి) చిత్తము.

సునం—(అపవారించి రాక్షసునితో) చంద్రగుప్తునిఁగూడఁ జంపునటుల

వ్రాయరాదా ?

రాక్ష—(అపవారించి సునందతో) చాణక్యుఁడు చచ్చిననాతఁడు చచ్చి

నట్లే (ఉత్తరమున)యుట నభినయించి) (ప్రకాశముగ) ఓసో

దరుఁడా ! మత్రిశిఖానుజీ ! ఓమురా ! మీనేరములు స్థిరపడి

నవి. మీకు దేశత్యాగశిక్షను రాజుగారు విధించినారు. పాం

చాలదేశాధిపతి యొద్దకుఁబోయి యక్కడనుండును. చంద్రగు

పునిఁగూడ మీరు తీసికొనిపొందు. సేవకులారా ! మీరు
సేనాధిపతి నడిగి యేఁబదిమంది భటులను మీతోఁగూడ
సాహాయ్యముకొఱకు దీసికొని వెళ్లవలెను. మీరు వీరితో
నాదేశమునకుఁ బోయి వారిసక్కడ చేర్చి యాయుత్తరము నా
రాజునకుఁ గనఁబఱచి, యతని స్వహస్తలిఖితమైన ప్రత్యుత్తర
మును దీసికొనిరండు. నోదరుఁడా ! నమస్కారము. మీకు
రాజసేవయు, నాకు మీసేవయు, నేటితోఁ బుణ్యము తీజినవి.
ముర—రాధా! (తనలో) ఇంక నాకెక్కడినాథుఁడు! (స్వీయ) అయ్యా!
నమస్కారము. అక్కా! నీసవతి నైన నేను నీరచారికవలెనే
యింతకాలమును గాఢక్షేపము చేసితిని; దయయుంపుము.

సునం—నిచారవిహ్వలతచే మూఁగ నైయున్నాను.

ముర—సుహారాజా! నన్ను జాణక్యనితోఁ బంపక, వేరొక స్థలమునకుఁ
బంప వేఁచుచున్నాను.

నంద—రాక్షసా! దానిని నోరుమూసికొనునుని చెప్పము.

చాణ—రాజా!

గీ. ఏను దూరమునకు నేగుచుంటిని, నీను

రాజ్యవృద్ధిఁ గాంచఁ బ్రాప్తిలేదు,

నీవు బాగుపడుట నేఁజూడ నిటుమీఁద,

శిరువంశవృద్ధి నేను జూడ.

(మురాచంద్రగుప్తచాణక్యలతో సేవకులు నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

నంద—రాక్షసా! చాణక్యని మనమిత్రుఁడు వధించునుగద!

రాక్ష—ఎంతమాత్రమును సందేహములేదు.

నంద—అబ్బ! ఉదయముననుండి యొక్కటయందోళనము. ఇప్పుటికిఁ
గడతేజనది. దేహి! లోనికిఁ బోవుదము రమ్మ.

(ఇద్దఱును పోవుచున్నాడు.)

వసం—యజ్ఞపశువులను బట్టి నట్లు పట్టి గొంతుకలు కోసినాము.

(హా హా హా నవ్వుచున్నాడు.)

రాక్ష—చాణక్యఁ డింత శీఘ్రముగఁ బరిభవించఁబడి వెడలఁగొట్టబడు నని నే ననుకొనలేదు. చాణక్యఁడు జీవించియుండినయెడలఁ జంద్రగుప్తునకుఁ బట్టాభిషేక మగుట నిశ్చయముసుమా! ఏ మైన సేమి యనుకూలముగ నే జరిగినది.

వసం—(గుండెలుకొట్టుకొని) ఇంత వాని సాహాయ్యము నీకుఁగలిగినప్పుడు కొదవయేమి?

రాక్ష—ఇంటికేబోయి సావకాశముగ మాటలాడుకొందము రమ్మ.

వసం—ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించుచున్నాను.)

ద్వితీయాంకము ముగిసెను.

శ్రీ

పచండచాణక్యము.

తృ తీ యాం క ము.

పాటలీపురమునందలిపీఠి.

[ఇందుశర్మ ప్రవేశించుచున్నాడు.]

ఇం—ఓదాగ్ధువాడు దగ్గఱలేనప్పుడేడ్చుట శప్తముగదా! ఎవరు వారు?

కృత్రివాడులాగుననున్నాడు. ఈలాగున నేవచ్చుచున్నాడు.

ఇంకఁ బ్రశస్తముగ నేడ్వవచ్చును. (ఏడ్చుచున్నాడు.)

(భృంగారకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

భృం—అయ్యా! ఎందున కేడ్చుచున్నావు?

ఇం—“మా” (గట్టిగ నేడ్చుచున్నాడు.)

భృం—ఏడువక చెప్పుము.

ఇం—“మే” (గట్టిగ నేడ్చుచున్నాడు.)

భృం—ఇదివఱకు ‘మా’ అని ఏడ్చితివి. ఇప్పుడు ‘మే’ అని ఏడ్చుచున్నావేమి?

ఇం—మామే (గట్టిగ నేడ్చుచున్నాడు.)

భృం—మకారమునకుఁ దప్పగుణితము చెప్పుకొనుచుంటివా!

ఇం—(ఏడ్చుచు) మా మేనమామ కాలముచేసినాడు.

భృం—మేనమామ యనఁగ నెవరు?

ఇం—తల్లికి సోదరుడు.

భృం—తల్లికి సోదరుడని యెఱుఁగుదును. ఆయన పేరేమి?

ఇం—తల్లికి 'అనితప్పఁగా ఆయన' అనెడ రేమి? మాతల్లి 'స్త్రీ'.

భృం—మీ తల్లిమాట యడుగుట లేదు. మీ మేనమామ మాట యడిగితిని.

ఇం—(ఏడ్చుచు) నాయనా! యితనితనిమాట యేమున్నది? చచ్చియే పోయినాఁడు.

భృం—అబ్బ! అతనిపే రేదయ్యా?

ఇం—(ఏడ్చుచు) పేరు మాసిపోయిన దని యేడ్చుచున్నాను.

భృం—ఛీ! నీయేడుపున కేమిగాని నీవు నాప్రాణము విసిగించుటచేత నా కేడుపు వచ్చుచున్నది. చచ్చిన యతనిని చావకముం దే పేరునఁ బిలిచితిరో చెప్పుము.

ఇం—చావ లేదు నాయనా! చచ్చినయెడల నాకింత యేడుపెందునకు? (ఏడ్చుచున్నాఁడు.)

భృం—ఇప్పుడు చచ్చెనని చెప్పితివికాదా ?

ఇం—ఇప్పుడుగాదు. నెలక్రిందట జరిగినసంగతిని జెప్పినాను.

భృం—నెలక్రిందటయైన నాతఁడు చచ్చెనా?

ఇం—లేదు—లేదు—చంపఁబడినాఁడు. (ఏడ్చుచున్నాఁడు.)

భృం—ఎవరిచేత?

ఇం—పశ్చిమపాఞ్చాలదేశాధిపతి యగుయాడవసేనునిచేత.

భృం--మీమేనమామ యక్కడి కెందులకుఁ బోయెను?

ఇం--మురాచంద్రిగుప్తులతోడ నాతఁడుకూడ నచటికిఁ బంపఁబడెను.

భృం--అటులైన మీమేనమామ చాణక్యుడా?

ఇం--కాదన్నవా రెవ్వరు?

భృం--ఈయరణవార్త నీ కెట్లు తెలిసినది?

ఇం--వారి నటకుఁ దీసికొని వెళ్లి నరాజభటు లారాజుగారియొద్దనుండి
నందరాజుగారికొక లేఖను దీసికొనివచ్చిరి. నాకొక యుత్తరముఁ
గూడ నిచ్చిరి.

భృం--నీయుత్తర మెవరియొద్దనుండి?

ఇం--మా మేనమామ యొద్దనుండి.

భృం--ఆతఁ డేమని వ్రాసెను?

ఇం--ఏమున్నది? యాదవసేనుఁడు నన్ను మండలికిఁ బిగముల క్రిందట
ఖండించివాఁ డని.

భృం--ఛీ! అటులేల వ్రాయును? నీ చేతిలోనిది యుత్తరమేనా?

ఇం--అవును.

భృం--ఏది చదువుము.

ఇం--కన్నీళ్ళ చేతఁ జూపానుటలేదు. (ఏడ్చుచున్నాఁడు.)

భృం--అంత యేడ్చిన లాభమేమి? కన్నులు తుడిచికొని చదువుము.

ఇం--తుడుచుకొన్న లాభములేదు.

భృం--ఎందుచేత?

ఇం--చిన్నతనముననే తల్లిదండ్రులు స్వర్గస్థులైనయదృష్టహీనునకక్షర
జ్ఞానముండునా?

భృం--అంత ప్రయోజకుఁడవా? ఆయుత్తరము నాచేతిలో యెత్తి
పడవేయుము.

(పడవేయుచున్నాఁడు.) (చదువుచున్నాఁడు.)

గీ. యెరిని బడయ నున్నాఁడ నీపురమునందు

కొడుక వైనను నీవె యల్లుడవు నైన

నీవె నినుఁబెంచునాకొఱ కీపు సేయ

వలయు నది యేదో యయ్యది సలుపు మయ్య!

ఇం—అది చేయుచు నేయున్నాను. (అనివడ్చుచున్నాడు.)

భృం—ఏడువునుని యతనియభిప్రాయము కాదు. అతని పుణ్యగతికి నీవురక్తియ తాచరిపునుని యాతనియభిప్రాయము. చాణక్యనిగతి యిట్టాలయ్యెనా? పాపము!

ఆ. అవనినాధునిదయ యాకస్మికముగాఁగ
సరుని నుద్ధతగతికి రయముగను
లేవ నెత్తి యచట వేవిడుచును సుడి
గాలి లఘుపదార్థకమునువలెను.

ఇం—సుడిగాలిచేపైనుండివిడువఁబడినలఘుపదార్థ మాలస్యపతనమొందును. రాజుచే విడువఁబడినవాఁ డల్కవలె శీఘ్రపతనమునొందును.

భృం—పాపము! మురయొక్కగతి యేమయ్యెను?

ఇం—గొప్పవాఁడు యావనానుభవము తీఱినపిమ్మట విడిచివెట్టినవెల యాలి బ్రతుకుకంటె నీచ మైనగతికి వచ్చినది.

భృం—అనఁగా.

ఇం—వార్ధకమున నట్లుత్యజియింపఁబడినవారకాంత పూర్వసంపాదితా భరణముల నమ్ముకొని తినును. అట్లులైన జీవనోపాధిని జేసికొననీయక మురయొక్క యాభరణముల నన్నియు నొలిచి యాదవసేనుఁ డీరాజనొద్దకుఁ బంపెను. చంద్రగుప్తునిమెడలోని పతకమును, బాణశ్యునిచేతికత్తియుఁ గూడ బంపెను. చంద్రగుప్తుని శాశ్వతముగఁ గారాగృహబద్ధునిఁ జేసెను.

భృం—కారాగృహనివాసమునకు మితియుండవలెనే. శాశ్వతముగ నన నేమి? ఎన్నటి కితనికి విడుదలయేలేదా?

ఇం—ఉన్నది.

భృం--ఎప్పుడో?

ఇం--అతనియాత్ర దేహమునుండి విడుదల మైనప్పుడు.

భృం--ఈసంగతులన్ని నీ కెట్లా తెలిసినవి?

ఇం--రాజభటులు తెచ్చిన యాదవ సేవవిరచిత మగు నుత్తరమును
విగ్రరగ సభలో బరమానందభరితుడై మనరాజు చదివెను.
సేనప్పు డక్కడనే యుంటిని.

భృం--బ్రహ్మహత్యా యు సంకోచింపక యాదవసేనుఁ డెంతవని
చేసెను!

ఇం--చేసినందున కిప్పుడు బాగుగ ననుభవించుచున్నాఁడు.

భృం--ఎటులు?

ఇం--బ్రహ్మహత్యాదోష మతని కిన్నులఁ బట్టుకొనినది.

భృం--కన్నులు పోయినవా?

ఇం--పోయినయెడల నదృష్టవంతుఁడె. పోటు, సలుపు, మంట, తగ్గి
యుండును.

భృం--ఆలాగుననా? కన్నులు జబ్బుగ నున్నవా?

ఇం--కాకేమి! బ్రహ్మణాధిక్య మంగీకరింపని బౌద్ధచతుర్వాదముఁ
కీతని సేత్రరోగము ప్రబలమైన యాక్షేపణముసుచు!

భృం--బౌద్ధసేవఁ జేయుచున్నాడా?

ఇం--జగన్నాథసేవఁ జేయుఁబోవుచున్నాఁడు.

భృం--స్వామిసన్నిధానమువలనఁ బాపనివృత్తియై కన్నులు నిలుచునని
కాఁబోలు సేమి?

ఇం--ఏమో! అయినను జగన్నాథస్వామికిఁ గన్నులఁ బోఁగొట్టుటయొ
దున్నచుహిమ యిచ్చుటయందుఁగూడ నున్నట్లు వాడుకలేదు.

భృం--స్వామిని సేవింపఁగూడరాదుగాని జేసినవారి కట్టికీడు తటస్థము

నని చెప్పదురు. కాని యాదవసేనుఁ డప్పడే యాత్రాపరుఁ
డై బయలుదేరెనా?

ఇం--అతఁ డెల్లుండి యుదయపురమునకువచ్చును. కన్నులుండఁగ నేమన
నండమహారాజుగారినిఁ జూడవలెనని యున్నది. కావున నక్కడ
కాతని తమ్మని వేడుకొనుచు వ్రాసికొనెను.

భృం--నందుఁ కాతనినిఁ జూడఁబోవునా?

ఇం--ఇంతకు ముందే వసంతునితోడ నొకఁడిద్దఱు పరిచారకులతో
డను బయలుదేరినాఁడు. చాణక్యునిఁ జంపి విశ్వాసమునుగఁ
జఱచినవానిని జూడకుండునా?

భృం--రాక్షసుఁ డింటియొద్దనే యున్నాఁడు కాఁబోలును!

ఇం--అవును. అయ్యా! నిన్ను నేనింతకుముందు చూచియుండను. నీ
వెవఁడవు?

భృం--రాక్షసప్రోత్సాహముచేత రాజ్యాధిష్ఠనివారణమునకు గ్రహ
శాంతులు సేయునిమిత్తము రాజుచే బిలుపింపఁబడిన బ్రాహ్మ
ణులలో నొకశిష్యుఁడను.

ఇం--నీచేరు?

భృం--భృంగారకుఁడు.

ఇం--అంగారకునికి నీకు నొక్క-వల్ల భేదమేనా? అయ్యా! ఈదుర్నిమి
త్తము లాశ్చర్యకరముగ నున్నవికావా?

భృం--అవును.

సీ. నీరదంబులనుండి తొరనీరముజాలుఁ

గమకానిమిషమకరములతోడ

నర్క-వేణముమోసె నంబుజపరిపంశి

తఱచురాహుగ్రస్తతను దపించె

ధూమ కేతుయుగంబు ద్యోవీధిఁగనుపట్టె
కొఱవిడయ్యంబులు దిరిగెఁ దటచు
నాకాశమున నదృష్టాగ్నేయకీలలు
గ్రాలగఁ జక్కలు రాలుచుండు

తే. గీ. కుక్క లేచ్చెడు నక్కలు గూయుఁ బులుఁగు
లిండ్ల నెక్కి ఉ ఊ యని యెలుఁగు లెత్తి
కూయుఁ వలక్రిందుపట్టులు మేయుటకును
బయల రెపరెపలాడును బట్టపగలె.

(నేపథ్యమందు) భృంగారకా ! నవభాస్యములు లేచ్చెదనని శబ్ద
ముంకను రాకున్నాడవని గురువుగారు నీయెడలఁ గోరముఁ
జేయుచున్నారు.

భృం—ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. అయ్యా! నేనుఁ జూయెదను.

(భృంగారకుండు పోవుచున్నాడు.)

ఇం—మేనమామ కాలముచేసినాడు. ఇంక నాకుపెండ్లిచేయువా
రెవరు? ఈదుర్నిమిత్తములు భయంకరములుగనున్నవి. పనిముష
మునందు మఱగింతునో! దేహ మశాశ్వతము. అనుభవింపఁ
దగిన వన్నియు ముక్కున నూపిరి యుండఁగనే యనుభవింప
వలెను. చచ్చిన తరువాత నిఁకేమున్నది? కావున, నింక నాకు
సానివీధియేగతి. ఇంకను స్నానమవశిష్టముగనున్నది. పోయెదను.

(ఇది విష్కంభము.)

ఉదయపురమునందలి యుద్యానవనము.

[నందూడు, వసంతుడు పోవేళించుచున్నారు.]

వసం—యమునిచేతిలోనే జరులకు మరణ మున్న యెడల నేడు మనము

మరణమునకు మిక్కిలి సరూపముగ నున్నారము సుమ • !

నంద—ఏమి? అటు లనుచుంటివి.

వసం—ఉదయపురము పాటలీపురమునకు డక్షిణముగనున్నదికాదా !

అందుచేత మనము యముని కిదివఱ కున్నప్పటికంటె నెక్కువ
దగ్గఱగనున్నారము. అందువలనఁ దదీయహస్త గతమరణదేవత
కును మిక్కిలిదగ్గఱగనే యున్నారము. మహారాజా! రాక్షసుఁడు
మనకంటె నతృప్తమంతుఁడు సుమా!

నంద—నిందుచేత?

వసం—మనతోఁ గూడ రాకపోవుటచేత! మనము రెండ్రోజులనుండి
వృధగఁ బొంచాలాధిపతి కొఱ శీయారంగనిపెట్టుకొనియుం
డుటవలనఁ బొందుచున్న శ్రమ మాతనికే దప్పినది కదా !

నంద—ఈమాత్రపుదేహశ్రమమున కేమికాని యనిర్వచనీయమైన
యొక మనోవికారము నన్ను చేధించుచున్నది.

అ. వె. మురకు శిక్ష యయ్యె, నురి మెందెఁ బాణక్యుఁ
డరినిసుతుఁడు బద్ధుఁ డయ్యెఁ బ్రజల
మోదహేతుమధ్యమున నైన నాచిత్త
ముత్తలపడుఁ గృపణుచిత్తమటులె.

వసం—చాణక్యుఁడు తలఁదెగినవాఁ డయ్యెనుఁ దాఁబేలువలె జీవించి
యుండఁడకదా !

నంద—యీదవసేచుఁడు నాకెంతయుపకార మొనర్చినాఁడు.

వసం—చాణక్యవధచే నాతనికిఁ గన్నులు రుజాపీడితములు కాకుండిన
యెడల—

నంద—నీయభిప్రాయమేమోకాని బ్రాహ్మణహత్యచే నతనికా సేత్రి
రోగము రాలేదని నాయభిప్రాయము.

వసం—విశ్వాస మెఱుంగనివానియెడల నుపకారమారకు సేసినందుకు
వచ్చియుండునా?

నంద—ఛీ! నీబుద్ధిహీనత నాకువిశ్వాసహీనత నాలోపించుచున్నది. నా
మిత్రుని యక్షిపీడకు బ్రాహ్మణహత్యయే కారణమగునెడల
నట్టిహత్యకుఁ గారణభూతుల మైన మన కేబాధయు నేల
కలుగ లేదు?

వసం—కలుగనివేళయైనదా? నాకుఁ బ్రాణము లణచేతిలోనున్నవి.
చాణక్యుఁడు నానీడవలె నన్ను మెఱుంగించుచున్నట్లున్నది.
ఎవరిమాట వినినను నాకుఁ జాణక్యునిమంటవలెనే యున్నది.
కన్ను లిట్టే మూసికొనినఁ జాణక్యుఁ డట్టయెదుట భయంకరా
కారముతో నిలువఁబడియుండును. కర్మముచాలక రాలిరినిదుర
పట్టఁగఁ జాణక్యుఁడువచ్చి పలుమ్మని నాయెదుఁజొమ్ముపై కెక్కి
నేను నీతోడఁ జెప్పినయసత్యవార్తలకు—(నోరుమూసికొని తెల్ల
బోవుచున్నాఁడు.)

నంద—ఏమి! నాతో నీవుచెప్పినవి మిథ్యావార్తలేనా?

వసం—మహాప్రభూ! రాక్షసప్రోత్సాహముచే నతనిపై యసత్యవా
ర్తలు కల్పించి నీతోఁ జెప్పితి నని యుతఁడు నాపై నేరము
మోపి నానాలుకఁ గోసినట్టి—

నంద—నీకు స్వప్నము వచ్చినదా?

వసం—ఔను మిత్రమా! చాణక్యుఁడు బ్రహ్మరాక్షసులైనట్లు నాకు
నమ్మకము.

నంద—ఛీ!

వసం—శాద్ధమత మందు కంగీకరింపదా యేమి? మిత్రమా! యాదవ
సేచునితోడ నేనుగూడ జగన్నాథయాత్రకుఁబోదునా?

నంద—జగన్నాథసేవ నీకులభించుట మరణించిన తరువాతనే.

వసం—అప్పుడైనను మీకు లభింపదుకాఁబోతును! మిత్రమా! కొండ
చిలువవాతఁ బడనున్న కప్పలవలె మనము గ్రామమునకు విశేష

దూర మగు నీయరణ్యమున నుండనేల? ఇంటికిఁ బోదమురమ్ము.

నంద—మిత్రునిఁ జూడకుండనే?

వసం—కాదు—మృతిని జూడకుండనే.

నంద—ఇప్పు డంత భయకారణ మేమి వచ్చినది?

వసం—అదిగో! చాణక్యఁడు---

నంద—గీ. పిఱికివానికి నెడలోన దిరుగుతలఁపు

లన్నిరూపవంతంబు లై యక్షిగోచ

ర మగుభయముచేఁ గల్పనాద్రఢిమచేత

గాఢశేముషీయతమహాకవివలెను.

వసం—(కన్నులు మూసికొని) అయ్యయ్యా! అదిగో చాణక్యఁడు!

[సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నంద—నీవెవడవు?

సేవ—నేను సాంచాలాధిపతి సేవకుఁడను.

నంద—అతఁడు వచ్చుచున్నాఁడా?

సేవ—చిత్తము. మారాజేంద్రుఁడు నేత్రతోగియగుటవలన దీపికాంతిని
సహింపలేడు. దీపములనుఁ దగ్గింపవలసినదని నన్నుఁ బంపి
నాఁడు.

నంద—పిఱి తప్ప మిగిలినదీపము లార్ప సేవచ్చును.

(సేవకుఁడార్పించుచున్నాఁడు.)

వసం—మహాప్రభూ! నామనోలోగము చీకటిని నహింపలేదు.

సేవ—అదికాక—

నంద—ఇంకమతియేమి?

సేవ—మారాజునకు బాధచే మనస్థిమితచాలదు. కావున, మీ యొద్దనున్న బరిజనులందరను బంపివేసివేడుకఁజెలికాఁడు, మఱి మొదలగునొక శిద్ధతితోమాత్రమే మీరుండవలెనని ప్రార్థనా పూర్వకముగ నాతఁడు మనవిచేసికొనుచున్నాఁడు.

నంద—ఇంతమాత్రమునకే ప్రార్థనయేల? మామంత్రిరాలేదు. మే మిద్దఱమే వచ్చితిమి. మీగిలినపరిచారకులను గ్రామములోనే యుంచి నారము.

సేవ—చిత్తము. నేను సెలవుఁ దీసికొంటును.

నంద—సరే. (పోవుచున్నాఁడు)

వసం—తీతువుకూత వినినరోగిచిత్తమెటులుండునో వీని మాటల వినిన నాచిత్త మారీతిగనున్నది.

నంద—మరేమియు భయములేదు. (వీపుపైఁజెఱచుచు.)

వసం—అయ్యయ్యో! నన్నెవరో చంపుచున్నారు.

నంద—మరెవరునులేరు; నేనే.

వసం—మహాప్రభూ! నన్నుఁగొట్టుటకు నేను నీ యెడల నేమి దోహద మొనర్చితి నని నీయభిప్రాయము?

[తెరలో బిగ్గరగ]

అ! అ! ఇంకను నందరాజు నెడల దోహదమొనర్చువాఁడెవఁడు? పరమా నీచుఁడును దోహియు నైనచాణక్యుఁడు మాతాజగారిచేఁ జిత్ర వధ సేయఁబడఁగ మఱివృథండునకు సాహసించెను?

నంద—చూచితివా! నాఁడు సాంచాలాధిపతియొక్క సేవకుఁడని తోఁచుచున్నది.

నీ ద్విజాదుల సన్నిధి నాసాముఁ దిన్నవాఁడూ
కుటిలశత్రువునై నాగొంతు గోయ నెంచె,
నీను డితిరరాజభటుఁడు నే నెఱుంగని
వాఁడు నామేలు గోరెను గాలమహిమ.

వసం—ఓ. ఓ. ఓ. యని యఱచుచు నీవక్కలు నాపైకి వచ్చుచున్నవి
నేను నీవించియుండగనే వీరికివేయునా?

[తెఱలో ఓ. ఓ. ఓ. యని పెద్దధ్వని యగుచు]

నంద—యాదవసేనుఁ డాందోళికా రూఢుఁ డయి వచ్చుచున్నట్లున్నది!

వసం—వృత్తుఁడేవత నన్ను పీలుచు చున్నట్లున్నది.

[తెఱలో]

ఆపు సవాదియూపు! ఇచ్చటనే దిగిపాదచారి నైనందవక్రశ్రీని
నేమిఁగ వలెనిని మూరాజుగారు నాతోఁ జెప్పినారు.

నంద--ఆహా! విశ్వాసముయొక్కచుహిమ!

వసం--ఆహా! ప్రాణముయొక్కతీపి.

[తెఱలో]

నీ వచ్చిమోత్తరి సంచాలనతిడి, వంగ
జనవశేష్యహితునికి, శాజన్యభినికి,
దుష్టచాణక్యకిరన్యగేంద్రునికి, బద్ధ
చంద్రగుప్తుకి జయము జయము జయము.

వసం--హరిహరీ!

నంద--నందహితుఁడని, చాణక్యహితుఁడని బద్ధచంద్రగుప్తుఁడని పిలిపిం
చుకొనుచున్నాఁడు. కాని, యాదవసేనుఁడని పిలిపించుకొనుటయే
మానివేసినాఁడు.

వసం--యాదవసేనుఁడే కాకయుండగూడదా? హరిహరీ!

నంద--ఏమి యిటు లనచున్నావు?

వసం--“బద్ధచంద్రగుప్తునికి జయము జయము జయము” అని వినబడెను
ఈమాట మన కమంగళకరము కాదా??

[తెరలో]

ఓభటులారా! మీరందరును దూరముగఁ బొండు; నేనుబిలిచి
నప్పుడు రావచ్చును. నేత్రపాద సుంకుచున్న రాజగారు మిమ్ముల
నందఱనుఁజూచి చీకాకుపడును. పొండు. పెంటనే పొండు.

వసం--ఇది యంతయు మాయవలె నా కేమీకాని తోఁచుచున్నది.
మహాప్రభూ! ఇప్పుడైన పోదమురమ్ము.

నంద--ఓయి పిఱికివాడా! భయపడకుము. పారిపోకు. నేను నీ చేయి
పట్టుకొందును. (చేయిపట్టుకొనుచున్నాఁడు)

[తెరలో]

మహాప్రభూ! మీ చేతిని నేనుబట్టుకొని మెల్లఁగ నడిపింతును.

నంద--వసంతా! చూడు! అదిగో! యాదవసేనుఁడు భటసాహాయ్య
య్యముచే వచ్చుచున్నాఁడు,

గీ. కన్నుచాలనివాఁ డెంతగాత్రదార్థ్య
యుతుఁడయినఁ బరాధీనుఁడై వెతనుజెందు
బుద్ధి చాలనియతఁడు శ్రీపూర్ణచక్ర
వర్తియైనను సేవకువారఁ బడును.

[తెరలో]

ఆలాగుననే! ఆలాగుననే!

వసం--మన కీప్రాణసంకటమైన యుపశుతి యెచ్చటిది?

నంద--యాదవసేనునికి సేవకుఁడు “ఆలాగుననే ఆలాగుననే” అని
దారిని దెలుపుచున్నాఁడు. మిత్రమా! పాంచాలాధిపతీ!
యాదవసేనా! (చాణక్యుఁడు రాజవేషధరుడై ప్రవేశించు
చున్నాఁడు.) ఆహా! మిత్రమా!

గీ. అక్షిరోగి వగుట నాకుపచ్చని వస్త్ర
మునను ముసుగు వైచుకొనిన నీడు
వదనమండలంబు వజ్రలెచు శైవలా
నీకపిహితపుండరీకమటులె.

చాణ—(ఉస్సురనుచున్నాడు.)

వసం—(తనలో) గీ. పొరకనుల నాకృమింపగఁ బుట్టవెడలి
మూషికంబుల నీక్షించి బుస్సుమనెను
ప్రబలకాకోదరములీల వాఁడెవండా
ముసుగులోనుండి మముఁజూచి బుస్సుచునును.

చాణ—(ఉస్సురనుచున్నాడు.)

సంద—రాజసఖా ! నమస్కారము.

చాణ—(ఉస్సురని తల వంచుచున్నాడు.)

సంద—గీ. నరపశువు కోధచిత్తుడు షరమనీచు
డైన చాణక్యచండాలు నట్టెచంపి
ననుఁ గృతార్థుఁ జేసితి వజ్రతను హరించి
శునినిఁ శ్రోచిన శ్రీబుద్ధమూర్తివలెను.
యాదవసేనా ! మిత్రుని నన్ను బిగ్గఁ గాఁగిలించుకొనుము.
(గాఁగిలించుకొనుచున్నాడు.)

చాణ—(గాఁగిలించుకొని)

గీ. బ్రాహ్మణుని జంపఁదలఁచిన పాపమునకు
దురితశూన్యతా సతిఁదోయు దోషమునకు
బాలు గుణజాలు శిక్షించుపాతకమున
కిదిగో మూఁడింటి కొక్కటె యిదిగోపోటు.
(గుండెలలోఁ బొడుచుచున్నాడు.)

నంద-హా ! యాదవసేనా ! హా ! హా !

(నేల వ్రాలుచున్నాడు.)

చాణ-సేవకా ! యీతుచ్చుని పట్టుకొని యటకుఁ దీసికొనిపోయి
నీయొద్దనున్న కత్తితో వీని కన్నుల నూడఁదీసి యిటు తీసికొ
నిరమ్ము.

వసం-అయ్యయ్యో ! అయ్యయ్యో ! రక్షించు. రక్షించు. నేను
దుర్మార్గుఁడను. నీచుఁడను. నీయెడలద్రోహ మొనర్చివాఁడను.
రక్షించు.

చాణ-(తన్నుచు) పొమ్ము.

(సేవకుఁడు తీసికొనిపోవుచున్నాడు.)

నంద-హా ! మిత్రమా ! యాదవసేనా ! నన్నుఁ బొడిచిన యీ బాకు
మొనయంతరిశ్వాస మైన నీహృదయమున లేకపోయెనా !

చాణ-నేను నీమిత్రుఁడనుగాను. కన్నులులేని యాదవసేనుఁడును
గాను. (మోమున ముసుఁగు తీసి)

గీ. కుటిలుఁ డౌరాక్షసుఁడు పల్కుకొండెములను

గనులు గానక వినుచు నెవ్వనిని నీవు

నాఁడు సభలోఁ బరిభవించినాఁడ వట్టి

ద్విజుఁడు చాణక్యసచివుఁడు వీడె నీడె.

(గుండె చటచుకొనుచున్నాడు.)

గీ. గాడిదా ! యని తిట్టితి జ్ఞప్తి యిపుడు

చేసికోర చీ ! వాచాట ! శ్రీమదాంధ

చిత్ర మూర్ధాభిషిక్తుల శిరము నిటులె

తన్ను గాడిదెయే మైనఁ దప్పుగలదె ?

(శిరముపైఁ దన్నుచున్నాడు.)

సంద--(కన్నులు తెరిచి) ఛీ ! చాణక్యా ! ఛీ ! వెరుక మురకు దొంగతనముగ ననుభవించితివి. ఇప్పుడు నన్ను దొంగతనమునఁ బొడిచితివి. ఛీ ! నీపౌరుషము. నీమొగముఁ జూడకూడదు.
(కన్నులు మూసికొనుచు.)

చాణ--గీ. ననుఁ దఱుగు మంచుఁ బాంచాలనాథునకును
దొంగవార్తను బంపుట దుష్టబుద్ధి
పౌరుషంబయ్యెనేమి ! ఛీ ! పాపి ! నేను
గలియఁబడి నిన్నుఁ జంపఁగఁగాకయున్నా ?

ఆ. వె. అంకుతనపునాటి రచ్చలోకలదోష
మెఱుంగనట్టి నన్నుఁదరిసి నాను
జుట్టు చేతఁబట్టి యిట్లు లీడ్చితివిగా
రాత్రివోవఁ బగలు రాకయున్నా ?
(జుట్టు పట్టుకొని యీడ్చుచు.)

సంద--రోమరోమకూపమున కొక బాతుఁ దీసికొని నీవు నన్నుఁ బొడిచినను మురయెడల నీవు నాకుఁ జేసినద్రోహమునకంటె నెక్కువఁజేయఁజాలవు.

వసం--(ప్రవేశించి ఏడ్చుచు) మహాప్రభూ ! నిర్దోషమైన మురయెడల నసత్యవార్తను గల్పించిన నాకుఁ బ్రాయశ్చిత్తమైనది. కన్నులు పోయినవి.

సంద--(కన్నులు తెరిచి) ఆ ! ఆ ! ముర దోషరహిత యేనా ?

చాణ--తృటికాలములోఁ జచ్చుచున్నావు. ఇప్పుడైన జ్ఞానవంతుఁడవు గమ్ము. విను. విను.

వసం--చంద్రగుప్తునికిఁ బట్టాభిషేకయోగమున్న దని భట్టనాథుఁడు చెప్పటచేత సునంద కసూయకలిగి రాక్షసునిచేత నాచేత నీతంత్రమును జేయించినది. ఉత్తరము--

నంద--తెలిసినది. ఇంక జెప్పకుము. చాణక్యుడా! నమస్కరించు
చున్నాను. క్షమింపుము. నాకుఁ దగు శిక్షఁ జేసితివి.

చాణ--భీ! కులపాంసనుఁడా! ఈశిక్ష నీకుఁ జాలదు. నేను నీపై నెటులు
పగఁ దీర్చికొందునో చెప్పెదను వినుము.

ఆ. వె. నీవుచచ్చువెచుక నీవశనాశనం

బేనుచేయువాఁడ నింతనిజము

క్షత్రియాన్వయంబు కడలేర్చి యశ మొందు

శాద్రీయాపపరశురామునటులె.

నంద--హా! హా! హా! ప్రాణములు పోకున్నవి. వేగఁ గత్తిని దీయము.

చాణ--హా! హా! హా! 'యన్నవాఁడవు' 'హరి' యనలేవా! హరి నీకు లేఁడు
కాఁబోలును. లేఁడిని నీవనుకొన్న చాణక్యుడేయుండఁగా జగ
స్తంతయు నున్నాఁడనుకొన్న హరి నీకు లేకపోయెనా? భీ!
బాధపితాచమా! (తన్నుచున్నాఁడు.)

నంద--(హా హా యనుచున్నాఁడు.)

చాణ--ఓరీవసంతా! పతివ్రతయైన మురయెడల దోషారోపణము చేసి
నందునకేకాదా నీకన్నులు పోయినవి?

వసం--చిత్తము. (కాళ్ళపై బడుచున్నాఁడు.)

చాణ--బ్రహ్మచారిపై వ్యభిచారదోషమారోపించినందుకు నీ కేశిక్ష
కావలసియున్నది?

వసం--అయ్యో! అయ్యో! రక్షించు. రక్షించు. దేవి ప్రోద్బలముచే నే
నట్లు చేసితిని. నేను దోషిఁడను.

చాణ--సేవకా! అతఁడు నిర్దోషుఁడగును. అతనిని ఖండింపవలదు. దోష
ముచేసిన వాతని జిహ్వాదానినే ఖండింపుము.

వసం--అయ్యోయ్యో! నాకుకొసినయెడల మరఁగితు నేమో!

చాణ--ముల్లూడఁదీసిన కందిరీగవలెనా? సేవకా! వీనినిదీసికొనిపోమ్ము.
(తన్నుచున్నాఁడు)

వసం--వైదికునినూతనతాకిక మధికారిగొంతుకకోతకును, తననాలుక
కోతకును దప్ప మఱియెందునకును వినియోగింపదని నేననుకొ
నినయట్లే యయినది. అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో!
(వచ్చుచు సేవకునితోఁ బోవుచున్నాఁడు.)

చాణ--ఓరీ! నందవశువా! కటికవానిచేతఁబడకుండ బ్రాహ్మణునిచేతు
లో నీకు వధ కలిగినది. నీది పుణ్యజన్మము. ఇకఁబాపుము.
(కత్తిఠీయుచున్నాఁడు.)

నంద--హాహా!

చాణ--హా! నేతోత్సవముగ రక్తము స్రవించుచున్నది.

గీ. నీకు దహనసంస్కారమే లేకయుండుఁ
గాతఁ గాతులు నక్కలు గ్రద్దలైన
నిన్నుఁ చాఁక కుండెడుఁగాత! నీకు నీళ్ళు
నొసఁగువాఁ జొక్కడును లేకయుండుఁ గాత!

గీ. దిశకు నొక్కనిగా దశదిశల కేను
బలి నిడఁగ నెంచితిని నీడువంతు దీతె
నింక నీసుతనవకంబు నిట్టులే వ
ధించి మత్స్కోధశక్తిని దృష్టిపఱుతు.

[తెరలో] హా! హా!

చాణ--విదూషకుఁడు చచ్చుచున్నట్లున్నది.

ఆ. తె. అర్కుఁ దస్తమించునదనున సంజకెం
జాయ యెటులు కనులఁ జల్లఁబఱచు
నటులె పీఁడు చావ నన్రపూరచ్ఛాయ
నేత్రీవర్షమయ్యె నేడు నాకు.

సేవ--(ప్రవేశించి) శిదూషకుడు కాలధర్మమునొందినాడు.

చాణ--అ. వె. మరణవార్త లిట్లు సరససంగీతమై

నాదుచెవుల సోకి మ్రోదమిచ్చె

నిట్టి మృదులగాన మే విననెంచితి

నందకులము నాశ మొందువలకు.

సేవకా! నందవధనాటకమున మనయంక మైనది. ఇంక మనము నిష్క్రమింపవలెను. పల్లకిలో నేను గూరుచుండి తలుపు వేసికొన్నతరువాత సేవకుల నందఱినిఁ బిలువము.

సేవ--చిత్తము. మహాప్రభూ! బహుజాగరూకతగ వచ్చితిమి; అటులనే పోవలెను. మీరు జీవించియున్నట్లు యాదవసేనుభార్యయైన నెఱుంగదు.

చాణ--(తనలో) యాదవసేనుఁడే నందునిఁజంపినట్లు లోకమంతవెల్లడియగును. యాదవసేనుని ఖండించుటకాతనిపై రాక్షసుఁ డొకగొప్ప పైశ్యమునుబంపకలేప్పడు. నందరాజు సేన లపరిమితములు. సేనాధిపతు లసాధ్యులు. యాదవసేనుఁడు స్వల్పసేనలతో వారినిగెల్పుట దుర్లభము. కాన నుపాయముచేత వారిని ఖండింపవలెను. పాటలీపురమునకు నామిత్రు నొకని నొకకార్యమునకై పంపవలసియున్నది.

గీ. బ్రాహ్మణ పరాభవము సేయు రాచపంద

కెప్పు డిట్టిగతియె సంభవించుచుండు

నుత్కటాన్నత్యమును బొంద నున్నమాన

వుండు నావలెఁ జచ్చినట్లుండవలెను.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీ పంచండచాణక్యము.

చ తు థాం క ము.

పాటలీపురము--వేశ్యవాటిక.

[మైత్రేయుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

మై—చాణక్యహితుడైన నేనాతనిచే నిక్కడికిఁ బంపబడితిని.

గీ. బాలికాగీతసాధన ధ్వనియు శబ్ద
ములకొలుపు చిప్పతాళపు గిలుకురవము
కట్టమద్దెల బొబ్బలఁ గలిసి యిద్ది
వేశ్యవాటిక యని నాకు వెల్లడించు.

అ. కుచ్చుతలలవారు కోరచూపులవారు
వెకిలినవ్వువారు విట్టివీగు
వారు కప్పపండ్లవా రెండలోని తూ
నీఁగలట్లటు నిటు నూఁగుచుండు.
అఱిగో! ఎవ్వఁడో యిటకు వచ్చుచున్నాడు.

[ఇందుశర్మ ప్రవేశించుచున్నాడు.]

ఇం—;“హె. హె. హి” అనినవ్వుచు) పల్లెటూరి వెట్టిమొగమువలె
నున్నది. వేశ్యవాటికలో రుద్రాక్షదానము లమ్మనచ్చితివా?
మై—(తనలో) శుంఠ కధిక్షేపణము మొందుగదా!

గీ. విటులు వీరంచుఁ గొందఱవెట్టిమొగము
లందె వ్రాయఁబడును వీరి కనుభవంబు
సున్న యల్లరియెక్కువ సొమ్ముపోక
యపయశమురాక యట్టి సన్యాసియితఁడు.

గీ. కిక్కురన కన్నికొంపలఁ జక్కఁబెట్టి
రొక్క యెక్కువపోసిక చెక్కుచెదర
కడఁగి మడఁగి బైరాగిలా గన్నియుడిగి
నట్లుగా గొందరుండు) నే నట్టివాఁడ.

ఇం—నోరుమూసికొని యూరకుంటివేమి?

మై—వాఁగక నోరుమూసికొనుము.

[తెరలో]

ఇందుశర్మా! నన్ను నోరుమూసికొనుమంటివా? పట్టెడ యిచ్చెడ
ననిచెప్పి ఛీ! సిగ్గులేదా?

మై—(తనలో)“ఇందుశర్మ” అని పిలుచుచున్నది. ఏఁడేకాఁబోలును
జాణిక్యుని మేనల్లుఁడు. లేక మఱియొకరో తెలిసికొనెదను. ఈతని
లో స్నేహమునకైవచ్చిన నాకీతనిలో వైరమెందునకు?

(ప్రకాశముగా) అయ్యా! నిన్ను దిట్టుచున్నట్లున్నవా రెవరు?

ఇం—చెప్పెదను విను. ఈనాగికి—

[తెరలో]

ఇంతవఱకు నాగమణి. ఇప్పుడు నాగియయ్యనా! జోగినైతి
గావున నీయ శక్తిలేదని చెప్పలేకపోతివా?

ఇం—మొదట దీనికిఁ బట్టెడ యిచ్చెడననిచెప్పి పదునాల్గిరోజులు సహ
వాసముచేసితిని. ఏనాడుదారములపట్టెడ కావలయుననిచెప్పినది

మై—ఇప్పటికి నీయలేకపోతివా?

ఇం—ఇచ్చితిని. బదునేరుదారములుగల పనునాటుమూళ్ళపట్టిడనిచ్చితిని.

మై—(నవ్వుచు) అన్నిమూళ్ళపట్టిడ యుండునా?

ఇం—ననారుపట్టిడ.

మై—అదియెందులకు?

ఇం—ఇంటచున్న పదిమందికి గొంతుక కురిపోసికొనుటకుఁ జాలవలదా?
ఏమిచేయుమంటివి?

[తెరలో]

నీ మేనమామ గొంతుక కురిపోయుటచేత నతని వంశనాశపమై
నది చాలదా?

మై—(తనలో) ఇతని మేనమామ చాణక్యుడని మఱిత నమ్మకము
కలుగుచున్నది.

ఇం—ఆ. గడియకొక్కసానిగా నాటునెల లిట

గడపినాడ విలువ నుడువరాని

భూవసతులు సతులముద్దుకాళ్ళకు దిగఁ

దుడిచివైచి పాఁడొచ్చినాడ.

ఆ. గన్వలేడు బూటకములఁ గాలక్షేప

మింతదనుకనయ్యె నింక నేమి

గతి వెలసతిలేనియతఁడు భూభర మాల

పొత్తులేని కారుగిత్తవలెను.

మై—మీ తల్లిదండ్రులు జీవించియున్నారా?

ఇం—ఉండినయెడల నిప్పుడు నావై ఖరిఁజూచి యాత్మహత్యఁ జేసికొన
కుందురా?

మై—నీవువారకాంతావినియోగముచేసినదంతయుఁబితృత్తధనమేనా?

ఇం—కాదు. రాజమంత్రియగు మేనమామ సంపాదించినది.

మై—నీమామ చాణక్యఁజేనా?

ఇం—జీవించియుండినప్పుడు.

మై—అమితధనసంపాదకుండును విశేష బుద్ధిమంతుఁడు నైన నీ మన
మామయొక్కపోలిక నీకెక్కడను గనఁబడదేమి?

ఇం—వీపుమీదనున్న డెదుటకెల్లు కనఁబడును?

మై—అదియేమి?

ఇం—తామర.

మై—తామరసోద్భవునిరాణి యగుసరస్వతితోఁ బ్రమాణముఁ జేసిన
యెడల నీకు శుభకర మగునొకరహస్యమును జెప్పెదను.

ఇల—ప్రమాణము చేయవలెనా? మాలతియింటిలోనికళాశాస్త్రమును
దీసికొనివత్తునా?

మై—వేశ్యాకాంతలగృహము సమీపముననే యున్నది. కాపున నిష్క్ర
ముగ మాటలాడుము. భగవద్గీత యిదిగో దీనిని దలపైఁ బెట్ట
కొని ప్రమాణము చేయుము.

ఇం—సరే. కాని, మాలపల్లెలోనికి సాలగ్రామ మేల తెచ్చితివి?

మై—వారవనితాదాసుఁడనైన నీగీతాకాలక్షేపముచేతనే పవిత్రుఁడ
ననిపించుకొనుచున్నాను.

గీ. పేలు కురుపులు గల్గి సంపెంగనూనె
నున్న సానిక్కిల్లంటు విటోఁగ్రోగ్య
మానటులె దుష్టచిత్తము వారికభోప
రివచనసహితమై జనప్రీతిఁ జెందు.

ఇం—అట్టిదిక్కుమాలిన వెలయాలు నీకెక్కడ లభించెను?

మై—అదిగాక.

గీ. శ్రీవరుఁడు స్నిగ్ధచర్మంబుచేత మనల
యందలియసహ్యతలఁగప్పె నటులె మనసు

నందలిపిశాచిని వరద్రదాక్షమాల

లను విభూతిరేఖలఁ గప్ప మనకుఁ దగఁదె?

ఇం--(గీత నెత్తివై నుంచికొని) గీతాశాస్త్రవేద్యుఁ డైనశ్రీకృష్ణుని
పాదారవిందములతోడు నేను రహస్యమును వెల్లడిచేయను.

మై--దాణక్యుఁడు జీవించియున్నాఁడు.

ఇం--సంతోషకర మైనరహస్యమును జెప్పెదవంటివే !

మై--హరిహరీ! నీ కీవార్త దుఃఖకరమా?

ఇం--అతనిధన మంతయు నాశనముఁజేసిసండువకు వాకతనిచే నెంత
శిక్షతటస్థించునో!

మై--ఏబాధలేకుండ నేను జేసెదను లెమ్ము.

ఇం--పోసినాయనా! గూఢములో నున్నశ్రేష్ఠవిత్వము చెప్పదూడేకు
వాఁడు దాణక్యుఁడు జీవించియున్నపంగతి నాతో నిదివఱకే
చెప్పినాఁడునుమా!

మై--అయ్యయ్యో! వానికెట్లు తెలిసెను?

ఇం--చెప్పెదను వినుము. కీరనాసికమేవత్త కీమధ్యమునఁ గీళ్ళన్నియు
తోళ్ళనలె వాచినవి.

మై--పాపము!

ఇం--దానిదికాదు. నాది. కుంటివైద్యుఁడు దానికీళ్ళకు దూదికిట్టవల
సినదని చెప్పినాఁడు. దూదితెన్నుని కీరనాస నన్ను రోజురోజును
వేధించుకొని తిన్నది. ఏమిరాభగవంతుఁడా! అని యోజించితిని.
నూమేనమామ తలగడ యొకటిమాత్రమె యింటిలో నిలిచి
యుండెను. ఇల్లంతయుఁ బేనుకొరికినవాని తలవలెనుండెను.

మై--అతలగడ నేకించుటకు దూడేకులకవినిఁ బిలిపించితివా?

ఇం--తట్టికవికాదు. శ్రేష్ఠకవి. తలగడపైఁగొడ్డఁజింపుచు దాని రంధ్రము

లోనున్న చిన్నయుత్తరమునుఁ దీసి చదివెను.

మై--అదియెవరు వ్రాసినది?

ఇం--మామేనమామ. “ఉరినిఁ బడయచున్నాఁడ నీపురమునందు ” అని చదివి “ఉరినిఁ బడయచు” అక్కడకొక్కయే కేకినాఁడు. ఉన్నాఁడనీపురమునందు’ అని వేఱుచేసి అక్కడ వేఱుగ నేకినాఁడు. “ఉరినిఁ బడయచున్నాఁడ నీపురమునందు” అని తిరుగఁదోడియేకి మీమేనమామ జీవించియున్నట్లీయుత్తరమే చెప్పుచున్నవనెను.

మై--(నవ్వుచు) ఇంతేగద!

ఇం--మామేనమామ యురి నెట్లు తప్పించుకొనెను?

మై--అతఁడు మురాచంద్రగుప్తులతోఁ బశ్చిమపాంచాలమునకు నడ రాజభటానీకసహితుడై పోయి యాదవసేనరాజును గాంచి యాతనితో నేమిమాట లాడెనో తెలియదుకాని యారాజు చాణక్య నానుఁ డయ్యెను.

ఇం--అతనియెద్ద పురుషవశ్యమౌత్ర మున్నది.

మై--నీయెద్ద స్త్రీవశ్యముఁగూడరున్నది.

ఇం--అటులైన నాకీచిచార మెందునకు?

మై-- గీ. అతనివాక్యలహరి వితతకోపునినైన

శాంతమూర్తిఁ జేయఁ జాలునన్య

నాగసారపుష్పదులనాదము భీషణ

శీవిషముచు గునుకఁ జేయనట్లులె.

గీ. ఎట్టిస్థబ్ధునైన నిట్టే ద్వేషోద్ధతుఁ

గానొనర్చు వచనకలన నతఁడు

చల్లనైనరాతిస్వమయాభరతి భగ్గు

మనుచు మండఁజేయు నర్కునట్లులె.

ఇం—ఈపనిని నేను జేయఁగలను. అందున కీవాడసాను లందఱును సాక్షులు. ఒక్కమాటఁ జెప్పుచున్నాను వినుము. ఆశచేతఁగాని యెవ్వరును స్వాధీనులుకారు. కొలఁదికాలముక్రిందటనేనొక వేశ్యకుఁ గంకణములిచ్చెదననిచెప్పి కొన్నిరోజులువెట్టియాసపెట్టితిని.

మై—తుదకీయ లేకపోతివా?

ఇం—ఒక్కటిచ్చితిని.

మై—కంకణములు రెండుండునుగదా!

ఇం—ఒక్కదానితోడనే నేత్రములఁ గావలసినన్ని కంకణములుపూర్తియయ్యెను.

మై—దాడ విలుగఁగొట్టి యేడ్పించితివా?

ఇం—ఆ. అఱగడియక్రిందటికంటె నివ్వడు నీముఖమం దెక్కువ తెలివి గనఁబడుచున్నది. సానివీధిలోనున్న మాహాత్యమే యిది.

మై—ఇందుకర్థా! ధనములేనవ్వడు నీకు వారకాంతలపై నింతయాశయేల?

ఇం—ఓనువెట్టివాఁడా! ఆశలేనియెడల సృష్టియేలేదుకదా!

గీ. ఆశ ప్రబలము భువిలోన నందుపైని
 స్త్రీలపై నాశ యింతని చెప్పఁ దరమె?
 ఆశ లేకున్న జగతియే యనవసరము
 సర్వమాశామయం బొట సత్యమగును.

మై—నీవు సానికే గల్పించినట్లే నీమనమామయునుయాదవసేచునిగిగాప్ప యాశకల్పించినట్లు తోచును. అయినను నాకీవిషయమున నిశ్చయము తెలియలేదు.

ఇం—ఆయాశ యేదో నాకుఁ జెప్ప నక్కఱలేదు.

గీ. నిజధరణిఁ బాలనముసేయ నేర్చులేని
 రాజు పరరాజ్యలక్ష్మికై భ్రాంతిఁజెందు

గృహవనిత నేలఁజాలని రేవణ పర

కీయఁగని గుట్టు-గుట్టుకు గ్రుక్కి-ళ్ళు మ్రొంగు

మై--నందవంతఁజేదముఁ జాణక్యుఁడు సేయఁగఁ దన్మగధరాజ్యమునందు

యాదవసేరుఁడధిష్ఠింపవచ్చు ననునాశ యాతనికిఁ గలుగఁగనే-

గీ. మిత్రమరి యయ్యె, నరి పాణిమిత్రుఁ డయ్యె,

గనకకాంతౌవిలోలితత్సౌధపునకు

క్షయరుజాన్వితునకు మాక్షికం బసహ్య

మగుచు, జితకాయ హితపదార్థ మగును.

అట్టి ద్రవిణాశచే యాదవసేరుఁడు నందవధికార్యంబునఁ జాణ

క్యుని కుట్రలోనికిఁ జేరి యాతనినిఁ జంపితివనియుఁ చంద్రగుప్తుని

గారాగృహమందుంచితివనియుబ్రహ్మహత్యాఘము దనకునేత్ర

పీడాకరమయ్యెననియు జగన్నాథసేవకుఁ బోవుచున్నత న్నుదయ

పురమునఁ గలిసికొనవలెననియు నందరాజున కసత్యవార్తాసహిత

లేఖనుజాణక్యునిప్రోత్సాహముచేనాతఁడునందునిపేరవ్రాసెను.

ఇం--చాణక్యుఁడు నాకుఁగూడఁ దనమరణమునుగుఱించిన యుత్తర

మును వ్రాసెనే?

మై--నీ వక్షరజ్ఞానశూన్యుఁడవగుటచేత నదిపలుపురకుఁ గనఁబఱతువని

యు, మైలపట్టుడువనియు, నుత్తరక్రియలచరింతువనియుఁదన్న

లకముగఁ తనమరణవార్తయథార్థమని శుఱింతస్థిరపఱననియును

నీకట్టి యుత్తరమును వ్రాసినాఁడు.

ఇం--ఉత్తరక్రియలనినజ్ఞాపకమువచ్చినది. మరణమునొందనివానికొఱకు

నేనుత్తరక్రియ లాచరించితి నే! ఏమికావలసినది?

మై--మతసంబంధ మైనప్రాయశ్చిత్త మున్నదనియాలోచించుచుంటివా?

ఇం--ఏమతప్రాయశ్చిత్తమైనను వారవనితలు నాకుఁజేసిన ప్రాయశ్చి

శ్రమమునకుఁజాలదు. అందుకొఱకు నేనాలోచించుచుండుటలేదు. కాని దానదిగ్ధి నామలందు నేను బ్రాహ్మణుకిచ్చినసొమ్ముచుతిరిగి రాబట్టుకొనవచ్చునా లేదా అనియూహించుచున్నాను. కాని, మిత్రమా! చాణక్యుఁ డురిదీయఁబడుచుండఁగఁ దాము చూచితిమని రాజభటులే చెప్పినారే. వా రెట్లు మోసపుచ్చఁబడిరి?

మై--మగధరాజ్యమంత్రీ యగుచాణక్యుఁడు రాజద్రోహియగుటచేఁచురిఁ దీయింపఁబడునుగనుక చూచువారలందఱును రావచ్చునని తన రాజ్యమందంతటను యాదవసేనుఁడు సాటింపఁబుచ్చెను. ఉరి రోజున ననేకలక్షలజనసంఘము చూచుచుండఁగఁ జాణక్యుఁ డురిస్థలమునకుఁ దన్నుఁ గొనిపోవు పుష్పభరితమైనశకటమును జాముప్రొద్దుండఁగ నెక్కెను. సాయంకాలమగువఱకు నూరే గించి చీకటిపడినతరువాత నురికంబములయొద్దకుఁ దీసికొని పోఁబడెను. జరిగినచిత్రమేమనఁగా బండికి రెం డర లుండెను. పైయరపైఁ జాణక్యుఁడు బహిరంగముగ నుండెనుగాని యడు గరలో నొకమూఁగవాడుంచఁబడెను. ఉరికాలమునందు రెం డరలకు మధ్యనున్న దారిగుండ చాణక్యుఁడు క్రిందియరలో నికిఁ దిగి యచటనున్న మూఁగవానిని బైకిఁ ద్రోసెను. సంజ చీకటిని వాఁ డురిదీయఁబడెను. చాణక్యుఁడు చచ్చెనని జను లందఱు మిన్నుముట్టనార్చిరి. తరువాత బండి తిరిగి కోటలో నికిఁ బోయెను. చాణక్యునికొఱకుఁ ద్రవ్వింపఁబడిన పాతాళ గుహలో నాతఁడు రేయుంబగళ్ళు నివసించుచున్నాఁడు. అతఁడు జీవించియున్న సంగతి రాజు, మఱియొకభటుఁడు, సీవు, నేనుఁ దప్ప మఱివ్వరెఱుంగరు. నందరా జెవరిచేతఁ చంపబడె నని యిచ్చట వాడుకగ నున్నది?

గీ. విటులు వీరంచుఁ గొందఱవెట్టి మొగము
లందె వ్రాయఁబడును వీరి కనుభవంబు
సున్న యల్లరియొక్కవ సొమ్ముపోక
యపయశమురాక యట్టి సన్యాసియితఁడు.

గీ. కిక్కురన కన్నికొంపలఁ జక్కఁబెట్టి
రొక్క మెక్కువపోసక చెక్కుచెదర
కడఁగి మడఁగి బై రాగిలా గన్నియుడిగి
నట్లుగా గొందరుందు) నే నట్టివాఁడ.

ఇం—నోరుమూసికొని యూరకుంటివేమి?

మై—వాఁగక నోరుమూసికొనుము.

[తెరలో]

ఇందుశర్మ! నన్ను నోరుమూసికొనుమంటివా? పట్టెడ యిచ్చెద
ననిచెప్పి ఛీ! సిగ్గులేదా?

మై—(తనలో)“ఇందుశర్మ” అని పిలుచుచున్నది. ఏఁడేకాఁబోలును
జాణిక్యుని మేనల్లుఁడు. లేక మఱియొకరో తెలిసికొనెదను. ఈతని
తో స్నేహమునకై వచ్చిన నాకీతనితో వైరమెందునకు?

(ప్రకాశముగా) అయ్యా! నిన్నుఁ దిట్టుచున్నట్లున్నవా రెవరు?

ఇం—చెప్పెదను విను. ఈనాగికి—

[తెరలో]

ఇంతవఱకు నాగమణి. ఇప్పుడు నాగియయ్యెనా! జోగినైతిని
గావున నీయ శక్తిలేదని చెప్పలేకపోతివా?

ఇం—మొదట దీనికిఁ బట్టెడ యిచ్చెదననిచెప్పి పదునాల్గిరోజులు సహ
వాసముచేసితిని. ఏదారుదారములపట్టెడ కావలయుననిచెప్పినది

మై—ఇప్పటికి నీయలేకపోతివా?

ఇం—ఇచ్చితిని. బహునేను దారములుగల పదునాఱుమూళ్ళపట్టిడనిచ్చితిని.

మై—(నవ్వుచు) అన్ని మూళ్ళపట్టిడ యుండునా?

ఇం—ననారుపట్టిడ.

మై—అదియెందులకు?

ఇం—ఇంటునున్న పదిమందికి గొంతుక కురిపోసికొనుటకుఁ జాలవలదా?
ఏమిచేయుమంటివి?

[తెరలో]

సీ మేనమామ గొంతుక కురిపోయుటచేత నతని వంశనాశనమై
నది చాలదా?

మై—(తనలో) ఇతని మేనమామ చాణక్యుడని మఱింత నమ్మకము
కలుగుచున్నది.

ఇం—అ. గడియకొక్కసానిగా నాఱుసేల లిట

గడపినాఁడ విలువ నుడువరాని

భూవసతులు సతులముద్దుకాళ్ళకు దిగఁ

దుడిచివైచి పాఁజఁగోచినాఁడ.

అ. గన్వలేదు బూటకములఁ గాలక్షేప

మింతదనుకనయ్యె నింక నేమి

గతి వెలసతిలేనియతఁడు భూభర మాల

పొత్తులేని కారుగిత్తవలెను.

మై—మీ తల్లిదండ్రులు జీవించియున్నారా?

ఇం—ఉండినయెడల నిప్పుడు నావై ఖరిఁజూచి యాత్మహత్యఁ జేసికొన
కుందురా?

మై—నీవువారకాంతావినియోగముచేసినదంతయుఁబితౌర్జితధనమేనా?

ఇం—కాదు. రాజమంత్రియగు మేనమామ సంపాదించినది.

మై—నీమామృతాణక్యజేనా?

ఇం—జీవించియుండినప్పుడు.

మై—అమితధనసంపాదకుండును విశేష బుద్ధిమంతుఁడు నైన నీ మేన
మామయొక్కపోలిక నీకెక్కడను గనఁబడదేమి?

ఇం—వీపుమీదనున్న దెదుటకెట్లు కనఁబడును?

మై—అదియేమి?

ఇం—తామర.

మై—తామరసోద్యవునిరాని యగుసరస్వతితోఁ బ్రమాణముఁ జేసిన
యెడల నీకు శుభకర మగునొకరహస్యమును జెప్పెదను.

ఇల—ప్రమాణము చేయవలెనా? మాలతియింటిలోనికి శాశాస్త్రమును
దీసికొనివత్తునా?

మై—వేశ్యాకాంతలగృహము సమీపముననే యున్నది. కావున నిమ్మళ
ముగ మాటలాడుము. భగవద్గీత యిదిగో దీనిని దలపైఁ జెట్ట
కొని ప్రమాణము చేయుము.

ఇం—సరే. కాని, మాలవలైలోనికి సాలగ్రామ మేల తెచ్చితివి?

మై—వారవనితాదాసుఁడనైన నీగీతాకాలక్షేపముచేతనే పవిత్రుఁడ
ననిపించుకొనుచున్నాను.

గీ. పేలు కురుపులు గల్గి సంపెంగనూనె
నున్న సానికీల్గంటు విటోపభోగ్య
మానటలె దుష్టచిత్తము వారికభోప
రివచనసహితమై జనప్రీతిఁ జెందు.

ఇం—అట్టిదిక్కుమాలిన వెలయాలు నీకెక్కడ లభించెను?

మై—అదిగాక.

గీ. శ్రీవరుఁడు స్నిగ్ధచర్మంబుచేత మనల
యందలియసహ్యతలఁగప్పె నటలె మనసు

నందలిపిశాచిని వరదుద్రాక్షమాల

లను విభూతిరేఖలఁ గప్ప మనకుఁ దగదె?

ఇం--(గీత నెత్తిపై నుంచికొని) గీతాశాస్త్రవేద్యుఁ డైనశ్రీకృష్ణుని
పాదారవిందములతోడు నేను రహస్యమును వెల్లడిచేయను.

మై--చాణక్యుడు జీవించియున్నాఁడు.

ఇం--సంతోషకర మైనరహస్యమును జెప్పెదనంటివే !

మై--హరిహరీ! నీ కీవార్త దుఃఖకరమా?

ఇం--అతనిధన మంతయు నాశనముఁజేసినందునకు నాకతనిచే నెంత
శిక్షతటస్థించునో!

మై--ఏబాధలేకుండ నేను జేసెనను లెమ్ము.

ఇం--పోనినాయనా! నూడెములో నున్నశ్లేషకవిత్వము చెప్పదూడేకు
వాఁడు చాణక్యుడు జీవించియున్నసంగతి నాతో నిదివఱకే
చెప్పినాఁడునుమా!

మై--అయ్యయ్యా! వానికెట్లు తెలిసెను?

ఇం--చెప్పెదను వినుము. కీరనాసికమేనత్త కీమధ్యమునఁ గీళ్ళన్నియు
ఊళ్ళవలె వాచినవి.

మై--చాపము!

ఇం--దానిదికాదు. నాది. కుంటినైద్యుఁడు దానికీళ్ళకు దూదికిట్టవల
సినదని చెప్పినాఁడు. దూదితెమ్మని కీరనాస నన్న రోజురోజును
వేధించుకొని టిన్నది. ఏమిరాధగవంతుఁడా! అని యోజించితిని.
మామేనమామ తలగడ యొకటిమాత్రమె యింటిలో నిలిచి
యుండెను. ఇల్లంతయుఁ బేనుకొరికినవాని తలవలె నుండెను.

మై--అతలగడ నేకించుటకు దూదేకులకవినిఁ బిలిపించితివా?

ఇం--వట్టికవికాదు. శ్లేషకవి. తలగడపైఁగొడ్డఁజింపుచు దాని రంధ్రము

లోనున్న చిన్నయుత్తరమును దీసి చదివెను.

మై--అదియెవను వ్రాసినది?

ఇం--మామేనమామ. “ఉరినిఁ బడయచున్నాఁడ నీపురమునందు” అని చదివి “ఉరినిఁ బడయచు” అక్కడకొక్కయే కేకినాఁడు. ఉన్నాఁడనీపురమునందు’ అని వేఱుచేసి అక్కడ వేఱుగ నేకినాఁడు. “ఉరినిఁ బడయచున్నాఁడ నీపురమునందు” అని తిరుగఁదోడియేకి మీమేనమామ జీవించియున్నట్లీయుత్తరమే చెప్పుచున్నవనెను.

మై--(నవ్వుచు) ఇంతేగద!

ఇం--మామేనమామ యురి నెట్లు తప్పించుకొనెను?

మై--అతఁడు మురాచంద్రగుప్తునితోఁ బశ్చిమపాఞ్చాలమునకు నడ రాజభటాసీకసహాయుడై పోయి యాదనసేవరాజును గాంచి యాతనితో నేమిమాట లాడెనో తెలియదుకాని యారాజు చాణక్య నాసుఁ డయ్యెను.

ఇం--అతనియెద్ద పురుషవశ్యమగుత్ర మున్నది.

మై--నీయుద్ద స్త్రీవశ్యముఁగూడచున్నది.

ఇం--అటులైన నాకీచిచార మొదనకు?

మై-- గీ. అతనివాక్యలహరి వితతకోపునినైన

శాంతమూర్తిఁ జేయఁ జాలునయ్య

నాగసారపుష్పదులనాదము భీషణా

శీవిషమును గునుకఁ జేయునటులె.

గీ. ఎట్టిస్థబునైన నిట్టై ద్వేషోద్ధతుఁ

గానొనర్పు వచనకలన నతఁడు

చల్లనైనరాతిస్వమయాఖితి భగ్గు

మరుచు మండఁజేయు నర్కునటులె.

ఇం—ఈపనిని నేను జేయఁగలను. అందున కీవాడసాను లందఱును సాక్షులు. ఒక్కమాటఁ జెప్పుచున్నాను వినుము. ఆశచేతఁగాని యెవ్వరును స్వాధీనులుకారు. కొలఁదికాలముక్రిందట నేనొక వేశ్యకుఁ గంకణములిచ్చెదననిచెప్పి కొన్నిరోజులువెట్టియాసపెట్టితిని.

మై—తుదకీయ లేకపోతివా?

ఇం—ఒక్కటిచ్చితిని.

మై—కంకణములు రెండుండునుగదా!

ఇం—ఒక్కదానితోడనే నేత్రములఁ గావలసినన్ని కంకణములుపూర్తియయ్యెను.

మై—దాడ విలుగఁగొట్టి యేడ్పించితివా?

ఇం—ఆ. అఱగడియక్రిందటికంటె నిప్పుడు నీముఖమం దెక్కువ తెలివి గనఁబడుచున్నది. సానిపీధిలోనున్న మాహాత్యమే యిది.

మై—ఇందుశర్మా! ధనములేనప్పుడు నీకు వారకాంతలపై నితయాశయేల?

ఇం—ఓయివెట్టివాఁడా! ఆశ లేనియెడల సృష్టియే లేదుకదా!

గీ. ఆశ ప్రబలము భువిలోన నందుపైని
 స్త్రీలపై నాశ యంతని చెప్పఁ దరమె?
 ఆశ లేకున్న జగతియే యనవసరము
 సర్వమాశామయం బాట సత్యమగును.

మై—నీవు సానికే గల్పించినట్లే నీమేనమామయునుయాదవసేచునికిగొప్ప యాశకల్పించినట్లు తోచును. అయినను నాకీవిషయమున నిశ్చయము తెలియలేదు.

ఇం—ఆయాశ యేదో నాకుఁ జెప్ప నక్కఱలేదు.

గీ. నిజధరణిఁ బాలనముసేయ నేర్పులేని
 రాజు పరరాజ్యలక్ష్మికై భ్రాంతిఁజెందు

గృహవసిత నేలఁజాలని రేవణ పర

కీమఁగని గుట్టుగుట్టుకు గ్రుక్కిఁజూపు మింగు.

మై--నందవంశచ్చేదముఁ జాణక్యుఁడు సేయగఁ దన్నగధరాజ్యమునందు

యాదవసేఁడుఁడధిష్ఠింపవచ్చు ననునాశ యాతనికిఁ గలుగఁగనే--

గీ. మిలేమరి యయ్యె, నరి ప్రాణమిత్రుఁ డయ్యె,

గనక కాంతౌవిలోలితత్కౌధవునకు

క్షయరుజాన్వితునకు మాక్షికం బసహ్య

మగుచు, జితకాయ హితపదార్థ మగుచు.

అట్టి ద్రవిణాశచే యాదవసేఁడు నందవధతార్థంబునఁ జాణ

క్యుని కుట్రలోనికిఁ జేరి యాతనినిఁ జంపితిననియఁ చందగుప్తుని

గారాగృహమందుంచితిననియు బ్రహ్మహత్యాఘము దనకు నేత్ర

పీడాకరమయ్యెననియు జగన్నాథసేవకుఁ బోవుచున్నత న్నుదయ

పురమునఁ గలిసికొనవలెననియు నందరాజున కసత్యవార్తాసహిత

లేఖనుఁజాణక్యునిప్రోత్సాహముచేనాతఁడునందునిపేర వ్రాసెను.

ఇం--చాణక్యుఁడు నాకుఁగూడఁ దనమరణమునుగుఱించిన యుత్తర

మును వ్రాసెనే?

మై--నీ వక్షరజ్ఞానశూన్యుఁడవగుటచేత నదివలుపురకుఁ గనఁబఱతువని

యు, మైలపట్టుదువనియు, నుత్తరక్రియలాచరింతువనియుఁదన్న

లకముగఁ తనమరణవార్తయథార్థమని మఱింతస్థిరపఱచుననియును

నీకట్టి యుత్తరమును వ్రాసినాఁడు.

ఇం--ఉత్తరక్రియలనినజ్ఞాపకమువచ్చినది. మరణమునొందనివానికొఱకు

నేనుత్తరక్రియ లాచరించితినే! ఏమికావలసినది?

మై--మతసంబంధ మైనప్రాయశ్చిత్త మున్నదనియాలోచించుచుంటివా?

ఇం--ఏమతప్రాయశ్చిత్తమైనను వారపనితలు నాకుఁజేసిన ప్రాయశ్చి

త్రమునకుఁజాలను. అందుకొఱకు నేనాలోచించుచుండుటలేదు. కాని దానదిక్షిణాదులందు నేను బ్రాహ్మణకిచ్చినసామ్యుచుతిరిగి రాఁబట్టుకొనవచ్చునా లేదా అనియూహించుచున్నాను. కాని, మిత్రమా! చాణక్యఁ డురిదీయఁబడుచుండఁగఁ దాము చూచితిమని రాజభటులే చెప్పినారే. వా రెట్లు మోసపుచ్చఁబడిరి?

మై--మగధరాజ్యమంత్రీయగుచాణక్యఁడు రాజుద్రోహియగుటచేఁచురిదీయింపఁబడునుగనుక చూచువారలందఱును రావచ్చునని తన రాజ్యమందంతటను యాదవసేనుఁడు సాటింపఁబంచెను. ఉరిరోజున ననేకలక్షలజనసంఘము చూచుచుండఁగఁ జాణక్యఁ డురిస్థలమునకుఁ దన్నుఁ గొనిపోవు పుష్పభరితమైనశకటమును జాముప్రాప్త్యుండఁగ నెక్కిెను. సాయంకాలమగువఱకు నూరేగించి చీకటిపడినతరువాత నురికంబములయొద్దకుఁ దీసికొని పోఁబడెను. జరిగినచిత్రమేమనఁగా బండికి రెం డర లుండెను. వైయరవైఁ జాణక్యఁడు బహిరంగముగ నుండెనుగాని యడుగరలో నొకమూఁగవాడుంచఁబడెను. ఉరికాలమునందు రెండరలకు మధ్యనున్న దారిగుండ చాణక్యఁడు క్రిందియరలోనికిఁ దిగి యచటనున్న మూఁగవానిని వైకిఁ ద్రోసెను. సంజచీకటిని వాఁ డురిదీయఁబడెను. చాణక్యఁడు చచ్చెనని జనులందఱు మిన్నముట్టనాచ్చిరి. తరువాత బండి తిరిగి కోటలోనికిఁ బోయెను. చాణక్యనికొఱకుఁ ద్రవ్వింపఁబడిన పాతాళగుహలో నాతఁడు రేయుంబగళ్ళు నివసించుచున్నాఁడు. అతఁడు జీవించియున్నసంగతి రాజు, మఱియొకభటుఁడు, నీవు, నేనుఁ దప్ప మఱెవ్వరెఱుంగుట. నందరా జెవరిచేతఁ చంపబడె ననియిచ్చట వాడుకగ నున్నది?

మై- (తెరలో) ఆహా ! ఏమి యీవారకాంతయొక్క విలాసము !

ఆ. కంకణములు మొలయఁ గర్ణపుష్పము లూఁగ
దండకట్టువంకితాఁకునఁ గుడి
కుచ మిటొత్తిగిల్లఁ గొలఁదిచపేటం బా
సంగుతీవికనులఁ జల్లఁబఱచె.

మిత్రమా !

గీ. నెలఁత మృదులాంఁగుభుల మీట నీమ చెంప
సంపదాలీఢ మయ్యె శుష్కస్వరూప
కఠినకర్ణరుద్రాక్షసంక్రాంత మైన
యాదపుడకట్టిసాఫల్య మెన్నఁ డగునొ !

ఇందు--చతురా !

తే. బ్రాహ్మణుని నిన్నుఁగోరిన పండితేంద్రు
నమితధనవంతునీతని నతులితోరు
లలితలావణ్యలీలాశలాపవతికి
నీకుఁ బతిగాఁగఁ దెచ్చితి నీరజాక్షి !

చతు- ఆహా ! ఇందుశర్కా ! పుణ్యాత్ముడవు ! స్వప్రయోజన ధురం
ధరవ్యాపారము నవస్థాభేదముచే వదలి పరోపకారపరాయణత
నవలంబించితివా ?

మై—గీ. సౌమ్యవాక్యవిజృంభణ సరసమైన
నాదునాలుక శక్తిహీనతను బొందె
మొదట నినుఁ జూడ సర్వసంపూర్ణదర్శ
నాధ్యమాకన్ను మెఱుపుచే నైశయటలె.

గీ. ఇతఁడు నామిత్ర మగుటచే నింతవఱకు
నాహృదయసముద్ధతిఁ దెల్పె నాతి నీగు

చన్నుగవయుబ్బుసంపర్కజన్యమైతిఁ

గంచుకముచాట నేరంబుగలదె? వెలది!

చతు—(ఊవికవైపునఁజూచుకొని పైటఁబాగుగ సవరించుకొనుచున్నది.)

మై—గీ. పైటసవరించియైన నీపండితుండు

పడఁతి నీదాస్యముచుజేయఁ బనికిరాఁడె?

కాంత! సర్వశాస్త్రాంచల గ్రాహి నైన

యేను చేలొంచలమెకొన నెటులుతగన్.

[సమీపించుచున్నాఁడు.]

చతు—(కొంచెము దూరముగఁ బోవుచున్నది.)

ఇం—(తనలో) వేషమువెట్టిదిగ నున్నదికాని గండ్రిముండకొగుకే.

చతు—(నవ్వుచు) బ్రాహ్మణవర్యా! ఏమియీయసంకర్షము. తలపై
రాంకవమేమి? చెవులనుగుండలములేమి? మెడస్పటికమాల
లేమి? దేహమున విభూతిరేఖలేమి? రసనను వేదాధ్యయన
మేమి? వేశ్యపై వలవేమి? వెట్టిబడి నెంబడించుటయేమి? ఏవ
రీతవిద్వద్విట్రగేశరుండవు!

ఇం—(అపవారించి) ఊదరఁగొట్టిన యరటికాయవలె మెత్తఁబడుచు
చున్నది. వదలకు—

మై—గీ. వేషభాషలచేతనే వెలయు యశము,

మనసుఁ గన నెవ్వనికినైనఁ గనులులేవు,

బ్రాహ్మరచనలచే దానిఁ బరిగణింతు

కాన శ్రోత్రియవేషంబుఁ బూనినాడ.

అయిన

నీ. బంగారుజలతారు రంగుచీరలనీయఁ

గలనంచు నెత్తిరాంకవము దెలుపు

హరుమంజముత్యాల సరము లీగలనని
 ప్రకటితస్ఫటికమాలికలు దెలుపు
 నెప్పుడు నవరత్న హేమవార్తలఁ జెవి
 లాలింతు నని కుండలములు దెలుపు
 ఘనసారఘనసారకలితచందనచర్మ
 సేవింతు నని భూతిసేవ దెలుపు

గీ. నధరమాధుర్యమును గ్రోలునపుడు మిగుల
 పొచ్చరికఁ జేయఁగల నని యిద్దశాస్త్రు
 చయసమధ్యయనగతరసనయు దెలుపు
 శోభిత్రయస్వరూపము వేశ్యశోభకొఱకె.

చకు—ద్విజోత్తమా! మీరెక్కడనుండి దయచేసితిరి?

మై—నీవు నాయోగక్షేమమం దాసక్తిగలదానివై యడిగితివికావునఁ
 జెప్పెదను. (కొన్నియడుగులువేసి సమీపించి) అక్కడనుండి
 యిక్కడను దయచేసితిని.

చతు—(నవ్వుచు, తలవంచుకొనుచున్నది.)

మై—ఆ. మోమునందు ముందు ముసిముసినగ పుద్భ

వింప శిరమువంచు వింతసాబగు

కనులపండు వయ్యెఁగా మొగ్గుగుత్తి యు

పులిల వంగుబాతిలతికవోలె.

నేను మళయాళదేశబ్రాహ్మణుడను. ఈగ్రామమునకు వచ్చి
 రెండుగడియలైనది. నాకు మొదటిమిత్ర మిందుశర్మ. నీవు ద్వితీ
 యవు! ఈతనియింటనే యునికి.

చతు—ఇందుశర్మా! నీకిల్లుకూడ నున్నదా?

ఇం—ఈతఁడు వేయివరాలనిచ్చితొకట్టునువిడుదలఁజేసెదనని చెప్పినాఁడు.

చతు—(తనలో) ఆకస్మికమిత్రుఁ డగువీనికి వేయివరహాల సేదలఁచిన యీవదాన్యుఁడు నాకేమియిచ్చునో! భట్టనాథుఁడు నాకుఁ జెప్పినప్రశ్నము ఫలించునుగాఁబోలు! (ప్రకాశముగా) మీ కభిమానశాస్త్ర మేది?

ఇం—కొక్కొకము.

మై—మంత్రీశాస్త్రము.

ఇం—ఇంతవఱకుఁడు మంత్రశాస్త్రపండితుఁడు. నీవలన సానిశాస్త్రమునందు విద్వాంసుఁ డగును. రెండునుగలసి మంత్రీసాని శాస్త్రపండిత్యముగఁ బరిణమించి యీతఁడు మీయమ్మనఁ బోలియుండును.

[తెరలో.]

అమ్మాయీ! రమ్మ! మాటలవారేకాని మాటలవారుకారు.

చతు—అమ్మా. ఇప్పుడే వచ్చెదను.

మై—(అపవారించి) ఇందుశర్మా! ఈవరహాను దీసికొనివెళ్లి దాని గొంతుక కడ్డముగఁ బడవేయుము.

ఇందు—(అపవారించి) నాకుఁ గూడ నేమైన నిచ్చినయెడల తెక్కలు వచ్చిన నుసిపురుగువలె నేదీపికనోచేరి తిరిగివత్తును.

మై—(అపవారించి) ఇదిగో! సేపు దీనినిఁ దీసికొనుము.

(ప్రకాశముగా) ఇందుశర్మా! రాత్రిభోజనమునకుఁ బ్రయత్నము చేయవలెనుకాదా!

ఇం—ఔను. నేను బోయెదను. చతురా! దయ యుంచుము.

(ఇందుశర్మ పోవుచున్నాఁడు.)

చతు—మీరీగ్రామమున కేలవచ్చితిరి?

మై—సర్వతీర్థములను జూచి తుదకుఁ గాశిలో యజ్ఞముసేయనెంచి--

చతు—(కోపముతో) నేఁడో రేపో పోవువారికీకాలిసంకెలయెందునకు?

మై—గీ. నరుడు రంభాపరీరంభణప్రియాశ
యాగకార్యం బొనర్చెడు నట్టిఫలమె
యిచట నాకు లభింపఁగ నింకయొగ
మేల? బాలమృగవిశాలలోలనేత్ర!

(కొంగిలించుచున్నాడు.)

చతు—ఇందుశర్మమాటలు తలచుకొన్న నాకు నవ్వువచ్చుచున్నది.

మై—ఏమనెను?

చతు—యజ్ఞము చేసెద నని నీవనఁగ జ్ఞప్తికివచ్చినది.

మై—నాయజ్ఞసంభాషణ మతనిమాటలనేమి జ్ఞప్తికిదెచ్చెను?

చతు--మఱియులేదు. తానుగూడ నొకయజ్ఞమును జేయవలెనని
యున్నదనియును నన్ను సోమిదమ్మఁగఁ జేసికొందుననియు
వేశ్యామాతలను యజ్ఞపశువులుగఁ జేసెదనియును నాతోఁ
జెప్పినాడు.

మై--అతఁడు కొంటె. పరిహాసప్రియుడు.

చతు--ఏమైననేమి? చెడిపోయినాడు. నిక్షేపమువంటి చాణక్యుని
సొమ్మంతయుఁ దగులఁబెట్టినాడు.

మై--చాణక్యుఁ డన జ్ఞప్తికివచ్చినది. అతనికిని మురకును సంబంధమా?

చతు--పాపము. ముర బుద్ధిమంతురాలు. చాణక్యుడు నిర్దోషుడు.

చంద్రగుప్తునికిఁ బట్టాభిషేక మగునని యెవఁడో చెప్పఁగ
నసూయచేత నిట్టితంత్రము మాదేవి రాక్షసుని సాహాయ్యము
చే పన్ని వారలను నాశనముచేయించెను. మొదట నీయం
త్రమునాకుఁ దెలియనిచ్చినదికాదు. తరువాతఁ దానేచెప్పెను.

మై--(తనలో) ఎట్టిరహస్యము నిట్టె ముక్కు మొగ మెఱుంగని నాతో
నీవేశ్య చెప్పుచున్నది. (ప్రకాశముగా) చాణక్యుడు చంపఁ
బడెనుగాఁబోలు!

చతు--చాణక్యుడును, నందుడును నందహితుఁడైన పాంచాలాధిపతిచే జంపబడిరి.

మై--హరి హరీ! రాక్షసుఁ డెటు లున్నాఁడు?

చతు--నిరంకుశాధికారియై యున్నాఁడు. రాజబాలురకు సంరక్షకురాలై సునందయే రాజ్యమును బరిపాలించుచున్నది. యుద్ధమందుఁ బాంచాలాధిపతి కపజయము కలుగు ననియు నాతనిరాజ్యము గూడ మగధరాజ్యమునఁ గలియు ననియు రాక్షసుఁడు చెప్పుటచేత మాదేవికిఁ బట్టజాలని సంతోషముగ నున్నది.

మై--పాంచాలాధిపతికి నందుఁడు మిత్రుఁడని చెప్పితివే? అట్టి మిత్రుని నాతఁడేలఁ జంపెను?

చతు--ఆప్రశ్నయు మాదేవిగాదు రాక్షసు నడుగఁగ నాతఁడెట్లు చెప్పెను.

మై--ఎట్లులు?

చతు--పాంచాలాధిపతి మురనుజూచి మోహించి దాని నుంచుకొనె ననియు, దాని ప్రోత్సాహముచేతనే నందునిఁ జంపె ననియు రాక్షసుఁడు చెప్పినాఁడు.

మై--(తనలో) హరి హరీ! ఈమరవగాహమైన సందేహమును భేదించుటకు రాక్షసుఁ డీకల్పనము చేసినాఁడు.

(ప్రకాశముగా) ఏకకాంతాపేక్షవలన మిత్రుల కెట్టియుపద్రవము లున్నవో చూచితివా?

చతు--అఁడుది బుద్ధికలిగియున్నఁ బ్రమాదమేమి?

మై--నిజమే. కానికనకాభిషేకముచేసిన ట్లుండుటమాత్రము కల్ల.

చతు--ఇందుశర్మయింటిలోనేల? మనయింటనే నీవు నీసామ్మ మొదలగు నవి యుంచుకొనవచ్చును.

మై--(తనలో) యావద్దనమును దూరముగ నొకచోటఁ బాఠిపెట్టితిని. (ప్రకాశముగా) ఆలాగుననే. అయిన నిప్పున నాకుసామ్రోహ సకు?

చతు--(తొట్టు) పాటుతో) అటులైన నిందుశర్మయింటికొకంతసామైటు
లీయఁగలవు?

మై--మనయిష్టానుసారముగఁ గావలసినంత సామ్యము మనము చేసి
కొనవచ్చును.

చతు--నాకు నీమాటలు తెలియలేదు.

మై--అయ్యో! వెట్టిదానా! రసవాదశాస్త్ర మని వినియుండలేదా?
రాగిని బంగారమును జేయఁగల సామర్థ్యము నాయొద్దనున్నది.

చతు--అ! నిజముగానే? నిజముగానే?

మై--సందేహమేమి?

చతు--అటులైన మనయిల్లంత బంగారమగునా?

మై--భగవదనుగ్రహముండినఁ గొడువయేమి?

చతు--అట్టియనుగ్రహముండుటచేతనే నీపాదసేవ నాకులభించినది.
మాయమ్మాయి కెట్టిమగఁడువచ్చునో యని మాయమ్మ పల
వించినందునకు--

[తెరలో]

అమ్మాయి! ఇంక భోజనమక్కఱలేదా? మగనిఁజూచుకొనఁ
గినే కడుపునిండినదా?

మై--చతురా. నీవుపొమ్ము. నేనుగూడఁబోయి శీఘ్రముగభుజించివత్తును.

చతు--తిరిగి శీఘ్రముగ వచ్చెదవా?

మై--రాకపోచునా?

చతు--ఎంతశీఘ్రముగ వచ్చెదవు?

మై--(ముద్దుపెట్టుకొని) ఇంత శీఘ్రముగ వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ పంచండచాణక్యము.

పంచమాంకము.

పాటలీపురమువీధి.

[ఇందుశర్మ, మైత్రేయుడు ప్రవేశించుచున్నారు]

మై—మనయిద్దఱియొక్కయనత్యకలహము చతుర నిజమని గ్రహించి నట్లేకద !

ఇం—సందేహమేమి? ఇంకను దానితో మఱికొన్నిశంగతులుచెప్పినాను.

మై—ఇప్పుడు చతుర యింటియొద్దలేదేమి?

ఇం—కోటలోనికి వెళ్ళినది. సునందతో సీసరికి మాటలాడుచుండును?

ఈరాత్రి బహుశః కోటనుండి మనకు వార్త రావచ్చును.

మై—ఇక మనము తగుప్రయత్నములలో నుండవలెనుకాదా?

ఇం—సందేహమేమి? రమ్మ. పోదము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(ఇది విష్కంభము.)

పాటలీపురము-అంతఃపురము.

చతు--భగవంతుఁ డనుకూలుఁడు కానియెడల నెవ రేమిచేయుఁగలకు?

సునం-నట్టడవిని బలవన్మరణమునొందినభర్తకై యొకమూలగూర్చుండి యేడ్చుటకైన నవకాశములేకుండ రాజ్యతంత్రనిర్వహణము కూడ నెత్తిపైఁ బడినది. ఏమిచేయుదును?

చతు—మీకుఁ దెలియనిదేమున్నది? ప్రపంచస్వభావమును మీరెఱుఁ
గరా? ఒకచెంపఁగన్నీరు. ఒకచెంపఁబన్నీరు. ఒకచెవి నసము
సంఘీతము. ఒకచెవి నశనిచాతము. ఒకకంటనిప్పుఱవ్వ. ఒకకంటఁ
గప్పురఁపురవ్వ. ఒకచేత నువ్వులు. ఒకచేతఁబువ్వులు.

సునం—కొత్తకొత్తమాటలు నేర్చుకొంటివి. ఎవరుచెప్పిరి?

చతు—నేను బైవారికిఁ బోకుండ నాభర్త నాకు వేదాంతమును జెప్ప
చున్నాఁడు.

సునం—కృష్ణరక్షమున నాకాశవీధిని దినదినాభివృద్ధిగ నక్షత్రసంఖ్య
గానఁబడినట్లు నీదేహమున రోజునకురోజు నూతనాభరణచయ
ము కన్పట్టు చున్నది. ఈనగలన్నియు నాతఁడిచ్చినవేనా?

చతు—మల్లికకుఁ బ్రసూనకలికాచయము వసంతుఁడుకాక మఱియెవ్వఁ
డియఁగలఁడు?

సునం—అతఁడు విశేషసుందరుఁడా యేమి?

చతు—అచ్చశరత్కాలమేఘము వర్షించునా?

సునం—అ! ఈమధ్యమున నిన్ను మోసపుచ్చిన సుందరునివలెనే యండ
టుండురా? ఈతడునల్లగనుండునేమి? నల్లని బాహుని నమ్మ
గూడదుసుమా!

చతు—అట్లానే రేడుపండులోనేకదా విశేష రాగరసముండున్ను.

సునం—వేశ్యయెడల విశేషానురాగముకలవాఁడు శుంఠసుమా!

చతు—పండితు లతనియొద్ద శుంఠలు.

సునం—శుంఠలయొద్దనే పండితుఁడా? అయిన నతఁ డేశాస్త్రమునఁబండి
తుఁడు?

చతు—మంత్రశాస్త్రమున నఖండపండితుఁడు.

సునం—మనకోటలోనికి నతఁడెప్పుడు వచ్చినట్లు వినియుండలేదు. అతఁ

డాకరిధనము నపేక్షింపనంతటిధనాధికుఁడా?

చతు—వ్యవసాయిగడ్డికి యాచించునా?

సునం—బంగారమును బుడించునా?

చతు—అ!

సునం—ఎటులు?

చతు—రసవాదశాస్త్రసాండిత్యముచేత.

సునం—బంగారమును చేయుచుండఁగ నీవుచూచితివా?

చతు—అనేకపర్యాయములు. ఈవిద్యనుజాణక్యనిమేనల్లుడైనయిందు
శర్మకుఁగూడఁ నాతఁడుపదేశించినట్లున్నది. కొలఁదికాలము
క్రిందట నశనశూన్యత్వ మనుభవించినయాతఁడు తిరిగి శుక్ల
పక్షమధుకోశమువలె పూర్ణుఁడగుచున్నాఁడు.

సునం—నీవుకూడ నేర్చుకొనలేదేమి?

చతు—స్త్రీలయంతఃకరణము జల్లడవంటి దని చెప్పినాఁడు.

సునం—రహస్యము లోపల నిలువఁబడదనియా! అల్పమైనవిజారిపోవును
గాని గొప్పవి నిలుచునని చెప్పలేకపోతివా!

చతు—నిలిచినవేయి యవి పరిత్యజింపఁదగినవేయిని యాతఁడనెను.

సునం—నీకేమైన మంత్రములైనఁ జెప్పినా?

చతు—జ్యాలతలేనివింటిని బాణసంధానమెటులో యజ్ఞోపవీతలతారహి
తులకు మంత్రోపదేశ మట్టిదట!

సునం—జ్యాలత లేనివి ల్లుండునా?

చతు—కావటిబద్ధ. అది భారవహనోపయోగమే.

సునం—నీ! నీ! బ్రాహ్మణజాతికి సమబుద్ధి కలికములోనికైనలేదుగదా!

చతురా! పిదపానునితో నే హము వృత్తిచ్చేదకమైన వేదాంత
సూత్రముదప్పు మాజీయెందున తుపయోగించినదికాదా?

చతు--అబ్రహ్మణులు నేర్పుకొనదగినది యొక్కటి యున్నదనియును
దానిని నా కుపదేశించెద ననియును నాతఁడు వాదానము
చేసినాఁడు.

సునం--అదియేది?

చతు--ఎంతకాలముక్రిందట మరణించిన వార్తినైన నాతఁడు కనబఱపఁ
గలఁడు. అట్టియగుభ్రష్టవిద్య యాతనిమొదల నున్నది; దానిని—

సునం--అతఁ డట్లుచేయఁగ నీవు చూచితివా?

చతు--ఆ! చూచినట్లే.

సునం--అనఁగా?

చతు--నేను జూడలేదు. కాని యిందుశర్మచూచి నాతో చెప్పినాఁడు.

సునం--ఏవరిని?

చతు--ఈనడుమ క్షయరోగముచేమరణించిన యాతనిప్రియురాలగుశశి
లేఖను.

సునం--నిశ్చయముగఁజూచి చెప్పినాఁడా?

చతు--ప్రత్యక్షముగ.

సునం--ఆతనిమాటలు విశ్వసింపవచ్చునా?

చతు--ఆతఁడు విశ్వసింపదగినవాఁడుకాఁడు. కాని, యిప్పటియవస్థచే
నాతనిని నమ్మవచ్చును.

సున--ఎఱుంగు?

చతు--ఆతనికిని నాభర్తకును మనస్సులారంభమై యొకమానము
కావచ్చినది. ఇప్పటికిని జైకి హితులుగనే యున్నారు. అంతః
కాణిష్ఠములు మాత్రమున్నవి. ఒకరోజునబ్రహ్మగవశముచేన
భర్త లేనిసమయమున నిందుశర్మనాతో నిట్లనెను. అప్పుడా
రమును జేయువారు లోకముం దనేకసిద్ధు లున్నారు. నాని

శాస్త్రప్రవీణులనేకులున్నారు. కాని న్యూతన్వరూపములను గనఁబఱచుటయందు మైత్రేయునికిఁ గలయద్రవిహిత ప్రభావమద్వితీయము. క్రిందటి నెలఁ బరలోకగతిని జెందిన శశిరేఖను నాకుఁగనఁబఱచినాఁడు. ప్రత్యక్షముగఁ జూచినాడను. ఒడలు జల్లుమనిపోయినది. ఆహా! అతఁడు దైవసముఁడు." అనెను.

సునం—ఈమాటలాతఁడు నీతోడ ననుసరికి వాడికి గలహమారంభమయ్యెనా?

చతు—ఆరంభమై నెలయైనది. ఈసంగతి నిన్నగాక మొన్ననే నాతోడ నాతఁడు చెప్పినాఁడు.

సునం—(అలోచించి) యథార్థమై యుండవచ్చును. కాకుండినయెడల నీమగఁడు సమీపమున లేనిసమయమున నిండుశర్మ యాతని నేలపొగడియుండును?

చతు—అదిగాక యెవనిపైనంతస్తాపమున్నదో యాతనినే యేలపొగడియుండవలెను ?

సునం—ఒకవేళ నీ వేమనుకొందువో యని నీభర్తనుస్తుతించియుండునా?

చతు—అదియెంతమాత్రమునుగాదు. దోష్టసహితుఁ డగునెంతవాని నైన నెదుటనే దూషించు నిర్భయస్వభావముగలవాఁడెవ్వడు పరగుణమును బరోక్షమందే స్తుతించును. సాన్నిధ్యమందొక నిని స్తవముచేయువాఁడు పరోక్షమందు వానిని దూషించు స్వభావము గలవాఁడైయుండును.

సునం—కావున నిండుశర్మయొక్క మాటలను నమ్మకపోవుటకుఁ గారణముగ పడకున్నది. చతురా! ఏవిధముగఁ గనఁబఱచినాఁడో యిండుశర్మనడిగి తెలిసికొంటివా ?

చతు—ఒకపెట్టెయొన్నదట! అట యననేల ? నేనును జూచివాను.

ఆపెట్టెలో రెండు పెద్దయడ్డములున్నవి. ఆపెట్టెను మనయెదుటఁ బెట్టి మనము చూడఁదలఁచుకొనిన మృతస్వరూపము నాతఁడు ప్రత్యక్షము సేయునట !

సునం—చూడు ! ఇది చిత్రమైన మోసమనుకొందును. ఆపెట్టెలో పలనున్న యడ్డములలో దీపములచాలునఁ బ్రతిఫలించిన మన స్వరూపమును మనమే చూచుకొని మృతస్వరూప మనుకొందుమేమో ! అదికాక తదేకనిష్ఠగ మనమేవస్తువునైనఁ జూడఁదలఁచుకొన్నయెడల నది మనకంటఁబడును. మనస్సున కట్టి శక్తి యున్నదని చెప్పుదురు. అదిగాక యిది కనుకట్టుకావచ్చును. లేదా యంజనమువంటిమోసము గానచ్చును.

చతు—అట్లు కాదు. అట్టిస్వరూపము మనలను చూచి నవ్వుటయు, సృజ్జలు సేయుటయు, మాటలాడుటయు గూడఁ గలిగియుండునని, యిందుశర్మ నాతోఁ జెప్పినాఁడు.

సునం—అట్లులైన నత్యాశ్చర్యకరము. అతఁడు భూలోకనలినసంభవుడని చెప్పవచ్చును. మనమడిగిన ప్రశ్నముల కుత్తరములు చెప్పనేమి ? అమితాదృశము ! చతురా ! ప్రియవిశ్లేషదుఃఖ తలకిది యమితాశ్వాససాధనము సుమా !

చతు—విగతజీవులకుఁ దాత్కాలికసంజీవినీలత యగునీవిద్యతద్బంధువులకు హృదయతాపనివారణచణసుధాధారకాదా ?

సునం—నాకాబ్రాహ్మణునిఁ జూడవలెనని యున్నది.

చతు—ఆతఁడు మరణించిన తరువాతనా ?

సునం—చతురా ! పరిహాసము కాదు. నాప్రాణనాధునిపునర్దర్శనము నాకు లభింపఁజేయఁగల యీ బ్రాహ్మణు నిప్పుడే చూడగోరుచున్నాను. ఆచక్రవర్తివర్జనము నాకు దుఃఖనివార

మగుటయే కాక యీమహానుభావుని జూచుటవలన నాకు
బాపనిషాదముకూడ నగును. ఉభయతారక మగునీపనినేల
చేయఁగూడదు ? అతఁ డిక్కడికి వచ్చునా ?

చతు—మహారాజ్ఞిగారిసెల వైన రాకుండునా ? ఆయంశమునుగుఱించి
నాకు సందేహము లేదు. కాని—

సునం—మఱిదేనినిగుఱించి ?

చతు—రాక్షసున కీసంగతిని దెలుపుటను గుఱించి.

సునం—అతనితో నేలచెప్పవలెను ? రాజకార్యములయందాతని
యాలోచనముగాని యిట్టికుటుంబవిషయములలో—

చతు—మంత్రియాలోచన మనవసర మనియే నాకును దోచుచు
న్నది.

సునం—అదికాక యాతనితో సీసంగతి చెప్పిన నంగీకరింపఁడు.

చతు—అంగీకరించుట కతని కేమియవశ్యము ? నందరాజేంద్రుని
జూడవలెనని యాందోళన మాతనికుండునా ?

సునం—ఉన్నదనియే యెంచుము. ఈ బ్రాహ్మణుఁ డెవఁడో మోసగాఁ
డని పెదవి విఱిచి మనయత్నమును నిష్ఫలముచేయఁ గలఁడు.
అతనితల యెంత పెద్దదో గుండెకూడ నంతపెద్దది. అతఁడు
చాణక్యునితో సమమైనబుద్ధికలవాఁడే కాని, చాణక్యుని
సాహసము, కౌర్యము, క్రౌర్యము నీతనియొద్ద లేవు. నాకా
శ్చర్యమైనది. చాణక్యుఁడు చచ్చిన ట్లిప్పటికి నాతనికి సంపూ
ర్ణమైనసమృద్ధియు లేదని యాతఁడు నిన్ననే నాతోఁ జెప్పినాఁడు.

చతు—మామిడిపండునకు జీడివలె మహాబుద్ధిమంతునకొక వెట్టి యుం
కతప్పదు.

సునం—ఇదివఱకు వేలకొలది చారులను బాచాలవేశమునకుఁ బంపి

నాఁడు. చాణక్యునిజాడ లేశమైన లేదని యందఱునైకంత్వముగఁ బలికిరి. కాని, యింకను చాణక్యుఁడు జీవించియుండు నేమోయని సందేహపడుచున్నాఁడు. మనసేనలు యాదవసైన్యమునుమార్కొని రెండు స్థలములందు జయించెననియు నందవధికార్యమున యాదవసేనుఁడు చేసినదోహమున కాలనిసేనాధిపతులందఱు నాతని మెల్లక మనలనుఁ గలిసిరనియు నమితోత్సాహమునఁ జెప్పచు నింతలోఁ జాణక్యుఁడు జీవించియుండు నేమో యనుననుమానము మనసునకుఁదగుల మార్గముచేఁ గ్రుచ్చఁబడినగాలమును మ్రింగినచేఁపవలె బాధమొందెను.

చతు—ఇంత యనుమానము గలవాఁడు మనమియింద్రజాలముఁజూడ నొప్పుకొనునా?

సునం—ఒప్పుకొనఁడు. ఆతనితోఁజెప్పనేల? ఆతఁడువలదననేల? ఆతనిమాట మనము వ్యతిరేకింపనేల? అందుపై నాతఁడిబృంది పడనేల? ఎందునకీయనవసరమైనతోభము? నీవువెళ్లి నీపతిని దీసికొనివచ్చెదవా?

చతు—అభ్యంతరమేమి? (పోఁబోవుచున్నది)

సునం—చతురా! ఆఁగు. మన మొకసంగతి యాలోచించుకొనవలసియున్నది.

చతు—నెలవీయవలెను.

సునం--ఒకవేళ యీబ్రాహ్మణుఁడు మోసకాఁడైనయెడల మన కేమి నష్టమున్నది?

చతు--మనరాజేంద్రునిఁ జూపించినయెడల మనకు సంతోషమే, లేదా, నడునడు బాపనయ్యాయని యవతలకు సాగనంపివేయుదము.

ఇంతేకాని నడమ మన కేమి యుపద్రవ మున్నది.

సునం--అవును; నీవు పోయి అతనిని దీసికొనిరమ్ము. అతఁడొక్కఁడే
రావలెనుజూమా!

చతు--చిత్తము. (పోవుచున్నది)

సునం--పెద్దలతోఁగలసిన నందరాజవరుని నేనీరాత్రి సపుత్రకముగ
దర్శింపఁగలను.

చతు--(ప్రవేశించి) అతఁ డొక్కఁడును రా లేననుచున్నాఁడు.

సునం--ఎందుచేత?

చతు--వేసవికాలపుగొల్ల భామపురుగువలె నున్నయారఁడు--

సునం--పొడుగుకాళ్ల చే మఱింతశీఘ్రముగ రావచ్చునే.

చతు--బరువైనపెట్టెను వీపుపైన మోసికొనిరా లేనని మనవిచేసికొను
చున్నాఁడు.

సునం--అట్లులైన నత్తగుల్లవలె మెల్లగరమ్మనిచెప్పము.

చతు--తమకంగీకారమైనయెడల శిష్యునిచేబెట్టెను--

సునం--శిష్యుఁ డిందుశర్మకాదా?

చతు--ఔను. అతఁడు కోటలోనికి వచ్చువాడే!

సునం--సరే. పోయి శీఘ్రముగ రమ్మని చెప్పము.

(చతురపోవుచున్నది.)

సునం--విశ్వాసఘాతుకుడును మిత్రద్రోహియు నగు యాదవసేనుఁడు
యుద్ధమందు మాచే జయింపఁబడుఁగాఁక! మగధరాజ్యాధీశుఁడు
పాంచాలరాజ్యలక్ష్మిని నూతనవధువుగఁ జేసికొనుఁగాత! నంద
ఖండనపాపభూయిష్ఠుఁ డగుపాంచాలాధిపతిసతి నూతనవిదవగఁ
జేయఁబడునుగాఁక! నాప్రథమపుత్రుఁ డగు కృష్ణనందుఁడు
సపాంచాలకమగధరాజ్యమున శీఘ్రకాలములోఁ బట్టాభిషిక్తుఁ

డగుచు నప్తైశ్వర్యములతో నప్తసోదభులతో నిశ్చలస్వాభ్యుదయము
నుభవించునుగాత!

[తెరలో]

ఓసీ ! నీయిల్లు వల్లకాకుకాను. అమ్మా! అమ్మా! బావురు
సిల్లియొకటిచిలుకలయొక్క—తెద్దపంజరమునఁజూటి యన్నిచిలుకల
గొంతుకలను గొట్టివైచినది.

సునం—అయ్యయ్యా! శుభమునుకల్పించుకొనఁగ నశుభవాక్యములు
వచ్చినవి. కైశికీ! చిలుకల నన్నిటినిఁ జంపినప్పటి యిప్పు డెక్కడ
నున్నది?

[తెరలో]

పంజరమున నుండుమధ్యపీఠమునఁ గూరుచున్నది.

సునం—అహా ! తుచ్చుఁడైనచంద్రగుప్తుఁడు నిటుతే నందవంశనాశనా
నంతరమునఁ దక్షకవంశరాజ్యసింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁ
దలఁచుకొనినాఁడుకదా! బాలిశాథముఁడు. చాణక్యవధచే
నిప్పటి కాయుపద్రవము దాఁటినదికదా!

[తెరలో]

దాఁటలేదు. దాఁటలేదు.

సునం—ఆ. ఆ. ఆ! ఇదియేమి? హా! చంద్రగుప్తుఁడు చచ్చెననియమ్మ
తోపమానవాక్యములు నాచెవిని బడనయ్యెనుగదా !

[తెరలో]

పడుటమాట యబద్ధము. ఈమాత్రపుబరువున కేపడెదనా?
ఇంక నొక ద్వారముదాఁటినఁగాని యంతఃపురములోనికిఁ బ్రవేశింపమా యేమి?

సునం—“కడపటిద్వారము దాఁటితిమా?” యని పేటికాభారవహన

క్లిష్టఁడైనయందుశర్మ యడుగ దాటలేదు దాటలేదనిచతుర
ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నదేకాని భయకారణ మేమియులేదు.
అవయవమునఁ గురుపువేయ నది మాటిమాటికిరేగినట్లు మన
సునఁగలుగుబాధ ప్రతిస్వల్పాంశముచేతను వృద్ధియగును.

[తెరలో]

అమ్మా! రావచ్చునా?

సునం--అహా! రావచ్చును.

[చతుర, మైత్రేయఁడు, పెట్టెనుమోసికొని యందుశర్మ
ప్రవేశించుచున్నాడు.]

మై--జయము. జయము. మహారాజ్ఞీమహీ!

ఇందు--(పెట్టెదింపుకొని) అమ్మా! అబ్బా! పురుషప్రసవవేదన !

అమ్మా! జయము జయము!

సునం--ఇందుశర్మా! కోటలోనికివచ్చుటయే మానివేసినావట!

ఇందు--అమ్మా! ఎందునకు! మామామకోటలోనుండఁగ రావలసిన
వాఁడనేకద!

సునం--ఇప్పుడుమాత్రము మీమామ కోటలోనున్నాఁడని వచ్చితి
వా? ఏదోయొకవంక.

ఇందు--పూజ్యఁ డయినయీమహానుభావుఁడు నాకు గురువగుటచేత
వీరితో వచ్చితిని.

చతు--పెట్టెనుమోసికొని.

సునం--చతురా! ఆపెట్టెలో వింతయేకాదా మనము చూడవలసినది ?

చతు--చిత్తము.

సునం--సరే. నీవాయనతో నాయభిప్రాయమును జెప్పము.

మై--అమ్మా! స్వప్రతాపకథన మకర్తవ్యమైనను దూరదేశాగతుఁడ
నైన నాయెడల ఊహార్హ మగునుగాక!

సునం--మీయుదంత మంతయుఁ జతురవలన వింటిని. మీరుమహాను
భావులరు. అనేకవిద్యాపారంగతులరు. మీవిద్యానైపుణ్య
మంతయును గవిపెట్టుటకు మా కవకాశములేదు. మన్నింప
వలెను. చతురా! చెప్పవలసిన దేదో చెప్పుము.

చతు--అయ్యా!

ఇందు--“అయ్యా” యనెదవేల? “ప్రాణనాథా” యనిపిలువ్రమా?

చతు--ద్విజశిఖామణి!

ఇందు--ఆ! ఎందునకు?

చతు--నిన్నుఁ బిలువలేకు. నీకు శిఖామణియోగ్యతకూడనా!

ఇందు--నీతోపాటు. నీతోపాటు.

మై--చతురా! ఏమిచెప్పఁదలఁచితివో చెప్పుము.

చతు--మగధమహారాజ్యసింహాసనమహామణియు, సునందాప్రాణవల్ల
భుండును, భాగ్యవంతుఁడునగు--

సునం--ఆనూటయేల? భాగ్యవంతుఁడైయైనయెడల సతీసుతామాత్య
బంధుభృత్యసేవితుఁడై యంతఃపురమున మరణించును గాని
కారడవిలో విశ్వాసఘాతుకుఁడైనహితునిచే బాధువఁబడి
ఘోరమరణమునొందునా?

ఇందు--ఆ. వె. ఇంటిలోనిమరణ మింతులగును బాలు

రకును దగుచుగాని రాజవగుల

కటవి యుద్ధభూములం దరికరముల

నీల్ల భాగ్య మడవిమ్మగములటలె.

చతు--నందరాజేంద్రు నిప్పుడు మీరు కనఁబడుపవలెనని మాజేవి
గారు కోరుచున్నారు.

ఇందు--రాజేంద్రునిఁగాదు. రాజేంద్రస్వరూపము నశ్చ చెప్పవలెను.

మై--ఆ. ఔ. బ్రహ్మవిష్ణుశంకరముఖబృందారకు

లైన మంత్రబద్ధులైనయప్పు

డిటకు వందభూపుఁ డేలరాకుండును ?

జాని యొక్క మనవి గలదు తల్లి!

సునం--వినుట కవకాశముఁ గలిగియున్నాను.

మై--గీ. బ్రహ్మముఖజముల్కంఠము ల్బ్రహ్మణాన్వ

యంబు మంత్రంబు ద్విజపాక్షికంబుగాన

మొదట మంత్రంబుచే నొక్క భూసు శేంద్రుఁ

జాపునాచారమున్నదో సుగుణరాశి !

గీ. ద్విజునిజాపువాలాయము దీటు వెనుకఁ

జూడఁగోరినయందటఁ జాపువాడ

మొదట విఘ్నేశ సేవరశా పిదపఁ గాని

చేయఁదలఁచినకార్యంబు చేయఁదగునె ?

గీ. ఇతనిఛాందసతను శ్చమియింపుమమ్మ!

ఎవనినైన నొక్క ద్విజుని యొచవమ్మ!

అట్టై కనుమూసి తెఱచినయంతలోన

నతనిఁ జూపించి పిదప నీపతినిఁ జేర్చు.

సునం--అచార మేలదాటవలెను? అలాగుననే కావచ్చును--చతురా!

మనము చూడఁదగిన బ్రాహ్మణుఁ డెవఁడున్నాఁడు?

చతు--నాకెవ్వరును స్ఫురించుటలేదు.

సునం--ఇందుశర్మా! చచ్చినబ్రాహ్మణు నెవరినైనఁ బేర్కొనుము.

మై--ఆతఁ డెందులకు మీరే కోరుఁడు.

సునం--అయిననేమి? ఇందుశర్మా! ఎవరినైనఁ గోరుము.

ఇందు--నాతండ్రిని నాకుఁ జూపవలెననియున్నది. కాని నేనుబుట్టక

ముందే మరణించినయీతని నే నానవాలెఱుంగను. మీరంత కంటె నెఱుంగరు. ఎవరినో యొకరిని జూపించి యితఁడే మీ తండ్రి యనిన మనముకాదని యెట్లుచెప్పఁగలము?

సునం--చతురా! ఇన్నియాలోచనలెందునకు? ఇతని మేనమామయగు చాణక్యునిమాట మనము మఱచిపోయినాము. మరణకాల మందైనను మఱవఁడగనిచాణక్యుఁ డిప్పుడు మఱపునకు వచ్చె నేమి చెప్పమా!

చతు--అమ్మా! నందరాజదర్శన సంభ్రమాచ్చాదిత మైనమిహృద యమున నున్నచాణక్యుఁడిప్పుడు పెట్టెలోనున్న త్రాఁచుసాము వలె నడఁగియున్నాఁడు.

సునం--బ్రాహ్మణోత్తమా! చాణక్యునిఁ జూపుము.

మై--చిత్తము.

సునం--(నవ్వుచు) ఇందుశర్కా! నీవు సంకల్పసింఘుఁడవు,మీ మేనమామ లేకుండఁ గోటకురానంటివి! ఇప్పు డాతఁ డిక్కఁడికివచ్చును. నీ వున్నకోటలోనికేకాని రానని మీమామకుఁగూడ శపథమున్న టున్నది.

మై--ఇందుశర్కా! నీ వీపచ్చడమును నీపెట్టెచుట్టునుబట్టుము.

ఇందు--చిత్తము.

మై--గీ. అఖలనాశనమృత్యుదేవా! జయంబు

వహ్నిమరుదింద్రసోమాఖ్యభవ్యలార!

మీరు చాణక్యునకు దీప్తి యూహ పాల్గ

యొడ లొసఁగి తెచ్చెదరుగాక వడిగనిటకు.

ఓచాణక్యా!

గీ. కంజమిత్రుఁడు నినుఁ బూతగాత్రుఁడేయు!

మాతరిశ్వుఁడు జీవప్రదాత యగుత!

రుచుఁ డిచ్చుత భాగ్య మారోగ్యవృద్ధి
యముఁ డాసంగుత ధర్మసమ్యక్సమృద్ధి.

ఓచాణక్యా!

గీ. చీకటినిబాసి వెలుతురుఁ జేరవయ్య!

ముడుచుకొని యుంట మాని సంపూర్ణదేహ

లలితవైభవయుతుఁడనై నిలువు మయ్య!

లెమ్మ లే లెమ్మ చాణక్య! లెమ్మలెమ్మ.

(వైపచ్చడము తీసివేయఁగ లోన శిరముపై నొకముసుఁగుతోఁ
జాణక్యఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సునం—బాగుగఁ గనఁబడుటలేదు. ముసుఁగు వైచినయావస్త్రమును
గూడఁ దీసివేయుము.

చతు—అమ్మా! నాకు గుండెలు తల్లడిల్లుచున్నవి. ఆవ్రేళ్లుచాణక్యనివే!
సునం--భయమేమి?

మై--మీరందఱును నిమృళముగఁ జేతులు తాటించుచు “చాణక్యా
చాణక్యా”! అనవలెను.

అందఱు—(అటులచేయుచున్నారు.)

మై--చాణక్యా! చాణక్యా మర్ఘా! మర్ఘా!

(వైముసుఁగుఁదీయఁగఁ జాణక్యఁడగపడుచున్నాఁడు.)

చతుర--అమ్మయ్యో! అమ్మయ్యో! (గడగడ వడఁచుచున్నది.)

సునంద(అపవారించి) ఓసీ!పిఱికిదానా! ఎందులకుభయము? కన్నులు
తెలుపుము. మనచే గొంతుకోయఁబడిన మాహాబుద్ధిమంతుఁడైన

చాణక్యఁడేకదా! సజీవుఁడై యపకారముచేయఁ జాలనివాఁడు

చచ్చి యేమిచేయఁగలఁడు? ఈకుటిలుఁడజీవించియున్నయొకరి

జంద్రగువుని కీతనిసాహాయ్యమునఁ బట్టాభిషేక మగునోమోయని

మన కనుమాన ముండెనుకదా! చతురా! భయపడకు. అటు
చూడుము. ఆహా! నీపెనిమిటి దైవసముద్రు. దైవాధికుండని
కూడఁజెప్పవచ్చును. భగవంతుఁడే--ఉన్నయెడలఁజూమా--తిరిగి
చాణక్యుని సృష్టిచేయఁదలఁచినయెడల నింత బింబప్రతిబింబ
భావానుగుణముగఁ జేయఁజాలఁ జేమోనుమా!

చతు--(వడఁకుచు) అమ్మయ్యో! నాకు వడయెత్తుడున్నది.

మై--ఇందుశర్మా! చతురను జూడు.

ఆ. వె. పెట్టెలోననుండి యిట్టిచాణక్యుడు
పైకిరాఁగఁ జతుర వడఁకు భీతిఁ
బుట్టెలోననుండి యిట్టెనిల్వనలేచు
త్రాఁచుఁ జూచుకప్పు దారిగాఁగ.

ఇందు--చతురకననేల? నాకే భయమువైచుచున్నది? “ఆగస్త్యంకుఁ
కర్ణంచ! శమీంచబడబాసలం! ఆహార పరిణామార్థం! స్మరామిచ
వృకోదరం.” (చదువుచున్నాడు.)

మై--ఇందుశర్మా! మందాగ్నికేజదువుమంత్ర మిప్పుడుచదువుచుంటివేల?

ఇందు--మందాగ్నికే మామగారికి మంత్ర మొక్క-టేకాదా!

(వడఁకుచున్నాడు.)

సుసం--మాంత్రికుఁడా! నీప్రభావ మద్వితీయము. మిక్కిలి మెచ్చితిని.

పెలుతురును నీడయుఁ గలియుటచేత నిర్మింపఁబడిన విగ్రహ
మునకు లేని గ్రహణశక్తి దీనికుండునా?

మై--గీ. స్థూలసూక్ష్మశరీరముల్ గూడియొకటి

నుండునపుడుగ్రహణశక్తి యుండకున్నె?

వారిచాతసంయోగవిభ్రాజబుచ్చు

దమునకు మనల గ్రహియింప ద్రాగిమలేదె?

చతు--అమ్మా! చాణక్య నీతఁడు చేతపెయ్యగఁజేయలేదుకద!
సునం--చతురా! నీకిప్పుడు భయముకొంచెముతగ్గినదని తెలియుచున్నది.

(చాణక్యని సమీపించుచున్నది.)

చతు--అమ్మా! దగ్గఱకు వెళ్లవలదు. అయ్యయ్యా! వెళ్లుచున్నా రేమి?
అతనివలన నేమియుపద్రవము కలుగునో!

సునం--(చాణక్యని సమీపించి) ద్విజశిఖామణి! బుద్ధిమంతుడా!
బ్రహ్మచారి! మంత్రీశేఖరా! నానాధుఁ డగునందరాజేంద్రుండు
నిన్ను నిండుకొలుపున జట్టుచేతఁబట్టుకొని యూఁపి యూఁపి
విడువఁగ నీడిపోయిన కేశపాశమును ముడివైచుకొనకుండనే చ
చ్చితివేమి? ఛీ! నీతో నేమి? భూసురేంద్రా! ఇక నాకు నందరాజేం
ద్రునిఁ గనుపఱుపుము.

చాణ--(పెట్టెలోనుండి వెలికిదుముకి) నందరాజును నీకుఁ గనుపఱువ
వలెనుగాదా!

అ. అతనివలన నేమియగు? నందతుచ్చని
నీకు నీసుతులకు నిమిషమాత్ర
ముననె చూపవచ్చితిని నేను జచ్చితి
ననుచు ముఱియుముఱుపు లడఁగు నిపుడు.

చతు--అయ్యయ్యా! అయ్యయ్యా! ప్రాణనాథా! ప్రాణనాథా! మంత్ర
ముపసంహరింపవయ్యా! అయ్యయ్యా! ఉపసంహరింపయ్యా!
(కాళ్లపై బడుచున్నది.)

మొ--ఉపసంహార మొనర్చుటకిదిమంత్రముకాదు. సంహార మొనర్చుటకుఁ
జేసిన తంత్ర మిది.

నాణ--ఇందుశర్కా! తలుపు లన్నియు లోపలివైపున గొండ్లములునైచి
తివికాదా?

ఇందు--ఇదివఱకే జాగ్రత్తపడినాను!

చాణ--మైత్రేయూ! అంతఃపురద్వారరక్షకు లగుముసలివాండ్ర నిర్లక్ష్య నీకత్తితోఁ గంతములుకోసెరమ్ము. లోనిధ్వని విని వారుకేకలు పేయఁగలరు.

మై--చిత్తము (పోవుచున్నాఁడు.)

చాణ--హా! సునంద! హా మాయలాఁడి!

గీ. ననుఁ బరిభవింపఁ, జంద్రగుప్తుని హరింప,
మురను బంధింపఁ, బన్నినదురితమాయ
కాదిశక్తి వయినవిరాడాకృతివిగ
దా! పరమనీచ! ద్రోహిణి! పాపచిత్త!

ఇందు--ప్రకృతినుండి గుణత్రయం బుద్భవించిన స్త్రీమేవలన నపకార త్రయము పుట్టెను.

సునం--(తనలో) ఈతఁడుచాణక్యఁడగుట నిశ్చయము. మాయోపాయమున జీవించి యిటకువచ్చినాఁడు. ఇంక సంఘమరణము తప్పదు. రక్షించువాఁడెవ్వఁడును సమీపమునలేడు. దైన్యముచేఁ బ్రార్థించిన వినువాఁడుకాఁడు. ప్రార్థించుటకూడ నేనెఱుంగను. పట్టాదలయే ప్రధానముగఁ గలవాఁడు. (చతురవైపు దిరిగి పరీక్షముగా) ఛీ! పాంసులా! ఛీ! కులటా! ఈచండాలురండఱ తంత్రమున నీవుఁగూడఁ జేరి నాకొంపఁ దీసితివా? కృతఘ్ను! రాలా! రాణికంటె అంకుమగఁ డెక్కువయ్యె నేమి?

(తన్నుచున్నది.)

చతు--(కాళ్లపైబడి) అమ్మా! అమ్మా! నేనేకర్మమెఱుంగను. వీడిద్దఱు నన్ను మోసపుచ్చినారు. అయ్యో!(ఏడ్చుచున్నది.)

సునం--నీమాంసము నీమాదిగవానికి విక్రియించుకొంటివి చాలదా?

ఇక నాకొడుకులచూంసముకూడ నీకటిక వానికి (చాణక్యని జూపి) విక్రయించి కడుపు నిండించుకొన నుంటివా?

(తన్నుచున్నది.)

చాణ—నేను గటికపాండ నెట్లనైతిలో చెప్పెదను—

గీ. నందుఁ డచుదున్నపోతు నానంద మెసఁగ

గండకండలఁగాఁ గోసి కాకులకును

గ్రద్దలకును డేగలకును రామబంధు

పుల కెగరవైచి పగఁదీర్చి వెడలినాఁడ.

సునం—ఆ. ఆ. హా హా! హా హా! (గుండెలు కొట్టుకొనుచు) ఓరీ
బ్రాహ్మణాధమా! ఓరీ రాజుద్రోహీ! నీవేనటరా నానాధు
నటనీలమునఁ జంపిన కూరొత్పొడవు.

(వడ్చుచున్నది.)

చాణ—కూరొత్పొడనేమి! ఆ!

గీ. మురకు నాకును గలదని మొఱుగ దయమొ

పంచకక్షిమాటల నమ్మి బాలుఁడైన

పూర్వు హింసింపఁ బూనుట మార్దవంబా!

ఖలునిబ్రత్యక్షముగఁ జంపఁ శ్రౌర్యమేమి?

సునం—బ్రాహ్మణుడవు. ప్రత్యక్షపౌరుషమున కేమిలెమ్ము; తోడేలు
రాత్రివేళఁ బొంచియుండి మేకలమందపైఁబడుట పౌరు
షమా? దొంగతనమునఁ గోల్ల నెత్తుకొనిపోవునక్కది ప్రతా
పమా? ఛీ! ఛీ! చచ్చితి నని ప్రకటించుకొన్న నీపౌరుషము
మండి నట్లేయున్నది; పాంచాలాధిపతి బ్రహ్మహత్యఁ జేసెన
నియును, నతనికిన్నులు కాలిపోయెననియు, జగన్నాథస్వామిని
సేవింపఁదలఁచెననియు దొంగవార్తలు కల్పించి, దొంగ యుత్త

రములు పంపి, దొంగవేషము వేసికొని, దొంగపోటున నుత్తుంగభుజపుత్రుడైన నాప్రాణనాథుని మ్రింగివైచితివి. ఇప్పుడితొత్తుమగలఁజేరి వారినాశ్రయించి యిగుడిసెపేట్టుముండ మూలముగఁ బెట్టెలోనికిఁ దూటి ఛీ! ఛీ చచ్చినట్లుండి ఛీఛీ! ఛీ! చచ్చినవారికిఁ జరుపుమగ్రములు చదివించుకొని ఛీ!

చతు—అమ్మా! చాణక్యుఁ డీపెట్టెలో నున్నాడని నేనెఱుంగను. నీపాదములతోడు! (వచ్చుచున్నది)

ఇందు—అమ్మా! ఇది నిజమే చెప్పుచున్నది.

సునం—ఛీ! బాసికి దార్పణకాఁడు సాక్ష్యమా? మేనమామ దూరదేశములోఁ జచ్చుటచేత శనవహనమైనఁ దట్టపాపలేదని యేడ్చితివికాబోలు! ఇప్పు డీజీవచ్ఛవము నొక్కఁడవే మీసి ధన్యుఁడవైతివి.

చాణ—గీ. నేను జీవచ్ఛవంబు గాను, నీదు
మగఁడుచచ్చుటచే నీవె యగుదు, నింక
నాత్మజులుచచ్చువెన్న నీ వయ్యెదవు మ
ఱింతజీవచ్ఛవంబుగా నెగురులే?

సునం—ఓరీ! తుచ్చుఁడా! నాకొడుకు లేల చచ్చెదరురా?

నాణ—గీ. ప్రేమకుము నోటికొలఁదిని రేలుఁ బగలు
కమ్రసంస్తుతిఁ జేయ రాక్షసుఁడఁగాను,
భగ్గుభగ్గునమండునీబ్రాహ్మణునకు
శ్రీవధము సేయపాపంబుఁ దెత్తు వేమొ!

సునం—మహారాజవధ చేసి యమితపుణ్యమును గట్టకొంటివి. మహారాజసుతుల నజ్ఞానులఁ గుసుమసదృశులఁ గోయఁ దలచి మమితపుణ్యమును గట్టకొనఁదలఁచితివి. ఇక శ్రీవధ పాప

మని సంకోచించుచుంటివా? విహరీతధర్మచాగ్గానువ్వి! విశ్వా
సఖినివి!

చతు—అమ్మా! ఆయనకు మఱిత కోపము గలుగఁ జేయుచున్నావు.

దైన్యముతోఁ బొగ్గించిన శాంతించునేమో!

సునం—ఘీ! బానిసా! నీవు తీసికొని వచ్చితివి కావున నీవే పొగ్గిం
పుము. నాయెదుట నిలువఁబడి గడగడలాడుచుండ వలసిన
నా సేవకుండు నాభర్తనుగోసికొనితినినను గడుపు నిండక నాకొ
డుకులను గూడ మింగవచ్చితినిని చెప్పఁచుండ గడ్లముఁ బట్టు
కొని బతిమాలుమంటివా? కాళ్ళపైఁ బడుమంటివా? సిగ్గు
లేక, గౌరవములేక. ధనప్రాణములే సర్వమవి యెంచి తుచ్చ
నియకగులకు మడుగు లిడుటకుఁ దొత్తుననుకొంటివా?

(తెచ్చుచున్నది.)

ఇందు—(అపవారించి) మెత్తేయూ! ఆంధుని తిరుగఁబడినతిరువాత
నెంతమేధావంతుఁ డైన “మెమె, మె” యనవలసినదేకదా!

మై—(అపవారించి) తుచ్చ మెనయూరఁబూది సైతము శిశువులకు
హానితటస్థించునని తోచినపుడు హానిజేయఁ దలచినదానిని
కొడఁదూపమై మాక్కునునుగదా! అట్టిచో నుత్తమశ్రుతియ
కన్య పరమాభిమానవంతురాలు—వేటుఁడిన్నయడవి పండివలె
భర్త విరహదూఖ రోమార్తయైనది. అట్టిసమయమున
శిశువులను గూడఁ జంపఁదలచిన చాణక్యనామె లక్ష్యపె
ట్టెనా?

ఇందు—(అపవారించి) అదియేకాక యామె ప్రకృతికూడఁ గొంచెము
భయంకరమైన దని తోచుచున్నది.

సునం—చాణక్యఁడా! మాటలాడవేమి? నాకొడుకు లేల చచ్చెదరు?

చాణ—ఆయువు లేక.

చతు—చుహాప్రభూ ! మీయనుగ్రహము లేక.

సునం--వారికాయువు లేకుండినయెడల నీకుమాత్రమాయువు వుండునా?

చాణ—ఆ—నీకొడుకుల నీచేతిలోఁ జంపువఱకును నేను బ్రతుకుట నిశ్చయము.

సునం--అహా ! పిల్లలనుగూడ నీవేచంపదలఁచితివా ? భాగ్యహీనుఁడవు ! పవిత్రుఁడవు. అహింసాపరుఁడవు. కరుణాసముద్రుఁడవు. నీవు స్వయముగానే చంపవలెనా ? నరభూతుకవృత్తి చేసికొనువాఁడవఁడైన దొరకఁ జయ్యెనా ?

చాణ--వాఁడు చంపినయెడల నాపగ యెటులుతీరఁగలదు ?

సునం--అట్లానులయెడఁ బగయేమి ? ఆజీవులు నీకుఁజేసిన యపకారమేమి ?

చాణ--చంద్రగుప్తుఁడు నీలేమిచేసినాఁడు ? మురయేమి చేసినది ? చాణక్యుఁడేమిచేసినాఁడు ?

సునం--మూర్ఖాభిషిక్తుఁడగునని చెప్పఁబడిననాసవతి కొడుకుపై నాకు బగయుండ నసహజ మేమున్నది ? కాని నీకు నాపుత్రులపైఁ బగయేల యుండవలెను ?

చాణ--నీపుత్రులగుటచేతనే.

సునం--అది యైనను వారిదోషము కాదే. అయినను నాపుత్రు లేమి చేసిరి?

చాణ--ఏమిచేసిరా? నందన శములోఁ జేరిరి.

సునం--అది నీకుఁ జేసినకీ డెటు లగును?

చాణ--నాకుఁ గాదు. వంశమునకు. వీడిపోయినజట్టు ముడివైచుకొనకుండఁ జచ్చితి వేలయని యితకుముంచే బుద్ధిపోటు పొడిచితివి.

జ్ఞప్తియున్నదా? తక్షకవంశనాశనమునకు బయలు వెడలిన
 ధూమకేతువే యీ కేశపాశము. నీపుత్రులనందఱనొకరితరువాత
 నొకరి నిక్కడనే చంపెదను. మైత్రేయా! నీవు పోయి యీ
 మంచముపై శయనించుకృష్ణనందుని లేపి తీసికొనిరమ్ము.

మై—చిత్తము.

సునం—ఛీ! బాసతో నాయంతఃపురమునకువచ్చి బాహ్యాణునియాజ్ఞ
 లను నిర్వహించు చుంటివా? హా! హా! పాణినాథా! నీవులేక
 పోవుటచేత దిక్కుమాలినపక్షుల మైసిచ సేవకులచేతబరాధూ
 తుల మగుచున్నాము. (ఏడ్చును.)

ఇందు—ఇంతయుల్లరి జరుగుచున్న నాదమటచి నిద్రించువాని కదృష్టమేల
 పట్టును? కృష్ణదేవా! కృష్ణదేవా! లే.

కృష్ణ—నన్నీడ్చుకొనిపోకు. నన్నీడ్చుకొనిపోకు. మాయమ్మ దిక్కుమా
 లిన దగునా!

సునం—నాతండ్రి! నాతండ్రి! నిన్ను యమభటులప్పుడే లాగికొనిపోవు
 చున్నారా? లేనాయనా! లే.

కృష్ణ—(లేచి) అమ్మా! అమ్మా! భయము వైచుచున్నది. (ఇటుచూచి)
 ఓహోచాణక్యడా! నీవుమరణించితి వని వింటిమే.

చాణ—చచ్చియే తిరిగి వచ్చితిని.

కృష్ణ—అమ్మా! మా నాయనగాదుకూడ నటులు తిరిగివత్తురా?

సునం—(కొంగిలించుకొని) నాయనా! ఇక నీ కెక్కడి తండ్రిరా?
 నాతండ్రి! ఏమిచేయుదునురా? మరణించినతండ్రిగారు మఱివ
 త్తురటరా? ఎంతవెట్టివాడవు నాయనా! నీవెట్టిబాగులతన మైన
 నిన్నుగాయడటరా! నాతండ్రి! (ఏడ్చును.)

కృష్ణ—అమ్మా! చాణక్య! డేలవచ్చినాడు?

సునం—చాణక్య! చచ్చినది దొంగచావురా! నాయనా!

కృష్ణ—చాణక్య! దొంగచావని నిజమైన చా వని రెండుండునా?

చాణ—నేను జచ్చినది దొంగచావు! నీవుచావ నున్నది నిజమైనచావు!

కృష్ణ—అమ్మా! దుష్టస్వప్నమటులే వచ్చినదినుమా!

సునం—స్వప్నమేకాదు నాయనా! నిన్ను యథార్థముగఁ జంపుటకే చాణక్య! వచ్చినాఁడురా!

(ఏడ్చుచున్నది.)

కృష్ణ—అమ్మా! ఏడువకు. అతఁడు నన్నేలచంపుచు? అతఁడు మనమంత్రి

కావా? చాణక్య! నాచిన్నతనమందు నాకు—

గీ. పూలదండల సింగారములను జేసి

మెడకుఁ జుట్టును గిల్గింత యిడుచు నవ్వఁ

జేయు నీవు నామెడపై నిశితకరాళ

ఖగమును మోపి యేడ్చింపగలవె యిపుడు?

సునం—హా. హా. హా. హా. నీతండ్రినే చంపిపాపాత్ముఁడు నిన్నేల
చంప కుండునురా తండ్రి!

(ఏడ్చుచున్నది.)

కృష్ణ—చాణక్య! మాతండ్రిని జంపిన వాడవునీవేనా? ఎంతపనిఁ జేసితివి!

మంత్రివైయుండి యిటులుచేసితివా? ఆహా? హా! (యేడ్చు

చున్నాఁడు) ఏమంత్రియైనదనరా జేద్రునిఁగోసెనని వినియుంటి

వా! చాణక్య!

చాణ—గీ. ఎట్టిరా జైనఁ దనమంత్రి నిధచరితు

భయదనీలాపనిండకుఁ బాలుచేసి

కేశపాశంబు తనచేతఁ గీల్చి యిటులు

నిటులు బాడించినభలోన నీడ్చినాఁడె?

గీ. ప్రబలసర్పదశనశిఖః బట్టవచ్చు,
 భయదసిహ కేసరశిఖః బట్టవచ్చు,
 భైరవానలశిఖః బట్టవచ్చు గాని
 బ్రాహ్మణశిఖానుడిశిఖః బట్టరాదు.
 మైత్రేయ! అంతేకావా?

మై—చిత్తము.

గీ. దైన్యమున వెలయాలిపాదములఁ బట్టు
 వాడు, పరిహాసకమునకు బాతునడుముఁ
 బట్టువాడు, కోరిధముచేత బ్రాహ్మణులఁ
 బట్టువాడు, నిర్వంశులై గిట్టువారు.

ఇందు—(తనలో) మైత్రేయుడు చెప్పినది మహాధర్మశాస్త్రము.

చాణ—కృష్ణదేవా! ఏడువకు. నిన్నును నీసోదరులను జంపుట నాకు
 మాత్ర మిష్టమా? ఏమిచేయుదును? చంపక తప్పదు.

కృష్ణ—తప్పదా? మంత్రిచంద్రా! ఎందుచేత?

చాణ—గీ. నాడు సభలోన నీతండ్రి నన్నుఁ బరిభ

వింప నమితకోపోదేకవిహ్వలతను

నందవంశంబు నాశన మొదఁ జేయు

దు నని శపథంబుఁ బూనివాడనుర వత్స!

కృష్ణ—శపథ మిప్పుడు తీర్చుకొనక మానినేసిన నిన్ను శిక్షించువా

రెవ్వరు? చాణక్యా! చాణక్యా! దయయుంచుము.

చాణ—గీ. బ్రాహ్మణుడ, దోషరహితుడ, పట్టుదలను

గలుగువాడను బరిభవానలశిఖావ్ర

తప్తచిత్తుడ నే శపథంబుఁ దీర్చు

కున్నుఁ బ్రదు కేల? విప్రత్వమూన నేల?

సునం—ఛీ! ఛీ! నీబ్రాహ్మణత రాజశిశువధముచేత గాని నిలువదా?
 రాజును జంపి యాతనికొడుకులను జంపినగాని నీబ్రదుకునకు
 సాఫల్యమేగలుగదా? నాకొడుకులను జంపకున్న నీబ్రదు కేల
 యనుచుంటివా! ఛీ! ఛీ! నీచేతిలోనికత్తిచే నీగొంతుకను గోసి
 కొనిన యెడల సర్వశ్రేయముగ నుండునుగదా! సిగ్గులేక బ్రాహ్మ
 ణుడ నని చెప్పుచుంటివా? శపథము తీర్చుకొనకపోయిన
 బ్రాహ్మణత్వహానికలుగునా యేమి?

చాణ—ఆ; కలుగును.

గీ. విపునికి శిఖాయశ్శోపవీతములె హి
 ధానములు వానిలో శిఖి దాఁకె గుక్క
 దానిబదులుగ శపథంబు దాల్చినాడ,
 దీని విడిచిన విపత్వహాని గాదె?

కృష్ణ—శపథమును విడువ నక్కఱలేదు. ఒక్కసంగతి వినుము.

గీ. మాకు నాధార మైనట్టి మాదుతండ్రి
 జంపినపుడె మేమునుగూడఁ జచ్చినట్టి
 క్షైలముసుమ్మ, మూలంబు గిట్టఁజేయఁ
 బువ్వు లాకులు పం ద్లెండి పోవుఁగాడె?

సునం—(తలఁగొట్టుకొని యేడ్చుచున్నది.)

చాణ—సెబాస్! ఇదివఱకే చచ్చినవాని కింకఁజూపుభయమేల? రా. రా.

(అని పిల్లవానిని లాగుచున్నాడు.)

సునం—ఆ. ఆ. చండాలుడా! వదలు. వదలు. (తా నొకచేయి పట్టు
 కొనుచున్నది.)

కృష్ణ—అమ్మా! నన్ను వదలింపవా? నన్ను వదలించువా?

(నీడుచున్నాడు.)

చాణ—గీ. తల్లినుండి తమ్ములనుండి ధరణినుండి

సర్వసుఖములనుండి వంశంబునుండి

నిన్ను వదలించవచ్చితి నన్నుఁజూడు

మామె యెడ్డుటయే దక్క యేమిచేయు?

సునం—ఓరీ! పాపి! కులద్రోహి! నరాశనుఁడా! విడు విడు నాకొడు

కును విడు. (గట్టిగలాగుచున్నది.)

చాణ—(గట్టిగఁబట్టుచున్నాఁడు.)

కృష్ణ—అయ్యో! అయ్యో!

ఆ. కరము మెప్పులెత్తె గురువులచేతను

దెబ్బయొక్కటైనఁ దిననివాఁడ

సులలితాంగులములఁ జాబుకంబుపుడికిన

యీకరంబు కఠిన మెట్లు లయ్యె?

చాణ—గీ. గట్టిపిడిగల బాకును బట్టినీడు

పితను బాచువ గట్టివడియె, నతనిరాడ

యవియఁగొట్ట నెత్తినకర మతఁడు మొగము

మీట భుజకీర్తిపైఁబడి మోటుదేతె.

సునం—కడుపుమందుకొనిపోవుచున్నది. హా! హా!

చాణ—అందుకొఱకే వచ్చితిని.

కృష్ణ—గీ. స్ఫటికమాలను ద్విప్పహస్తంబు దీనిఁ

శార్థివమున నక్షత్రలుంచుపాణి దీనిఁ

దరణి కర్ఫ్వం బాసంగెడుకరము దీని

బుడుతనెత్తుట నిపు డెట్లు తడుపగలవు?

(ఏడ్చుచున్నాఁడు.)

భండు—(అపవారించి మైత్రేయునితో) మహారాజపుత్రుఁడైనను వీనికిఁ

జారుషయోగము లేశమైనను లేకపోవుటచే నీతఁడు పర్య
మునఁ దల్లిగర్భమునఁ బడె నని తోచుచున్నది.

మై—వంశనాశన మాసన్నమగునప్పు డిట్టిచెవులపిల్లిగుండెగల శిశువులు
రాజవంశమున జన్మించుట యాచారమేకదా!

ఇందు—కాని యీతఁడు పిల్లవాడైనను మిక్కిలి తెలివికలవాడు
సుమా! పాపము మిక్కిలి దైన్యపడి యేడ్చుచున్నాఁడు కదా!

మై—(అపవారించి) నీకు మనసు కరఁగుచున్నట్లున్నదే!

ఇందు—(అపవారించి) బ్రహ్మచారిగనున్నంతకాలము చిత్తము తాయి
వలె నుండెనుగాని వారకాంతాసహవాసము కలిగిన తరువాత
మెత్తబడినదిసుమా!

సునం—ఇప్పుటికైన నీమనసు కరఁగదా? దారువా? పాపాణమా?
ఇనుమా? వజ్రమా? హా! హా! బ్రహ్మచారి! ఏకాకీ! నీకుఁ
బిల్లలతీపి యెట్లు తెలియునురా? నీతల్లి గొడ్దాతైన కాదయ్యె
ను! ఆడుదానికే పుట్టితివటరా? (ఏడ్చుచున్నది)

చాణ—ఓరీ! యిందుశర్కా! ఆగణికను తెక్కలువిఱచి యాస్తంభము
నకుఁగట్టుము.

ఇందు—చిత్తము.

చతు—(ఏడ్చుచున్నది.) అయ్యో! అయ్యో! నన్నెందుకుఁ గట్టవలెను?

ఇందు—(అపవారించి) ఎందుకా? నన్నుఁగట్టుకొనకపోవుటచేత—

(చతురను స్తంభమునకుఁ గట్టుచున్నారు.)

చాణ—సునందా! చతురను జూడు. ఈచిన్నవానిని విడువక లేని
పోని యల్లరిఁజేసి నాకడ్డువచ్చిన యెడల నీగతికూడ నట్లే
యగును. జాగ్రత్త! జాగ్రత్త!

సునం—ప్రాణములును గొడుగు నొక్కసారి విడుతును.

కృష్ణ-అమ్మా! అమ్మా!

తే. గీ. కోరి యొకసారి తొమ్మొడ్డికొడుకు కుజ్జి
లును మృదువులైనచేతుల నినుఁ గడించి
కొఁగిలింపంగ సౌఖ్యంబు గాంచునీవు
పశువుగతిఁ గొయ్యకునుఁ గట్టబడుదు వేమొ!

చాణ-విను. విను. చెప్పినమాటవిను. అతనిని వదలుము.

సునం-నేను విడువను.

కృష్ణ-అయ్యో! బాకు మొనకైన నవకాశములేకుండ మాయమ్మ నీ
కడ్డువచ్చుచున్నదా? ఆమె నన్ను గ్రహించియున్నందున నాకుఁ
గల లాభమును జెప్పెదను వినుము.

తే. గీ. దవసమోద్వేలఖరఖడ్గధారచేత
ప్రేటాకటి నన్ను వేయఁగ విపులశీత
మంజుశస్రుధాధమాత్మసంస్పర్శమునను
చానిబాధనా కంతగాఁ గానఁబడదు.

అయినను నీవునూలీము నరుఁడవుకావా? నీకుమాత్రము దయ
లేదా? మాతండ్రి నీయెడల నేరమేచేసినను నేరముకంటెఁ
బెక్కుమడుఁగు లధికమయిన యీశిక్ష యనర్హమని బుద్ధిమం
తుఁడవైన నీ వెఱుఁగవా? అందఱురాజులును బ్రాహ్మణుల
కెగ్గొనర్పనివారేనా? ఆ బ్రాహ్మణు లారాజుల వంశనాశన
ములే చేసిరా? వంశ మున్నఁగాని పగఁదీర్చుకొనుట కవకాశ
మేమున్నది?

ఆ. ప. నన్నుఁ గన్నయమ్మ, నాతండ్రి! నాతండ్రి!

యనుచు నేడ్చు చుండ, నమ్మ! యమ్మ!

యనుచు నేను నేడ్వ, నయ్యయో! మముఁబాపఁ

దలఁచి యెటులు నర్చుఁ బొపవఁగలవు?

చాణ—ఎటులు పొడువగలనా? ఇటులు—(పొడువబోవును.) (సునంద
యష్టరాగ నామెచేయి గీటుకొని పోవును.)

సునం—నాయనా! నాయనా! నీకుఁ దగులలేదుకద! 'నీకుఁదగులలేదు
కద! నాతండ్రి! నీకుఁదగులవలసిన దెబ్బయే నాకుఁదగినది.
పోనీ! నాతండ్రి! నీచావుచునేను జూడకుండ వెళ్లిపోయినఁజా
లునురా! చాణక్యుఁడా? కంఠ ముండఁ గర మేల నటికిలివి?

కృష్ణ—చాణక్యుఁడా! ఎంతపని జేసితివి? మాయమ్మచేతినుండి రక్త
మెటులు స్రవించుచున్నదో చూడు. నీవు నన్నుఁ జంపుచుండఁగ
నష్టపచ్చినందుల కామె కీబహుమానమా?

ఇందు—(తనలో) ఆహా! ఆహా! ఈమె కొడుకునకు నతనిమరణమునకు
నష్టపడినదికదా!

గీ. తరుణతమ ముత్తమము దీర్ఘతమము సభిక
తమము నిశ్చలతమ మచ్ఛతమము మధుర!
తమము నసమానగంభీరతమము మృదుల
తమ మగుచు వెల్లివిరియును దల్లిపేరు.

చాణ—పిల్లవానిని విడిచెదవా లేదా?

సునం—మమ్మిద్దఱ నొక్క వేటున నటకుము.

చాణ—ఇందుశర్మా! మైత్రీయా! మీరిద్దఱి రాణి నాస్తంభమునకు
విడిచికట్టుడు.

ఇందు—(అపవారించి) నాకు మనసొప్పుకున్నది. నాకీచతురపైనఁగాని
యింకెవ్వరిపైనను బగ లేదు.

మై—(అపవారించి) నీ వేమాత్రీము జంకిన మొదట నిన్నాతఁడు
నటుకును.

ఇందు—చిత్తము. కట్టెదను. (కట్టుచున్నారు.)

కృష్ణ—అయ్యో ! వలదు వలదు (అని యేడ్చుచున్నాడు.)

సునం—అయ్యో ! అయ్యో ! నీచేతులు కాలిపోవును. నందరా జేంద్రా !
 నీవు లేకుండుటచే నా కెంతగతి వట్టినది ! అయ్యో ! అయ్యో !
 నాకొడుకు బ్రతికియుండగనే నన్ను గట్టుచుంటిరా ? నేను
 జచ్చినవెనుక నన్ను గట్టవలసినదే. ఇప్పుడే కట్టుచున్నారేమి?
 ఓ చాణక్యుడా ! యీక నాకొడుకును జంపు. కోసికొనితిను.
 సరఘాతుకుడా ! మింగు. అయ్యయ్యో గర్భశోక మెటులు
 భరింపనురా ? ఓ తండ్రీ ! నీవికబెద్దలలో గలిసిపోవుదు
 వంటరా ! ఈక్షోభమును జూడలేక కన్నులు పొడుచుకొందను
 న్నను చేతులు స్వాధీనముగ లేవయ్యెనుగదా !

చాణ—కృష్ణదేవా ! నీచావు తెప్పపాటులోనున్నది. రెండుచేతు
 లొక్కసారి పైకెత్తి భగవంతుని బ్రార్థింపుము.

కృష్ణ—గీ. నాకు భగవంతుడవు నీవె, నాదుపాణి
 యుగము సంధించి నీపాదయుగముమీఁద
 బడితి నింతకంటెను దైన్యపడగ నేమి
 యున్నది ? దయాధ్య ! నాతల్లి నన్నుజేర్పు.

చాణ—హృద్ధపుత్రుడవు ! నీవు భగవంతుని వలయువా ? లే. లే.

కృష్ణ—అమ్మా అమ్మా ! (ఏడ్చుచున్నాడు.)

[తెరలో]

అమ్మా ! అమ్మా ! పలువిధములైన కంఠరవములు వినబడు
 చున్నది.

సునం—అయ్యయ్యో ! అయ్యయ్యో ! పిల్లలందఱును బిలబిలలాడుచు
 లేచినారు. ఇంకేమున్నది ! ఇంకేమున్నది ! (ఏడ్చుచున్నది.)

చాణ—కృష్ణదేవా ! నీవు లోనికి రమ్ము. నీతమ్ములందఱికువచ్చిన
 మఱింత యల్లరియగును. రా ! రా !

కృష్ణ—(పోవుచు) అమ్మా ! అమ్మా ! (వచ్చును.)

మై—అబ్బ ! ఈపిల్లవాడేమియేడ్చినాడు !

ఇందు—గాలితిత్తిలోనుండి గాలి పోవుచుండగ నది కీచుమననా ?

మై—ఈతనికి వయస్సెంత ?

ఇందు—పండ్రేంజేండ్లు.

మై—ఆ ! వింతలే చెప్పచుంటివేమి ? ఇతని కెనమండు ? సోదరులెట్లుండిరి ?

ఇందు—ఇతనితల్లి కనుటచేత. ఆమెకానుపులచిత్రమేయది. ఇతడును మఱియొకపిల్లవాడును గవలు తరువాత రెండేండ్లకొక కొడుకు. తరువాత రెండేండ్లకు గవలు. తరువాత రెండేండ్లకొక కొడుకు. తరువాత రెండేండ్లకు గవలు. తరువాత నొకడు. ఆహా ! ఆహా ! ఒక్కనినైన నుండనీయక—అటుచూడుము. ఆహా ! ఒక్కనినైన నుండనీయక యెటులు చాణక్యుడు వారిని జంపుచున్నాడో చూడు.

శ్రీ. గీ. కౌరవశిరోమణీవధకార్య మైన

వెనుకఁ గృపకృతవర్మల వెంటఁగొంచు

ద్రోణజుడు శత్రుశిబిరంబు దూటి చోర

హరణము సేసె బోలు నిమ్మాడ్కిఁగాగ.

మై—అశ్వత్థామ పాండవశిబిరములోఁ బ్రవేశించినది దుర్యోధనమరణానంతరమా ? అశ్వత్థామ మేలుకొనియున్నవారి గొంతుకలు గోసెనా ? ఎవ్వరినైన మిగుల్పక యుదతి కుత్తుకలఁ గోసెనా ? ఏమి భార తేలిహాసపాండిత్యము !

ఇందు—పోనిమ్ము. పోనిమ్ము. వారతరుణులు నాకుపదేశించినభారత మంతకంటె సుష్టుగ నుండునా ?

హా ! హా ! హా ! హా ! అమ్మా ! అమ్మా ! (పలువిధములైన
రవములు కలుచున్నవి.)

ఇందు—చూచితివా ? చాణక్యుడు.

తే. గీ. కన్నుగవ బాష్పబిందువు ల్లిమ్ముచుండఁ

బ్రబలచింతాప్రళోషితవదనుఁ డగుచు

వారిఁ జంపుచు నుండె దుర్వారముగను

బూర్వభవమున మొసలి కాఁబోలునితఁడు !

మై—పోనిమ్ము. ఆగొడవ మనకెందునకు ? ఈవేశ్యకిచ్చిన యాభరణము లన్నియు నేనుఁ దిరిగి తీసికొందును.

[దగ్గఱఁజేరి నగ లొలుచుకొనుచున్నాఁడు.]

చతు—అయ్యో ! అయ్యో ! (ఏడ్చుచున్నది.)

ఇందు—చతురా ! నన్నుఁ గట్టుకొనకపోవుటచేత నీకుఁగట్టువచ్చెనని శుప్పితిని. వింటివికదా ! అదిగాక “ నీకు శిఖామణియోగ్యత కూడనా ” యని నీవునన్నాక్షేపింపఁగ “ నాతోపాటే ” యని నేనింతకుముందే ప్రత్యుత్తరమిచ్చితిని జ్ఞప్తియున్నదా ? నాకు శిఖామణియోగ్యతలేదు, నీకుఁగూడ లేకుండఁ జేయఁదలంచి నాను. మైత్రేయా !

ఆ. తే. చతురవక్త ననుచు మఠిపోయి వదలెడు

వానినాల్కుఁ గోయవలెను జక్కఁ

దనమునందు నేనె యని విటులను జూడ

నొప్పనట్టివేశ్యకొప్పవలెను.

అని నేను వెచుకనితో నన్న వేదాక్షరములు జ్ఞప్తిలో నున్నవా?

ఇప్పుడు దీనితలకట్టు సున్నచేసెదను. మామేనమామ శిరములు గోయఁగ నేను శిరోజములనైనఁ గోయలే ననుకొం

టివా ? హా ! హా ! ఇమిగో అపరచాణక్యుడు—అపరచాణక్యుడు.

చతు--(ఏడ్చుచు) నీయిష్టానుసారముగ నీసేవకురాల నై యుందును. నావలన నేరమువచ్చెను. చెంపలు గొట్టుకొనుటకుఁ జేతులు స్వాధీనములుగ లేవు. మైత్రేయా ! అనగలు నీవిచ్చినవిగావు. అవికూడఁ దీసికొనెదవే ?

మై--ఎవరైన నొక రిచ్చినవేకదా !

ఇందు--నన్నిప్పుడంగీకరించుచుంటివా ? ఇప్పుడు నీవెవరికిఁ గావలెను ? ఉచితప్రాయ మూఁచబియ్యపుఁబడునేకదా ! (చతురకొప్పును గోయుచున్నాడు.)

మై--చతురా ! ఎందునకేడ్చెదవు ? బ్రాహ్మణుఁడు నీతలాటమునకు మంగలివాఁడగుట నీయదృష్టముకాదా ? చతురా ! చతుర ! అబ్బా ! ఏడువకు. మాటలాడవలెను.

చతు--ఇంక నేమిమాటలాడవలెను ?

మై--దుద్దులకుఁ జీల యెడమత్రిప్పా కుడిత్రిప్పా ?

ఇందు--ఇప్పుడు సన్యాససవ్యములేమిటికి ? లాగు. చూడు ! జీడిమామిడిపండు క్రిందిజీడిగింజవలె దీని ముక్కుకొన నున్నపెద్దయడ్డ బాస నూడఁదీసితివిగావేమి ? సానివేషము వదలి సన్యాసవేషము వచ్చినదా ? నెత్తిమీఁద ముసుగునైచికో.

మై--తుడుచుకో. కన్నులుతుడుచుకో.

చాణ--(ప్రవేశించి) (కన్నులఁడుడిచికొనుచు) ఇందుశర్మా ! రాణిగారిని గట్లు విప్పి లోనికిఁ బంపుము.

ఇందు--చిత్తము. (విప్పుచున్నాడు)

సుసం--హా ! హా ! (లోనికిఁబోవుచున్నది)

చాణ--(తనలో) ఆ. పగను చీర్చికొనెనుపట్టున నన్నింత

పట్టుదలను గలుగువానిఁ గాఁగ

నేల చేసితివిహరీ ! హరిహరి హరీ !

కాదు నాదుపూర్వకర్మ మింతె.

[తెరలో]

హా! హా! యచురవమును బెద్దచప్పుడు నగుచున్నది.

చాణ--ఆధ్వనియేమి?

ఇందు--హా! హా! అంతస్సాధాగమునుండి సునందాదేవి క్రిందకుదుమికి

తుట్టతునుకలై పోయినది.

చతు--హా! హా! నాతల్లీ! వెళ్లిపోతివా? (పశ్చుచున్నది.)

మై--అయ్యా! ఈచతురచు జంపుమని నెలవా? లేదా?

చతు--మీరు చంపనేల? నేనే చచ్చెదను. నాతల్లిపోయినతరువాతనేను

జీవించునా?

ఇందు--తల్లిగాదు--తల--

మై--చతురా! ఏరీతిగాఁ జావఁదలఁచితిగో చెప్పము.

చతు--నన్నవిడిపింపుము.

మై--(విడిపించుచున్నాఁడు.)

చతు--(గుండెలుకొట్టుకొనుచు) నూతిలోనుఱి కెదను.

(పోబోవుచున్నది.)

మై--(చేయిపట్టి కొని) ఇటుకునూతిలోఁ బడినయెడల దేహమునకుఁ

గాయములుతగులును. మిక్కిలివిశాలమైననూతిని నేనుగనుపఱు

తును రమ్ము.

ఇందు--అంతవిశాలమైన బావిసందర్శించునెడలఁ బనిలోపని-దానితల్లిని

గూడఁ గట్టగట్టిపాఱవేయరాదా?

చతు—అయ్యయో! నన్న బలవంతుముగఁజంపెదవా! నేను నూతిగోఁ
బడను. ఇంటికిఁబోదును.

మై—రాజరహస్యమును నాకు వెల్లడించిన నీవు నారహస్యమును మఱి
యొకమగనికిఁ జెప్పవా? నీవుజీవించినయెడల నీరహస్యముదాఁగి
యుండునా? నీవు చావకతప్పదు. రా. రా. రసవంతుసైనచావు
దొరకునప్పుడు సందేహింపఁగూడదు. (మైత్రేయుఁడు చతుర
ను యోనికిఁ దీసికొనిపోవుచున్నాఁడు)

చాణ—ఇందుశర్కా! రాక్షసుఁడింక జీవించియున్నాఁడు. ఆతఁడు తోట
లోనిగదిలో శయనించుచున్నాఁడో లేక యింటిలోనేనిద్రించు
చున్నాఁడో చూచి తెప్పప్రేటుకాలములో రావలెను.

ఇందు—చిత్తము. (పరుగెత్తుచున్నాఁడు.)

చాణ—ఆతఁ డింటియొద్ద నుండినయెడల నిప్పుడేపోయి యాతనిని—
కాదు ఎక్కడకో యీసరికిఁ బాటిపోయియుండును. కాని
గ్రామమున నుండుననితోఁపను. తగువార మంత్రప్రకారము
వచ్చు నంతఃపురద్వారరక్షకు లంతఃపురబహిర్వారమునొద్ద
నుండుక శేబరములనుజూచియుఁ దలుపు లోనివైపు బంధింపఁ
బడటఁ గాంచియు, చాణక్యా! చాణక్యా! అనురవమును
హాహాకారములను వినియు, రాక్షసునితో నీవార్తలు చెప్పి
యుండురు. మోసముచేత నేనంతఃపురము ప్రవేశించితినిని
యాతఁ డెఱిగి పాటిపోయియుండును.

ఇందు—(ప్రవేశించి) రాక్షసుఁడింటలేడు. అతనికుటుంబ మింటియొద్ద
లేడు. వారందఁ జెక్కడకుఁ బలాయనమైపోయిందో తెలియదు.

చాణ—అంతఃపురాందోళనము పసికట్టి పాటిపోయినాఁడు. పాటిపోయె
నో బ్రతికెనో! ఇతనిబుద్ధిబల మిప్పుడు పిక్కలలోఁ గఠఁబడి

నాడు. అతడు కుటుంబముతోఁగూడఁ బాటిపోవుట కవకాశము చాలదు. అతఁ డొక్కఁడే పోయియుండును.

ఇందు—కుటుంబ మింటియొద్దలేదు,

చాణ—కుటుంబమును బ్రాణసముద్రైవమిత్రునిస్వాధీనము చేసిపోయియుండును. కానిమ్ము. జరిగినదేదో జరుగ నేజరిగినది. మైత్రేయా!

మై--(ప్రవేశించి) అయ్యా! వచ్చితిని,

చాణ—నీవు నిందుశర్మయు, నూరిలోనికిఁబోయి రాక్షసుఁడు నందనుతులను నందభార్యనుఁజంపి యొక్కడకోపాటిపోయినాడని ప్రతీతిని గలిగింపవలెను. అందువలనమనకు లాభమున్నది. వెంటనే పంపిండు.

ఇందు—చిత్తము. (అపనాఁచి మైత్రేయునితో) చతుర చచ్చినదా! మనము దానియింటిదారి నే బోవుదము. కాన నీసంగతి దాని నెల్లి తెలిసి బడతేచి మఱిపోదము.

చాణ—ఇందుశర్మా! ఒకరు విరుచుండ మీలోమీరు ముచ్చటించుకొన్నట్టుండవలెను. కాని యావార్తను వెల్లడిచేయుటకై వచ్చినట్లు మాఁగడకుమా! జాగ్రత్త!

ఇందు--చిత్తము. (ఇద్దఱును బోవుచున్నారు.)

చాణ—ఆ. అప్రమాణవార్త యానోట నానోట

నిట్టై యిట్టై పోకి యెల్లయెడల

వ్యాప్తమగునుగాదె పరులైనప్రాతతా

టాకుటింటిమీఁది యగ్గినలెను.

ఎవరిదోకాని కాలిచప్పు డగుచున్నది.

[మైత్రేయుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

చాణ--మైత్రేయా! వ్యాప్తమైనదా?

మై--నీటిమీఁది జైలబిందువువలె,

చాణ-సరే.

మై-అయ్యో!

చాణ-ఎందులకు?

మై-హరదాసుఁ డను సేనాధిపతియొక్కఁడు మాత్రమే నంద సేనసంతయు
దీసికొని పాంచాలదేశమునుండి వచ్చినాఁడు.

చాణ-(తనలో) మిగిలిన పదునేఱ్ఱరు సేనాధిపతులును నా తంఱియు
వలననే గొంతుకలు కోయఁబడిరి. (ప్రకాశముగా) మైత్రేయా!
నేనిక్కడ నుంటి పని చెప్పితివా?

మై--చిత్తము.

చాణ-సరే. రమ్మని చెప్పుము. నీవుపోయి రాక్షసునికిఁ బరమమిత్రుఁ
డెవఁడో తెలిసికొనుము.

మై-చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[హరదాసుఁడు ప్రవేశించును]

హర-అయ్యో! నమస్కారము, మీరు జీవించియున్నందులకు సంతో
షించుచున్నాఁడ. మీమీద రాక్షసుఁడు పన్నిన దుష్టతంత్రీ
మంతయుఁ గొలఁదికాలము క్రిందటనే మాకుఁ దెలిసి విచార
మునుబొందితిమి.

చాణ-నీకుఁ గన్నీళ్ళులేవా? హృదయము లేదా? రాజవంశము నీకు
శత్రుస్థానమా? రాక్షసుఁడు నాయెడల జరిగించినయవకార
మునుగుఱించి యివ్వఁడు విచారించుచుంటివా? రాక్షసుఁడు లోక
మునకుఁ జేసిన మహాఘోషద్రవముతో నీకుఁబడి లేదా?

హర-అయ్యయ్యో! ఆదుష్టవార్తను శివులు చిల్లులుపడ వినియుంటిమి.
కన్నులు కరఁగిపోవ నేడ్చితిమి. ఊరందలు నేడ్చుచున్నారు.
రాక్షసునిదుమ్మెత్తి తిట్టుచున్నారు. మృతిశిఖామణి! ఈసమయ

మున మీరిక్కడ దయచేసియుండుట మిక్కిలి మంచిదయ్యెను.
 చాణ--ఉండవలదా? అంతఃపురమంతయుశ్చ శాసమైనది. ఈశవములకుఁ
 దెల్లవాటినది మొదలగిన్నసంస్కారప్రయత్నములు చేయవలదా?
 రాజు నన్ను వదలుకొన్నను నాఘటమున కీ ఋణానుబంధ
 మింకఁ దీటినదికాదు.

హర--సదివశిరోమణీ! నేనందుల కొఱకు మానవిచేయుచుండుటలేదు.

చాణ--మఱియెందునకు?

హర--యాదవసేరుఁడు యుద్ధమందు చేసినమహాతంత్రము --

చాణ--ఏమిచేసెను?

హర--అతని యెశమండ్రుసేనాధిపతు లొక్కసారి మా పక్షమునకుఁ
 దిరిగినట్లు నటించిరి.

చాణ--(తనలో) నేను జేసిన తంత్రమిది. (ప్రకాశముగా) ఏకారణమున
 మీవంకకుఁ దిరుగఁ దలఁచితమని చెప్పిరి?

హర--ఫరమపూజ్యుఁడైననందరాజేంద్రుని గౌరవలెంతలోఁ బాడిచిన
 యాచండాలుని--

చాణ--హరి హరీ! ఇంక నాతనిమాట చెప్పకుము. తెలిసినది. ఆసేనాధి
 పతు లేమిచేసిరి ?

హర--అర్ధరాత్రమునలేచి, పదునేఘరకుత్తుకలు కోసినవెరుక--

చాణ--పదునెనిమిదవది పవిత్రమైనసంఖ్య. నీకెట్లు దుష్టమరణము కలు
 గును? (తనలో) అక్కడనేను జరిగించిన యుద్ధతంత్రమంతయు
 నిర్వహించినది. (ప్రకాశముగా) నే నిప్పుడిక్కడనుంట మంచి
 దయ్యెనంటివి, ఇప్పుడు నన్నేమిచేయుమని నీయభిప్రాయము.

హర--ఉద్దండోల్కంఠాసహృత్తుఁడై మగధరాజ్యసింహాసనముపై నధి
 స్థింపఁదలఁచి వచ్చుచున్న యాదవసేరుఁడుగఁడు. అట్లన
 నేల హంతప్ర్యుడు--

చాణ—ఓయి నెట్టివాఁడా! మన మాతని నెట్లు చంపఁగలము? మనమా
యోడియుంటివి. సేనాపతుల! నీవుతప్ప నందఱులు గడతేటిరి.
మహారాజేంద్రుఁడా! చంపఁబడెను. అతనిపుత్రుల! పడు నెన్నిది
ముక్కలైరి. మనకాత్మహత్యతప్ప నిక నేసాధనమున్నది?
హర—మహాబుద్ధిమంతుల రైనమీకుఁ జెలియని యంశము లేదు.
యుద్ధమునఁ గడతేటిన సేనాధిపతులపుత్రులను దీసికొనివచ్చు
వారికి—

చాణ—తండ్రిలయుద్యోగముల నిచ్చుట న్యాయమేకద!

హర—ఇచ్చుచాలెవ్వరు? మీరేయివ్వవలెను. ఇప్పటికి మగధరాజ్యాధి
పతులు మీరే—

చాణ—హరిహరీ! యెంతమాటాడితివి! దేవేంద్రప్రతిమాసుఁడైన
మహారాజు మరణించి, మర్యోధనసంపత్తియైనసంతాన మంతయు
నీ రెండినచెఱుపులోనికమలసంతానమువలె నశించి నందవం
శాంకుర మైన లేకపోయెను, ఎంతగతి పట్టినది!

హర—వంశాంకురము లేకేమి? అన్యక్షేత్రజుఁ డయ్యెను నండపుత్రుఁ
డైన చంద్రగుప్తునిఁ బట్టాభిషిక్తునిగఁ జేయ సర్వోత్తమముకాదా!

చాణ—(వెదవి విజిది) ఏమో! అంత దింతవఱకు వచ్చినదిగదా! ఆతఁ
డైనను యాదవసేనునిచే కారాగృహబంధుఁడై యున్నవాఁడు,
స్వారథము!

హర—లేదు-లేదు-మురాచంద్రగుప్తులనుగూడఁ దీసికొనివచ్చుచున్నాఁ
డట!

చాణ—(తనలో) అట్లు చేయవలసిన దని నే నిదివఱకే చెప్పియుంటిని.
(ప్రకాశముగా) సరే. ఇదికొంతమంచిదే. చూడు యాదవసేను
నికేబరమసంతోషకరముగమీరందఱును స్వాగతమియవలెను

జూమా! మన యపకాశోద్దేశ మాతని కేమాశ్రమైనఁ దెలిసిన మనకు సంఘమరణము తప్పదు. మన మున్న నేమి? యూడిన నేమి? విచారములేదు; కాని, తనకు స్వాధీనుడై యున్నచంద్ర గుప్తుని నాతఁడు వధించి జనుల ననాథులఁగఁ జేయును. మగధ రాజ్యమరాజకముగఁజేయును. మిక్కిలి జాగ్రత్తగఁ బ్రవర్తించ వలెనుజూమా! నేను చెప్పినసంగతి తెలిసినదా? అతనితోఁ గాని యతని సేనాధిపతులతోఁగాని మనకు లేతము వైరము వలదు. కాని, చంద్రగుప్తుఁడు రాజుగఁ జేయఁబడిన జను లందఱ తామోదింతురా?

హర—సందేహముకూడనా!

చాణ—సేనాధిపతులకందటి కిష్టముండునా?

హర—అయ్యయ్యో! ఎంతమాట! మహారాజుబిడ్డఁడు. బలాఘ్నఁడు. శౌర్య రాశి. దయాసహితుఁడు. అంతకంటె గావలసినదేమి?

చాణ—సరే. ఆచూకనఁ గుచ్చియున్న తాటాకును ఘంటము నిటులు దీసికొనిరమ్ము.

హర—చిత్తము. (ఇచ్చుచున్నాఁడు.)

చాణ—(దానిపైవ్రాసి) ఇదుగో! దీనినిజూడు. ఈరీతినొక శిబిరము— పెంకుటి దిప్పు డెక్కడఁగును? తాటాకుని సాయంకాలమును సరికినిర్మించఁబడవలెను. తాటాకిప్పుడు దీనికైకొత్తగఁ గొట్టిం పవలదు. ఆలస్య మగును. రాక్షసుని యశ్వశాలలయాకు దీయించి నేయింపవలెను. సేనాధిపతుల నందఱనుకొరవపూర్వ కముగ విడియించుము.

హర—చిత్తము. దీని కొక్కద్వారమే యున్నదేమి?

చాణ—ఏమైన నీ కెందునకు? తరువాత మఱి కొన్ని సంగతులరుజెప్పె దను పొమ్ము.

హర—చిత్తము. నేను నెలవునుఁదీసికొననా? నమస్కారము.

చాణ—విజయీభవ.

(హరచానుఁడు పోవుచున్నాఁడు.)

[తెరలో]

అయ్యా! అయ్యా!

చాణ—ఎవరక్కడ.

[తెరలో]

యాదవసేనమహారాజాగారియొద్దనుండి చాణక్యుఁడుగారి కొక
యుత్తరమును దెచ్చినాఁడను.

చాణ—(తనలో) మగధసింహాసన మెక్కఁకుండఁగనే మహారాజయ్యె
నేమి?

(ప్రకాశముగా) ఇటుతీసికొనిరమ్ము.

(సేవకుఁడుత్తరమిచ్చును).

సరే. నీవుపో—(సేవకుడు పోవుచున్నాఁడు).

(ఉత్తరమును జదువుచున్నాఁడు).

బ్రహ్మశ్రీ చాణక్య కృత్ప్రశ్నామణికి—

యాదవసేనుఁడు సాష్టాంగనమస్కారములు.

“గీ అమితధిషణాసమన్వితఁ డైననీవు

తలఁచినట్లే నీతంత్రంబు ఫలముఁజెందె

మురను సుతుతోడ దర్శనమునకుఁ దెత్తు

త్వరగఁ జెలికాఁడ! నామాట మఱవవలదు.

యాదవసేనుఁడు.”

ఇకఁడనమాటయేమున్నది? మగధరాజుని

భిషేకపుమాటలు ?

చూచెదముగాక. ఉపఃకాలము దాటవచ్చుచున్నది. స్నానసమయము మించినట్లున్నది. ఇంకఁ జోవలెను. ఇక్కడ జరిగింపవలసినయవరవిధు లన్నియు విధ్యుక్తముగ నాచరించుటకు మైత్రీయునితోఁ జెప్పి తగుప్రయత్నముఁ చేయించెదను. ఈరాత్రి నేనిక్కడకుఁ దిరిగివచ్చి యాదవసేనుని పట్టాభిషేకప్రయత్నము చేయవలెను. శాస్త్రీధర్మక్రియలతోపాటుగ నిది జ్ఞప్తికివచ్చి నది. ఏమియగునో!

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ఇది పంచమాంకము.

—

శ్రీ పచండచాణక్యము.

ష ష్ఠాంకము.

పాటలీపురము—రాజభవనము.

[యాదవసేనుడు, చాణక్యుడునుబ్రవేశించుచున్నారు.]

యాద—దానియభిప్రాయమే నీకుఁ దెలియలేదా?

చాణ—తెలిసిన నడుగుదునా?

యాద—మహాబుద్ధిశాలి వైననీ కంతమాత్రమే తెలియకుండునా? పతి
హాసమునకుఁ బుకుచుంటివని నేనభిప్రాయపడుచున్నాను.

చాణ—“నామాట మటవలదు” అని యుత్తరమున మీరు ప్రాయు
టచేత మీరేదోయంశము నాకాజ్ఞాపించినట్లు కనఁబడుచున్నది.
అట్టియుత్తరువేదియు మీరు నాకిచ్చినట్లు స్ఫురణకు రాకున్నది.
జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చినయెడల—

యాద—ఏదైన నొకకార్యము నాకుఁ జేయవలసిన దని నేను మిమ్ముఁ
బ్రార్థించియుండలేదు.

చాణ—పోనిండు. మఱియొకందులకు భయపడుచున్నాను. నే నేమైన
మీకు వాగ్దానముఁ జేసితినేమో? దానిని నెఱవేర్చుమని మీరు
నాకానతి యిచ్చుచున్నారేమో యనియూహించిచూడ నేను
మీకేమియు వాగ్దానముచేసినట్లు నాకు జ్ఞప్తిలేదు. అదిగాక
చేయుటకు నే నెంతవాఁడను.

యాద—మీరు నా కేడియును వాగ్దానమునుగూడఁ జేసియుండలేదు.

చాణ—అట్లులైనయెడల “నామాట” యనునది నిరర్థకమేనా?

యాద—నిరర్థకముకాదు.

చాణ—సార్థకమా?

యాద—కాదు.

చాణ—సార్థకత యుండుటయు లేకపోవుటయుఁగూడనా?

గీ. అస్తితయు నాస్తితయుఁ గూడునట్టియిట్టి

యద్భుతాశంబు చెన్నారు నద్వితీయ

వాదమాయావిచిత్రతత్త్వంబుకరణి

మాధ్యమికశూన్యతత్త్వసంభారమటులె.

యాద—నా కీవేదాంతపుండలవెండ్రుకలచిక్కు సగమెఱుక. ప్రవృత్తి మార్గమగ్రేసరము ప్రపంచస్పృష్టియనుభవమునకు; మనకుభగ వంతుఁడిచ్చినశక్తు లనుభవసాధనములు. ఫలము స్వలాభము. సుగుణ దుర్గుణములని,మిత్రత్వ శత్రుత్వములని, కీర్త్యపకీర్తులని, పుణ్య పాపములని యున్నవిభాగము స్వలాభముముందునశింపవ లసినది. అట్లేకాకుండినయెడల—

గీ. నన్నుఁ బ్రాణమిత్రునిగాగ నెన్నుకొనుచు

నున్నసర్వార్థసిద్ధిని, నిన్నుఁజంపు

మనుచు నాకాజ్ఞయిచ్చిన యతని, నీను

దొంగకత్తికి నెరఁబెట్టి త్రోయఁగలనె?

గీ. నందవంశాటవీధహనక్రియాకృ

శాసుండగునీకు నేఁ బ్రభంజనుండ నగుట

నగణితాందోళనమునకు మిగులు బుగ్గి

కంటఁగొట్టుకొనుట కనుకొంటి వయ్య!

గీ. నందవంశేంద్రసజ్జల స్సవ్యహవ్య
వాహసాక్షిగ భూసురప్రథితవాక్స
హాయమునను మగధరమాహరిణనేత్ర
పాణిపద్మంబు గ్రహియింప వచ్చినాడ.

చాణ—మీ కట్టియల్లిప్రాయమున్నదని మొదట నేలచెప్పరై తిరి?

యాద—తరువాత చూచుకొనవచ్చునని చెప్పలేదు.

చాణ—నాతోఁ గొంచెమైనను సూచించితిరా?

యాద—లేదు. ఐన నిప్పుడుకలబాధ యేమున్నది?

చాణ—ఒక బాధ యున్నది కాదా?

యాద—ఏదది?

చాణ—గీ. చంద్రగుప్తుఁడు సకలరాజధ్ధుఁడు

పాటలీపురరాజ్యసంప్రాప్తి నొంద

న్యాయమేకాదే నందుని యంశమునను

నవనిఁబుట్టిన పుణ్యాత్ముఁ డగుటచేత.

యాద—ఆ! అతఁడు నాపట్టాభిషేకమున కడ్డుగ నుండెనా?

చాణ—లేదా?

యాద—గీ. కన్నకులటకు అంకుమగఁ డగుచాని

చేతఁ దన్నులు దిని చింతఁ జివికి చివికి

పొట్టకూటికి నాపంచఁ బట్టినట్టి

బొట్టెఁ డెట్టులు న న్నడ్డు పెట్టెగలఁడు?

గీ. ఇదివఱకె యుట్టిసంగతి నెఱిఁగియున్న

నతనిఁ జంపక విడుతునే? యతని నీవు

తంత్రమున నాదుదరిఁ జేర్పఁదగును, సఖుఁడ!

సందరాజు నేఁ జేసినచందమునను.

చాణ--తొందరపడకుము. రాజ్యమున నున్న జనులందఱునేత్రములును
జంద్రగుపునిపై వ్రాలియున్నవి. జనుల కనిష్టముగ నున్నపుడు
మీ రేల సింహాసన మెక్కవలెను?

యాద--జనులయిష్టానిష్టములతో నాకుఁ బనియేమి?

గీ. భైరవాకారరణవీరవరగభీర
మగధవాహినీపతివారమంధనంబు
చేసి దిగ్విజయమునొంది చెలఁగునేను
బ్రజలబామ ముశ్యకే భయపడుదు నయ్య?

చాణ--ఈదిగ్విజయ వైఖరి నేనెఱుగనిదా! ఏలాగుననోవచ్చితివికాన--

గీ. ప్రాభవాపేక్షవీడి సర్వచరధనము
ముడిచిహితహార్యునికి నేలవిడిచిపొమ్ము
పురుషు గెల్చి ధనము నొంది మొదటిపురుష
ఘనుఘవిని నిల్చి చనునలఁగొండరటుల.

యాద--గీ. ధనమహావాంఛ దండయాత్రలను జేయు
నతఁడు రాష్ట్రపాలనబాధ నందనేల?
బలవదాకృష్టరంభానుభవముదీరఁ
దృష్టఁడై నట్టి దశకంఠుఁ డేమిచేసె?

నేనతనివలె బందిపోటున కధిపతినిగాను. యథాశిధిగఁ బరిపాలిం
చుటకు వచ్చియుంటిని.

చాణ--యాదవసేనా! నేను జెప్పినమాట వినుము.

ఆ. నీకుఁ గప్పమిచ్చి నీయధీనుండయి
యిటచు జంద్రగుపుఁ డేలుచుండు
వెరుక నీవు నందవిభునధీనుండవై
కప్ప మిచ్చి కొల్చుకరణిగాఁగ.

యాద--ఏమి? ఏమి?

ఆ. చంద్రగుప్తు ప్రాణచయమును గ్రహించు
కరముగలుగ నతనికర మదేల ?
నతఁడు రక్తపూరమం దభిషేకంబు
మొందు మగధరాజ్యమందుఁగాదు.

చాణ—ఆ ! అనవసరమగు వాగ్ద్యయ మేల ? నీయేడల విశ్వాస
ముచే జెప్పచున్నాను. విను. విను. వెనుక నందరాజేంద్రుని
తోడనైన నే నింత శాంతముగ మాట లాడినవాఁడను గాను.

ఆ. అర్థమగధరాజ్యమందున నీవుండి
యతని కితర మైనయర్థమిమ్ము
పాటలీపురమునఁ బట్టాభిషేక్తునిఁ
దప్ప కతనిఁ జేయఁ దలఁతు నేను.

యాద—బ్రాహ్మణుఁడవు. రాజుతో శూద్రునివిషయమై కోమటిబే
రములాడి వర్ణసృకరముఁ చేయుచుంటివా ? చాలు—

గీ. నందరాజేంద్రుఁ జంపి—

చాణ—(కో)ధముతో)సాహసోద్రేకసంశంభసఫలీకృతశపథాటోపుఁడ
నైన నేనెవర ననుకొంటివి ? నందరాజేంద్రుని నీవా చంపితివి?

యాద—లోకము నడుగుము.

గీ. నందరాజేంద్రుఁ జంపి యానందమొదవ
వాహినీపతులను యమపట్టణమున
కనిపి దశదిగ్విజయ మొంది యలరు నేనె
యిప్పుడు మగధరాజ్యమి స్థాపింపఁబడుదు.

చాణ—తథాస్తు ! తథాస్తు ! (తనలో) నీయొక్క భూస్థాపనమే నేను
సంకల్పించుకొనియుంటిని.

యాద—అట్టులైన నీకివ్వమేనా ?

చాణ—అభ్యంతరమేమి !

యాద-సేనాపతీ ! (హరవాసుడు ప్రవేశించును.)

హర-జయము ! జయము ! యాదవసేనా !

యాద-చాణక్య ! ఇతిఁజేల ? మనసేనాపతిని బిలిపించరాదా ?

చాణ-(అపవారించి) హరదాసా ! నాచే లిఖింపబడినతాళపత్రపుటము
నందలి పటము ననుసరించియే శిబిరమును నిర్మించితివికాదా !

హర-(అపవారించి) చిత్తము.

చాణ--(అపవారించి) ప్రాతఃకాలే నేయించితివా ?

హర--(అపవారించి) చిత్తము.

చాణ-(అపవారించి) సేనాధిపతులు సైన్యమునందున వేదికిసియుండిరా ?

హర--(అపవారించి) చిత్తము.

చాణ--(అపవారించి) నేను ప్రాసరియిచ్చినట్లు శిబిరముచుట్టును
శృంఖలప్రాకార మేర్పఱచితివా ?

హర--(అపవారించి) పరిముల్లంతయైన తమయాజ్ఞకు వ్యతిరేకముగ
జరుగ లేదు.

చాణ--(అపవారించి) తాటియాకుల ప్రాకారము గొలుసుల ప్రాకార
మేమని వారడుగలేదు గద ?

హర--(అపవారించి) తమ సైన్య ప్రకారముగఁ జేకటిపడిన తరు
వాత వారినందులో ప్రవేశించఁ జేసితిని, గావున వారుదానిని
జూడనేలేదు, కాని యిన్నిబిందెలతో నీశ్వేందుకుంచితిరని
యొక్క సేనాధిపతి నన్నడిగెను. వేసవి కాల మగుటచేతను
యాదవసేనుని పట్టాభిషేకోత్సవ మాసన్నమగుట చేతను దీప
ములు మొదలైనవాని వలన శిబిరమునకు భయములేకుండఁ
జాణకుడుగారి సైన్యప్రకార ముంచితిమని చెప్పితిని.

చాణ--(అపవారించి) ఆబిందెలలో నుంచినది నూనయేకదా ! చిమ్మి
టగొట్టములుకూడఁ నక్కడనే యున్నవిగద !

హర--(అపవారించి) చిత్తము.

చాణ--(అపవారించి) నీసేవ నంతయు సిద్ధపఱచితివా ?

హర--(అపవారించి) ఆ !

చాణ--(అపవారించి) కత్తులు, కటారులు. ఈటెలు, బాతులు, గండ్రగొడ్డళ్ళు, గునుపములు, పెద్దరాళ్ళు మోదలైనవన్నియు సిద్ధపఱచుకొని శృంగుల ప్రాకారమునకు వెలుపలఁ జుట్టును, సేవతో ముట్టడించి చూగు నాగులములల నంటింపఁబనుపుము. ఇందువలనవారు మీసేనాధిపతులయెడలఁ జేసినద్రోహమును దీర్చికొందువు.

హర--(అపవారించి) చిత్తము.

చాణ--(ప్ర)కాశముగా) ఏమి హరదాసా ! యాదవసేనమహారాజుగారి సేనాధిపతుల నందఱు బురోహతుని వెంటఁ బెట్టుకొనిరమ్ము. యాద--విశేషకష్టపడి యాదమఱచి నిద్రించు సేనాధిపతు లందఱిప్పుడేలా ? ఒకనిని దీసికొనిరమ్ము. ఐనను యథావిధిగఁ బట్టాభిషేక మిప్పుడేలా ?

గీ. ప్రథమపట్టాభిషేకోత్సవంబు శాస్త్ర
సిద్ధసక్రమవైఖరిఁ జేయవలయు
నిదిద్వితీయంబు దీనికి నేల విహిత
విధులు కానిమ్ము రెండవపెండ్లికరణి.

చాణ--పురోహితుని మాత్రమే పిలుపుము.

హర--చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

యాద--చాణక్య !

గీ. మహితధీయుక్తుడవు నిన్ను మంత్రిగాఁగఁ
జేసికొంటిని మార్కుని సేవలకును
ప్రప్రథమశాసకుఁడు గాఁగఁ బతియుఁగాఁగ
నేర్పఱచుకొంటి నోభూసురేంద్రచంద్ర !

చాణ--మీ రన్నయీమాట లవనిమాటలే ! ఏలయున సింహాసనారో
హణము మీరు చేసిన తరువాత నీమాట లనఁ దగినవి.

[పురోహితుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురో--ఇంకను సింహాసనారోహణముఁ జేయవలె ననియే యుచు
చున్నారా ? అయ్యయ్యో ! కాల మాసన్నమైనది. మహా
ప్రభూ ! యథావిధిగ జరుగనేరదు.

యాద--త్యరగఁ గానిమ్ము.

పురో--చిత్తము.

యాద--ఏమి యాలస్యము ! వెనుకటిసంగతి నాకు స్ఫుర్తియై న్నది.
సింహాసనమునకుఁ బ్రదక్షిణము చెయవలెను కాదా ! చాణక్య !
పెద్దకలకలము వెలుతురు గలిగి యీ రాత్రి దీపావళిరాత్రిఁ
బోలియున్నదేమి ?

చాణ--సతకాసురివధిరోజున నున్నట్లా ?

యాద--ఏమి ? చెప్పవేమి ? ప్రదక్షిణముచు జేయవలెనుగాదా ?

పురో--చిత్తము.

యాద--(సింహాసనము చుట్టుఁ దిరుగఁబోయి) హాహా ! (గోతిలో
బడుచున్నాఁడు.)

పురో--అయ్యో ! అయ్యో ! (ఏడ్చుచుఁ బారిపోయినాఁడు.)

చాణ--గీ. జైనసిద్ధాంతరీతిగా జనునియాత్మ
ముక్త మెంతకాలము పైకిఁ బోవుచుండు
నంతకాలము నీదేహ మడుగునకును
బోవుఁగాతి ! నిరంకుశ ముగను రాజ !

గీ. నందవధ మయ్యె; తత్సుతనాశ మయ్యె !
శత్రుసేనావిజయ మయ్యె ! మిత్రుఁడైన
శత్రుఁ జంపుట యయ్యె; తత్తైస్యనాథ
సంఘస పూర్ణదహన మింపరికినగును.

[హరదాసుఁడు ప్రవేశించును.]

చాణ—హరదాసా! ఏమైనది?

హర—సేనానాయకులతోడ శిబిరము మసి యైనది. అయ్యా! యాదవ
సేనమహారాజుగా రగపడుట లేదేమి?

చాణ—భూమియొక్క యధోభాగమునకుఁ తోయి చూచినఁగాని
యాతఁడు కనుపడఁడు. మురాసహితముగఁ జంద్రగుపురి శీఘ్ర
ముగఁదీసికొనిరమ్ము.

హర—మహాప్రసాదము.

[ప్రాయ మురాచంద్రగుప్తులతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

ముర—అయ్యా! నమస్కారము.

చంద్ర—భూసురశిఖామణి! నమస్కరించుచున్నాను. మీసంపూర్ణాను
గ్రహమువలనఁ దిరిగి మాతండ్రిపురమును నేను జేరితిని.

చాణ—పురము నన నేల యాతని సింహాసనముననే చేరితివి.

చంద్ర—సర్వదా యచగ్రహపాత్రుఁడను.

చాణ—హరదాసా! ఆసింహాసనమునకు దక్షిణపువ్వునకు వెళ్ళక
ముందుకు జరుపుము—(అల్లుజుపుచున్నాఁడు.)

చంద్ర—బ్రాహ్మణవర్యా! యాదవసేనుఁ డేడి?

చాణ—గీ. సర్వజననయనానందసంప్రదాత
వైననీ వెక్కఁ దలఁచినయట్టిసింహ
ప్రీతమున కాలనిని బలివెట్టినాఁడ
నిపుడె పట్టాభిషేకంబు నెనయు మయ్య!

[సింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టినాఁడు.]

చంద్ర—బ్రాహ్మణచంద్రా! నన్నుగృతార్థునిఁ జేసితిరి. నాకొఱకమిత
మైనశ్రీమహాదేవమహానుభావులకు సర్వదా సేవకుఁడను.

చాణ—ఇది యొక శ్రీమకాదు. ఇంతకంటె నధిక మైనశ్రమ ముందు
పొందవలసియున్నది.

చంద్ర—మఱి యే మున్నది?

చాణ—గీ. రాక్షసుఁడు మాయ మయ్యె; నేరాజ్యమందు
నిలిచియున్నాఁడొ? మనకింకఁ దెలియదయ్యె;
నిన్ను బాధింప నతఁ జెంచి యెన్నమాయ
లైనఁ జేయును ధీమంతుఁ డతఁడు సుచ్చు!

ఆ. అతనిమాయ లన్ని యట్టెమాయలు గాఁగఁ
జేసి యతని నిటకుఁ జేరఁ నీడ్చి
నీకు మంత్రిగాఁగ నేఁ జేసి కాశిలోఁ
దపముఁ జేయుటకును దలఁచినాఁడ.

గీ. నందుతోఁ దక్షకకుల మంతంబుఁ జెందె
మగధరాజ్యము నిట్లుపైసి మార్వవంశ
మేల గల దాదిపురుషుండ వీ వనేక
వత్సరము లేలు మయ్య! శ్రీవైభవమున.

చంద్ర—(సీహాసనము దిగి) భూసురాశీర్వాదము గ్రహించినాఁడ.

ముర—విర్వర్తితప్రతిష్ఠల రగుమీ రింకిఁ గేశపాశమును ముడ్చివైచి
కొందురుగాక!

చాణ—శ్రీఘ్రకాలములో సన్యసిపఁదలఁచిన నాకింతలోఁగేశబంధమేల?
చంద్రగుప్తా! ఇప్పుడు నీవు కోరున దేమున్నది?

చంద్ర—ఏమియు లేదు. ఐన నిటులు కోరెదను.

గీ. ధరణి యాతిభాధలు లేక తపరుఁ గాక!
ప్రజలయన్యోన్యవైరముల్ పాయుఁగాక!
కవిత రాజపోషణమునఁ గ్రాలుఁగాక
సీతిపాలనమున రాజు నెగడుఁగాక!

చాణ—తథాస్తు! తథాస్తు! (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది షష్ఠాంకము సర్వమును సమాప్తము.

త ప్పొ ప్ప ల ప ట్టి క్.

అం	శం	తప్ప	తప్ప
1	5	వాద్యంత	వాంద్యంత
17	12	ముందుగ	ముందు
18	7	తుంగయై	తుంగయై
22	7	అడుగో	అదిగో
24	10	నట్టుదో	నట్టున్నదో
33	14	గమ్ముకొను	గమ్ముకొను
36	23	శిరచ్చేద	శిరచ్ఛేద
38	9	సహాయము	సాహాయము
39	6	జాద్య	జాత్య
39	17	నన్వహించు	నన్వయించు
41	8	మొర:-	మొర:- (తనలో)
41	21	యచ్చ	యచ్చ
43	2	కోత	కోత
44	9	గక్కి	గక్కి
"	14	పీల్చు	పీల్చి
69	4	తోత	చేత
"	12	తోచ	తోచ
78	14	నండ	నండ
"	19	కరువది	కరువది
80	20	వేచు	వేచు

102	20	దీపి	దీప
103	5	నున్నబరి	నున్నపరి
107	13	సేనుడను	సేనుడను
110	14	నీళ్లు	నీళ్లు
112	10	వేశ్యవాటిక	వేశవాటిక
„	18	„	వేశ్యావాటిక
118	2	సాక్షులు	సాక్షిలు
122	21	మెట్టుల యగును	మెట్టులు గును
131	11	చకు	చతు
„	12	దానివై	దాన్వై
142	13	యావశ్యము	యావశ్యకము
144	22	విదవ	విధవ
148	15	యెంచ	నెంచ
151	6	డున్నది	చున్నది
„	13	పరిణామార్థం	పరిణామార్థం
	21	యొకటి	యొకట
158	9	పరాభూతుల	పరాభూతల
	10	నిద్రిండు	నిద్రించు
160	4	శిఖి	శిఖి
175	9	ప్రతిమానుడైన	ప్రతిమానుడైన

‘చంద్రగుళుడు’ అనుకొన్నిచోట్ల ‘చ’ (తావత్తు) ముద్రణమున నంటలేదు. కావున ‘చంద్రగుళుడు’ అని చదువుకొన నలెను.

అవ్యవధిసిద్ధముగ సాక్షి కొలది ప్రతులు నూత్రమే
జున్నవి! సాక్షి గలవు. త్వరపడు !

నా లు గు స ం పు ట ము లు.

ఇదియొక యపూర్వగ్రంథరాజము. కథకాదు, కల్పచముకాదు.
సబంధమస్థలేకాదు. తెలుగుభాషలో నిదివరకెట్టిగ్రంథము వెలువడి
ముండలేదు. అందుచేతనే ఇదియొక యపూర్వగ్రంథరాజము. ఆంధ్ర
మహాజనులందరిచే నీగ్రంథము ఆంధ్రవాఙ్మయమున కమూల్యరత్న
రణమని నుతింపబడెను.

సువర్ణలేఖ, ఆంధ్రపత్రికలయందు బ్రకటింపబడిన సాక్షి వ్యాస
ము జయవనివా రేవలెన గలసా! ఇందుగల పద్యములు లంఠములు,
దృశ్యములు, అమితానందకరములు. పండితీసామరరంజకంబులును,
రసహాస్యాద్యతర సహాయంబులును, గంగాధురీప్రతీభాభాషండ్లవిరాజి
ంబులును, భావనామయకంబులును, నీతిబోధకంబులును, నగు సాక్షి
వ్యాసముల వర్ణనప నేరికెతరంబు. ఈవ్యాసముల జడివినకొలది చూప
లయు నని బుద్ధిపూరించును. తనివితీరదు. చడివినకొలది వింతింత
చు లుప్పత్తింబును. నూతనవిషయములు దృగ్గోచరము లగును. మనో
శ్రేణులు పికిసింపచును. మానోహరమును, ప్రాణగంభీరమగునైలి గుమా
ర్చకొనుటకు విచార్యుల కింతకన్న నుపయోగకరమగు గ్రంథములేదు.

సర్వప్రపంచసారసంగ్రహ మిందుగలదు. కమనీయహాసరేఖా
లాసితవదనయగు కవితాకన్య స్వభావస్వరూపసంకద నీగ్రంథరాజ
ందెల్లెడల గాంచనగును. ఆంధ్రమహాజనులందరి గ్రంథములతోక
డువవలయును.

ముదటిభాగము	2-0-0	మూడవభాగము	1- 8-0
మిదవభాగము	2-0-0	నాల్గవభాగము	1-12-0

పోల్ పజంట్లు:—పా॥ రాజారావు బద్రిదర్శు

పి తా పు ర ము,

(శూర్పుగో కావలిజిల్లా.)

మహారాజశ్రీ సానుగంటి లక్ష్మీవరసీహారాపు పంతులుగారి

నూతన నాటక రాజములు.

(ముద్రణలో నున్నది)

- 1 సూరతి-సాంఘికనాటకము మహావిద్య)కల్పవలస. వెల 0-12-0
- 2 మహిమ-శృంగారసాత్మకమైన నాటకము. ఉత్తమకావ్యశ్రీ తన ప్రేమబలముచేత సంతమహానాథమైన కార్యములు చేయగలడో యిందువలన దెలియనగును. వెల 0-12-0
- 3 సరోజి-శూన్యమైనకథ. కష్టాతకము. భర్త పరాంగనయొక్క భరితాపకలనా దయ్యెనని యెంచినస్త్రీ యొకభయోకరచర్యలు చేయునో యిందువలన దెలియును. మొదట పరమసాధుస్వభావమైన సరోజి తుద కామనైర్ద్రపులిమైపోయెను. కథాకల్పమత్యమ్భతము. సరోజి మాటలు చేష్టలు భయానకరసాత్మకములు. చదివితీరవలయును. వెల 0-12-0
- 4 కాత్యాయని-కల్పితకథ. ఇందులో కాత్యాయని సాహసము, ప్రజ్ఞా విశేషము శత్రుసంహారణచాకచక్యము, మాయావిశేషము మొదలగు గుణములు వెల్లడియగును. ఇది కష్టాంతనాటకము.
- 5 మాపు-ఇదిసూడ కష్టాంతకము. సాంఘికనాటకము. ఇందులోగృహభిపతియొక్క దుర్లయమువలన నతని కుటుంబములోని యందఱు నశించును. ఇందులోని యుత్తమనాయికయైన 'లక్ష్మి' యెట్టి సుగుణవతియో తెలిసికొనఁ దగినది.
- 6 విచిత్రవివాహము-శారదచక్రము త్వరలోరానున్నదని తొందరపడి జరుపవలసినచ్చిన యతిబాల్యవివాహము. గ్రంథారంభమునుండి గ్రంథాంతమువరకు తెలిపితేని నవ్వు వచ్చును.

పోల్వజంట్ల:-పా॥ రాజారావు బ్రదర్సు

పిఠాపురము,

(తూర్పుగోదావరిజిల్లా)

